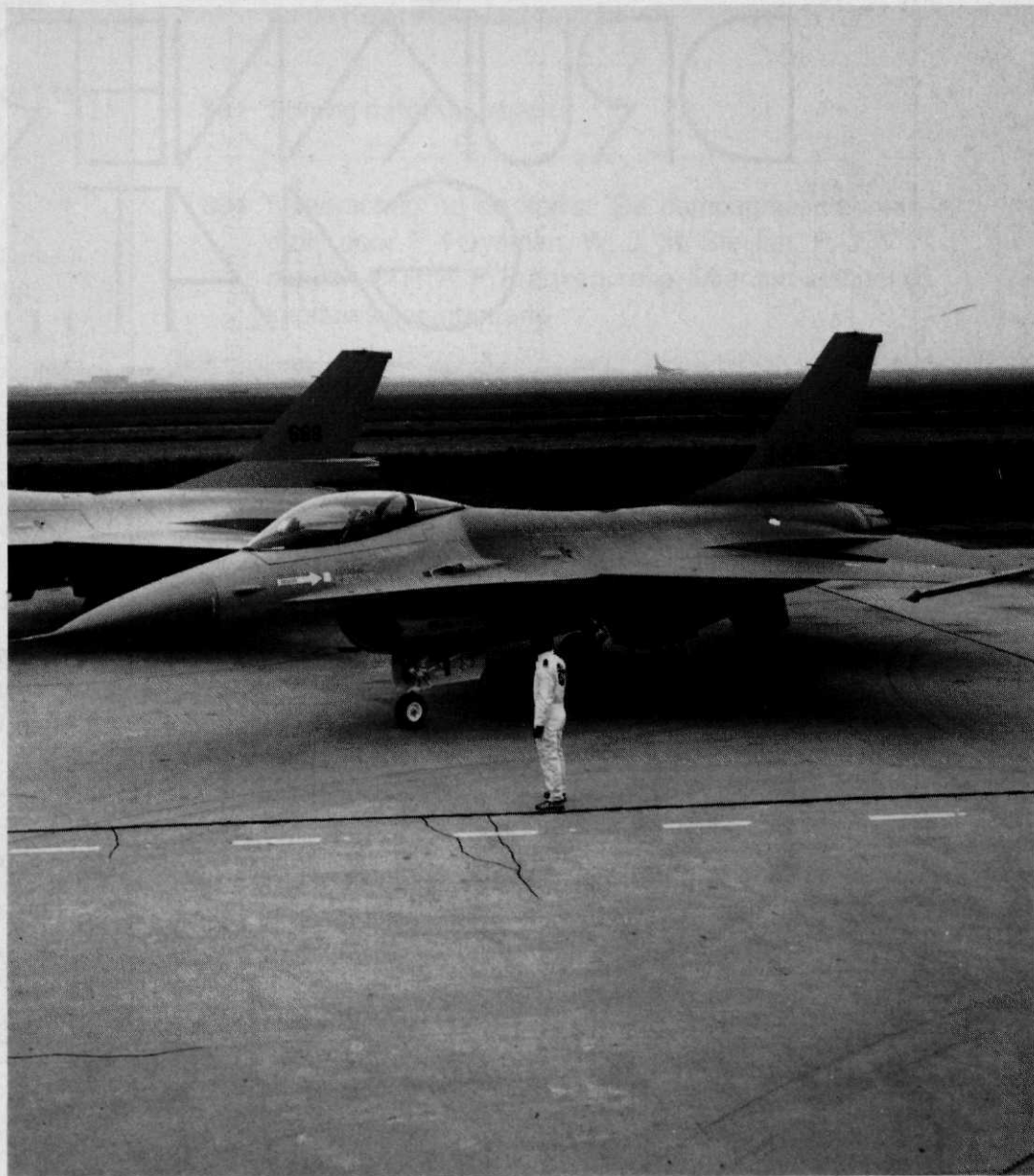

BIBLIOTHEEK K.M.A.
Postbus 90.154
4800 RG BREDA

militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT

Fokker leverde op
4 juni jl. de
honderdste F-16 af
aan de Koninklijke
Luchtmacht

militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274,
2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

generaal-majoor der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. M. J. Bosch

majoor der cavalerie

ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ
Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar.
Losse nummers f 2,75

ADVERTENTIES:

N.V. Noord-Nederlandse Drukkerij
Postbus 6, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 7 09 11

Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

330 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

331 Sprong naar Antarctica

334 Leiderschap op de korrel: De compagniescommandant, door P. Huysman, W. J. M. Steijlen, F. J. Vermeulen en R. A. F. Franken, resp. luitenant-kolonel en kapiteins der infanterie

345 De militaire topografische kaarten 1:50.000 van Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland, door drs. M. J. Kraak, reserve tweede luitenant der infanterie, terreinanalist; wetenschappelijk medewerker TH Delft, afd. Geodesie

358 Het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening en zijn actie tegen de afbraak van de defensie in het interbellum, door drs. P. H. Kamphuis, wetenschappelijk medewerker Sectie Militaire Geschiedenis LaS

369 Het Landmacht(staf)-planningsysteem, door mr. W. H. Zoomers, majoor der intendance

376 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 83014 (51.2/125). Groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der KL.

LaO 84501 (81/42). Tekenen militaire motorrijtuigen.

LaO 81006 (55.15/17) / LuO 81506 (55.15/17). Regeling uitkering t.b.v. werkloze schoolverlaters uit gezinnen van defensiewerknemers in het buitenland (herdruk, december 1983).

LuO 79505 (23.3/9). Overzicht vredesorganisatie van de KLu.

LaO 75004 (23.26/4) / LuO 75503 (23.26/3). Voorschrift militair sociale dienst (herdruk, maart 1984).

LuO 62519 (21/32). Intrekking Voorschrift 1584 (herdruk, maart 1984, wijziging blz. 27 t/m 28b).

LuO 84503 (81/43). Tijdelijke ontheffing van het vereiste van het militaire rijbewijs BCDE voor bepaalde bestuurders van Mercedes-ambulances.

LuO 84504 (51.2/92). Richtlijnen voor de herhalingsoefeningen bij de Koninklijke luchtmacht.

LaO 84003 (23.2/16). Instelling van de functie van inspecteur van het reservepersoneel KL.

LuO 84505 (55.3/233). Internationale vierdaagse afstandmarsen.

LuO 84506 (15.16/32). Het deelnemen aan verkiezingen.

LuO 84507 (78.104e). Wijziging samenstelling commissie sociale wetenschappen beroepsofficieren KLu.

LaO 68024 (55.14/38). Premiespaarregeling rijksambtenaren 1968 (herdruk, mei 1984).

LaO 62035 (55.17/52) / LuO 62540 (55.17/50). Verplaatsingskostenbesluit 1962 (herdruk, mei 1984).

LaO 73005 (55.17/81) / LuO 73504 (55.17/81). Tegemoetkoming vaardigheidsdiploma NSF (herdruk, mei 1984).

LaO 78016 (81/44) / LuO 78515 (81/38). Reisbesluit militairen 1978 (herdruk, mei 1984).

Lamed 027-83(55.12/66)/Lumed 522-83(55.12/69). Betalingsdata militaire bezoldiging 1984.

Lamed 028-83(78/512). Opleiding tot beroepsofficier.

Lamed 029-83(78/513). Opleiding lo- en sportinstructeur.

Lamed 030-83(78/3971). Cursus voortgezette militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 031-83(78/385h). Studie hogere militaire vorming 1984-1986 aan de Hogere Krijgsschool.

Lamed 004-84 (55.3/233) / Lumed 505-84 (55.3/234). Nederlands kampioenschap moderne en nationale vijfkamp 1984.

Lamed 005-84 (55.3/234) / Lumed 506-84 (55.3/235). Aanvullende regeling deelneming aan de internationale vierdaagse afstandmarsen voor 1984.

Lamed 006-84 (23.24/8h) / Lumed 507-84 (23.24/7h). Bewakingsgebieden Koninklijke Marechaussee.

Lacirc 003-84 (15/6). Maatregelen ingeval van een ramp of calamiteit (erratum).

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-50 (Het legerkorpsrayonverbindingssysteem, 1e druk). Dit voorschrift is ontworpen om de informatie over het legerkorpsrayonverbindingssysteem, die tot dusver vastligt in verschillende publikaties, bedrijfsgericht te bundelen in één document.

VS 2-1392/11 (Veldzakboek algemeen, wapensupplement verbindingdienst, 1e druk). Er bestaat behoefte aan een wapensupplement verbindingdienst op VS 2-1392 met een vademecumfunctie ter ondersteuning van officieren en onderofficieren.

VS 11-25 (Radiotelefonietelexprocedures, 2e druk, 1e wijziging). De onderhavige wijziging bevat richtlijnen voor het verzenden van lange berichten en een universele procedure voor het voeren van sleutelgesprekken op rechtstreekse verbindingen.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

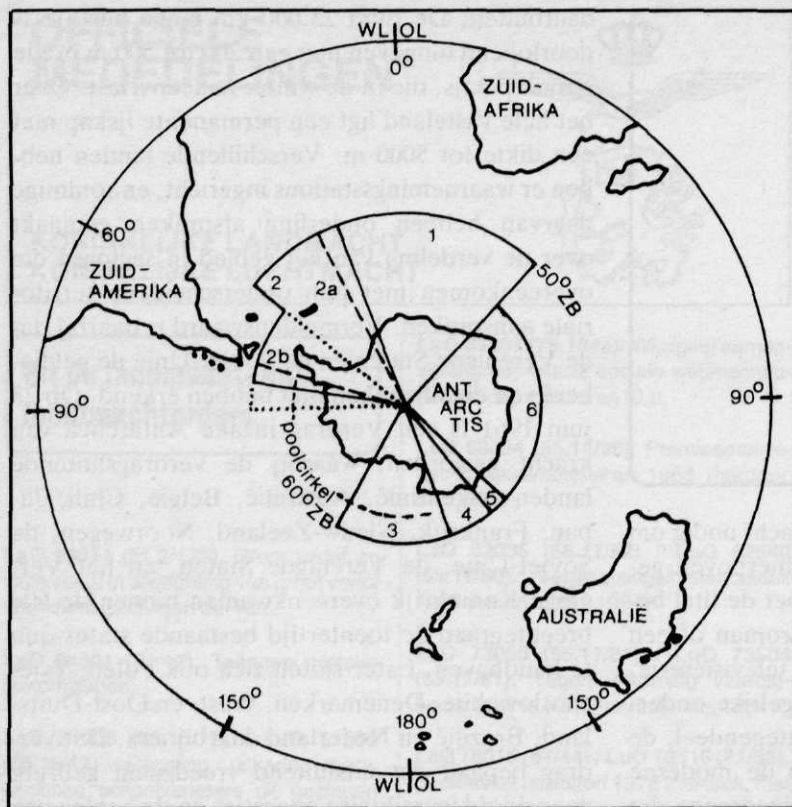
Sprong naar Antarctica

MS Er is weinig verbeeldingskracht nodig om zich bij het lezen van de hierboven geplaatste woorden in te denken dat het de titel betreft van een spannende avonturenroman of een op science fiction gebaseerde film of televisieserie. Maar de mogelijkheid van een dergelijke onderneming is allesbehalve imaginair; integendeel, de technologische ontwikkelingen van de moderne tijd hebben in ruime mate ertoe bijgedragen dat het exploreren en exploiteren van de poolstreken mogelijk is geworden. De moeizame en gevaarlijke expedities van ontdekkingsreizigers als Amundsen, Scott, Perry, Byrd en Hilary behoren reeds lang tot het verleden, en waar vroeger de grootste ontberingen moesten worden getrotseerd, verplaatst men zich thans met speciale voertuigen en luchttransport terwijl kleding, voeding en onderdak volledig op de klimatologische omstandigheden zijn afgestemd. Kortom, de sprong naar het Zuidpoolcontinent is minder fantastisch dan men misschien wel zou denken.

Merkwaardig is het wel, dat in Nederland weinig aandacht lijkt te worden geschonken aan hetgeen zich zou kunnen voordoen op dat „zesde werelddeel”. Menigeen zou heel wat naslagwerk moeten verrichten om een globaal idee op te doen van wat Antarctica precies inhoudt. Daarom is een korte oriëntatie hier wellicht gewenst.

Met de naam *Antarctica* wordt gewoonlijk het gehele Zuidpoolgebied aangeduid; dat wil zeggen zowel het landmassief als de eilandengroepen eromheen. Het vasteland heeft een oppervlakte van circa 14 miljoen km² en is vrijwel geheel gelegen binnen de poolcirkel; alleen een deel van het noordelijke schiereiland, Graham Land, steekt

daarbuiten. De ruim 23.000 km lange kustlijn is doorlopend omgeven met een 200 tot 500 m brede strook pakijns, die in de winter aaneenvriest. Over het hele vasteland ligt een permanente ijskap met een dikte tot 5000 m. Verschillende landen hebben er waarnemingsstations ingericht, en sommige daarvan hebben onderling afspraken gemaakt over de verdeling van het gebied in sectoren die overeenkomen met hun onderscheidene territoriale aanspraken. Vermeldenswaard is daarbij dat de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie de geldigheid van die afspraken níet hebben erkend. Op 23 juni 1961 is een Verdrag inzake Antarctica van kracht geworden, waarbij de verdragsluitende landen Argentinië, Australië, België, Chili, Japan, Frankrijk, Nieuw-Zeeland, Noorwegen, de Sovjet-Unie, de Verenigde Staten, en het Verenigd Koninkrijk overeenkwamen binnen de 60e breedtegraad de toentertijd bestaande status-quo te handhaven. Later sloten zich ook Polen, Tsjechoslowakije, Denemarken, West- en Oost-Duitsland, Brazilië en Nederland daarbij aan. Dat verdrag bepaalt dat uitsluitend vreedzaam gebruik geoorloofd is; militaire operaties en de aanleg van militaire steunpunten en versterkingen zijn verboden evenals kernwapenexplosies; op wetenschappelijk terrein zal worden samengewerkt. Het verdrag repte niet over de bodemschatten, maar in 1977 aanvaardde de Consultatieve Conferentie van het Antarctische Verdrag in Londen de aanbeveling, de exploratie en exploitatie van de minerale rijkdommen uit te stellen tot er een internationale regeling zou zijn getroffen: verscheidene landen hadden namelijk al aangedrongen op spoedige winning van aardolie en -gas uit de aangetoonde voorraden. In de laatste jaren is er herhaaldelijk enige deining ontstaan, onder andere doordat Derde-Wereldlanden zich verzetten tegen de rechten die een exclusieve groep van landen zich heeft toegeëigend, ook al omdat het nieuwe internationale zeerecht met zijn 200-mijls economische zones en de afbakening van het continentale plat in Antarctica nieuwe moeilijkheden oproept. Voorshands is de verdeling in territoriale sectoren geregeld door de ondertekenaars van het verdrag, met dien verstande dat Chili en Argentinië aanspraak maken op delen van het British Antarctic Territory (zie de afb.). Van bijna doorslaggevende betekenis bij dat alles is, dat het Antarctische verdrag volgens afspraak werd gesloten voor de

Antarctica

- 1 Noorse sector
- 2 British Antarctic Territory
- 2a (tussen ---) Zona Argentina
- 2b (tussen . . .) Territorio Antartico Chileno
- 3 Ross Dependency (NZ)
- 4/6 Australian Antarctic Territory
- 5 Terre Adélie (F)

duur van dertig jaren en derhalve zijn geldigheid zal verliezen in 1991!

Geologen zijn van mening dat Antarctica's natuurlijke rijkdommen in grote lijnen overeenkomen met die van Australië en Zuidelijk Afrika, omdat het gebied oorspronkelijk samen met de beide genoemde werelddelen deel moet hebben uitgemaakt van het continent Gondwanaland. Recente schattingen van Amerikaanse geologen noemen 7 miljard ton aardolie en 3 miljard m³ aardgas, rijke voorraden ijzererts en een steenkoolveld dat waarschijnlijk het grootste ter wereld zal blijken te zijn met een lengte van ruim 2200 km in het centrale gebergte met naar schatting een exploitbare aanwezigheid van 100 miljard ton steenkool. Britse, Japanse en Chileense onderzoekers zeggen op verschillende plaatsen rijke uraniumlagen te hebben aangetoond. Andere geologen hebben al eerder mangaan, chroom, koper, nikkel, tin, molybdeen, edele metalen en lithium ontdekt in veelbelovende hoeveelheden. En ten slotte bevatten de Antarctische wateren een fabelachtige rijkdom aan plankton waarmee de experts verwachten althans een deel van het proteïnetekort in hongerende delen van de wereld te kunnen opheffen.

Het is bepaald niet verwonderlijk dat, in aanmerking nemende dat het Antarctische verdrag binnen zeven jaren ten einde loopt, de verschillende mogelijkheden met nieuwe ijver bezig zijn aan hun wedloop om de grondstoffen die verborgen liggen onder de ijskap van het zesde wereldddeel. In de afgelopen jaren hebben Groot-Brittannië, de Bondsrepubliek Duitsland, Polen, de Sovjet-Unie, Japan, Chili en Zuid-Afrika heel wat geïnvesteerd in de exploratie. Momenteel bestaan er al niet minder dan 32 permanente wetenschappelijke waarnemingsstations in het Zuidpoolgebied. Zeven daarvan zijn ingericht door en bemand met Russen; ongeveer zeshonderdvijftig man, waarvan ruim de helft wetenschappelijke onderzoekers, vormen de kern; zij worden gesteund door een logistiek apparaat ter sterkte van omstreeks duizend man. Aanvoer van materiaal vindt plaats per schip: Tass meldde bijvoorbeeld in november van het vorige jaar dat er uit Leningrad en Wladiwostok vijf schepen met enkele duizenden tonnen materiaal en voorraden naar het Zuidpoolgebied waren vertrokken; daarbij bevond zich ook het zogenaamde wetenschapsschip „Professor Vize”, dat gewoonlijk in de Oostzee opereert onder bevel van de Russische vloot.

Luchttransport is de aangewezen methode voor het vervoer van personeel. Kort na het begin van de zuidelijke zomer arriveerde medio oktober 1983 de 29e Russische Antarctische expeditie op een van de vijf vliegvelden die bij de waarnemingsstations zijn aangelegd; het was een IL-18D transporttoestel met veertig man aan boord. Voor de luchtverbinding voert de route van Odessa over Aden en Mapoeto in Mozambique. De 5000 km lange oversteek van de laatstgenoemde tussenlanding tot op de eigen vliegvelden in Antarctica wordt door de IL-18D's in één ruk gemaakt.

Een studiegroep stelde in opdracht van de Amerikaanse regering in 1982 een rapport op, waarin werd gewaarschuwd voor een toenemende activiteit van de Sovjet-Unie in het Zuidpoolgebied, die misschien zelfs zou kunnen leiden tot een duidelijke dominante positie van de Russen op dat continent. Een extra accent kregen die waarschuwingen toen een in 1981 naar het Westen overgelopen lid van de Russische wetenschappelijke staf voor Antarctica, Wladimir Sankovitsj, die belast was geweest met de leiding van het waarnemingsstation op de Kergueleneilanden, verklaarde geen flauw idee te hebben van de ware doelstellingen van de Sovjet-Unie in dat gebied. Hij voegde daaraan toe dat KGB-agenten deel uitmaakten van de onderzoeksteams, en zich daar onder meer bezighielden met economische en technologische spionage.

Bij die onmiskenbare penetratie op het Antarctische gebied mag bovendien nog worden gevoegd de recente uitbreiding van de Sovjetrussische activiteiten in verschillende Afrikaanse staten. Zo kwam de Sovjet-Unie in januari jl. met Angola overeen op grote schaal te helpen met de aanleg van havens, reparatiefaciliteiten en visverwerkingsfabrieken, en een onbekend aantal vissersvaartuigen te zullen leveren. In totaal zou daarmee werk worden verschaft aan zo'n zesduizend man. Zonder enige twijfel zullen de havens en werven alsmede de reparatiemogelijkheden de Sovjetrussische marine in voorkomend geval uitstekende diensten kunnen bewijzen. Eventuele reserveposities zouden kunnen resulteren uit gelijksoortige „ontwikkelingshulp” die wordt verleend dan wel voorbereid in en om Loanda in Angola — waar Russische verkenningsvliegtuigen al vluchten uitvoeren boven de oceaan en waar de

Russische vloot al sinds geruime tijd over faciliteiten kan beschikken — alsook in Sao Tomé, Guinee Bissau en de Kaapverdische eilanden.

Achteraf bezien zou het vorenstaande, en niet ten onrechte, in verband kunnen worden gebracht met de merkwaardige versteviging van de Britse positie op de Falklandeilanden na de herovering daarvan. In dat licht is het minder vreemd dan het anders wel zou schijnen, dat het in financiële perikelen verwickelde Verenigde Koninkrijk een aanzienlijk deel van zijn defensiebegroting — niet minder dan £ 650 miljoen per jaar! — besteedt aan het versterken van die afgelegen „vesting Falklands”. Het zou in het geheel niet misplaatst zijn, te veronderstellen dat er nog wel enkele andere belangen in het spel kunnen zijn dan uitsluitend het zelfbeschikkingsrecht van ongeveer tweeduizend Britse onderdanen in die archipel. In die context is het misschien niet eens zo dwaas dat de *Daily Telegraph* in februari jl. suggereerde dat de vesting Falklands wel eens, in bepaalde situaties, zeer nuttig zou kunnen zijn in een samenwerkingsverband met . . . de Republiek Zuid-Afrika!

Eerder werd in deze kolommen reeds verband gelegd tussen het Falklandconflict en de wenselijkheid van een Zuidatlantische verdragsorganisatie — „Nasleep van het Falklandconflict: een ZAVO?” (*Mil. Spect.* 151(1982)(11)479) en „Kansen voor een ZAVO?” (*Mil. Spect.* 151(1982)(12)529) — ter beveiliging van de Westelijke maritieme belangen in de zuidelijke Atlantische Oceaan. Het zal duidelijk zijn dat die belangen in feite evenzeer moeten worden beschermd en verdedigd waar het gaat om het zesde werelddeel. Het is dan noodzakelijk, te bedenken dat de mogelijkheden van de vrije wereld weliswaar vaste voet aan de grond hebben in die streken, op een aantal eilandengroepen bijvoorbeeld, maar dat er in feite maar één staat is die zijn vooruitgeschoven positie ook metterdaad in korte tijd zal kunnen bereiken: Zuid-Afrika beschikt immers over de Prince-Edwards-eilanden, die op ongeveer 2500 km van Antarctica zijn gelegen en die uit de Zuidafrikaanse havens en van de vliegbases in korte tijd kunnen worden bereikt. De ogenschijnlijk losse suggestie van de *Daily Telegraph* is bij nader inzien heus nog niet zo irrationeel, zeker niet wanneer „anderen” zich voorzien van bruikbare springplanken alvorens de definitieve sprong te wagen!

P. Huysman, W. J. M. Steijlen, F. J. Vermeulen en R. A. Franken

resp. luitenant-kolonel en kapiteins der infanterie

De compagniescommandant

In deze serie zijn in eerdere artikelen reeds behandeld: De militaire manager (*Mil. Spect.* 153(1984) (4)161), De bataljonscommandant (*Mil. Spect.* 154(1984)(5)208) en De managers in een bataljonsstaf (*Mil. Spect.* 153(1984)(6)262). In dit voorlaatste artikel willen wij aandacht besteden aan een functie die de laatste jaren sterk in de belangstelling staat, en wel die van de compagniescommandant.

Die belangstelling richtte zich vooral op de werkbelasting in de functie, en dan nog toegespitst op de administratieve in relatie tot de overige werkzaamheden. De functie van compagniescommandant — verder aangeduid met CC — wordt beschouwd als verhoudingsgewijs zwaar in de militaire carrière van een officier. Enerzijds wordt dat veroorzaakt doordat deze in algemene zin wordt vervuld door jonge militaire managers in de rang van kapitein die, voor zover afkomstig van de KMA, slechts kunnen steunen op een ervaring van omstreeks vier jaar. Anderzijds zijn er talrijke factoren, specifiek voor de krijgsmacht, die de rol van manager op dit niveau extra verzwaren. Wij komen daarop nog nader terug.

Maakten wij in de voorgaande artikelen enkele

LEIDERSCHAP OP DE KORREL

voorzichtige vergelijkingen met organisaties buiten de krijgsmacht, voor de CC kunnen wij stellen dat het zoeken naar vergelijkbare aspecten op een overeenkomstig managementniveau op zo goed als alle punten mank gaat.

Een in het oog springend verschil willen wij hier niet onvermeld laten. Vergelijken wij een afgestudeerde officier, met een op zijn opleiding aansluitende functievervulling, met een leeftijdgenoot die na afronding van een universitaire of hogere beroepsopleiding een civiele organisatie binnen gaat, dan zal de laatste in de meeste gevallen een

startfunctie krijgen als stafmedewerker op een minder kwetsbare positie. Als hij daarin heeft getoond een goede prestatie te kunnen leveren, alsmede over enige leiderseigenschappen te beschikken, dan is voor hem na enkele jaren mogelijk een functie als chef weggelegd. Bij de overgrote meerderheid van het officierscorps is het tegenovergestelde het geval. Een jonge officier vervult de eerste 6 à 10 jaar een functie als chef en wordt daarna pas stafmedewerker. Hij wordt direct geplaatst als pelotonscommandant of in vergelijkbare functie over 30 à 40 medewerkers en vervult die functie in het gunstigste geval ongeveer 20, en in het slechtste geval 10 maanden. Voor officieren van speciale diensten is de situatie wat gunstiger. Vrij spoedig volgt dan het compagniescommando over ca. 150 medewerkers, na enkele jaren als plaatsvervangend compagniescommandant of in een opleidingsinstituut te hebben gefunctioneerd.

Iedere oudere officier herinnert zich vele jaren later nog details uit zijn periode als CC. Dat is verklaarbaar omdat men tijdens deze periode op een indringende manier wordt geconfronteerd met een relatief zware en directe verantwoordelijkheid voor een grote ongelijksoortige groep mensen. De rechtstreekse relatie van de CC met zijn medewerkers en zijn voortdurende aanwezigheid maken dat zijn persoonlijk optreden, zijn manier van omgaan met mensen en zijn beïnvloeding van de gang van zaken in de compagnie in hoge mate de sfeer, de inzetbereidheid van zijn onderhebbers en derhalve de kwaliteit van zijn eenheid bepalen. Binnen een bataljon komt het dan ook voor dat er in dat opzicht tussen de daartoe behorende compagnieën verschillen voorkomen. Een CC die bijvoorbeeld uitmunt in sportief opzicht en dat weet over te brengen op zijn compagnie, scoort bij sportwedstrijden doorgaans hoog. Vooral dienstplichtigen spiegelen zich gemakkelijk aan hun CC. Hij is de baas. Hij straft en waar-

deert, hij leidt hen op, hij zet zich in voor hun belangen; kortom, hij is hun belangrijkste houvast. Als wij in de organisatie afdalen, bevindt de CC zich ongetwijfeld in een positie waarin de voorbeeldfunctie van de commandant in de meest concrete vorm gestalte krijgt.

De CC is al een ruim aantal jaren geleden een kwaliteitsbepalende factor in onze organisatie geworden. Was het voorheen zo dat de CC zijn gezag eenvoudig ontleende aan zijn uitmonstering, thans is dat gezag geheel afhankelijk van de persoonlijke kwaliteiten van deze militaire manager. Er zit daarom veel waarheid in de uitdrukking: „Slechte soldaten bestaan niet, wel slechte commandanten”. De positieve of negatieve invloed die een CC heeft op het moreel, de discipline en de inzet van een compagnie, is vrij snel merkbaar en ontgaat ook een buitenstaander niet. Vandaar dat de opvang, de opleiding en de „coaching” van deze relatief jonge militaire managers binnen bataljonsverband de voortdurende aandacht vragen. Dat ook de leiding van de organisatie deze functie niet onderschat, blijkt, doordat aan de functie van CC van zo goed als alle zelfstandige compagnieën of vergelijkbare eenheden buiten een bataljonsstructuur de rang van majoor is verbonden.

Niveau van management

De functie van CC kan binnen de eerder door ons beschreven niveaus van management worden gearangschikt onder het lagere militaire management. Dat niveau wordt in de Stumik-nota „Opleiding en vorming” als volgt omschreven:

Op dit niveau houdt men zich hoofdzakelijk bezig met de bewaking van de uitvoering van de plannen. De officier geeft leiding aan processen die relatief eenvoudig van aard zijn. Militair leiderschap is hier voor het grootste deel gebaseerd op vakkennis, kritisch-analytische vaardigheid en persoonlijke eigenschappen.

De CC kunnen wij derhalve beschouwen als een manager op uitvoeringsniveau op de „bodem” van onze organisatie. Van de BC is reeds eerder gezegd dat hij een laatste schakel is tussen planning en uitvoering. Voor de CC geldt dat in feite ook, maar met nog meer nadruk op de uitvoering. Men kan stellen dat hij niet alleen pelotons aanvoert maar tevens de individuele militair of groe-

pen binnen zijn ressort. Alle externe en interne communicatie loopt via hem omdat hij een „eenling” is op een managementniveau dat niet is voorzien van een staf in de gewone betekenis van het woord. De processen op het niveau van het lagere militaire management zijn deelprocessen; de taken van de CC zijn daarvan afgeleid. De hem verstrekte opdrachten zullen zich bewegen binnen een voor hem dominant proces, bv. het onderhouds-, het bevoorradings-, het geneeskundige verzorgings- of het operationele proces. Dat die deelprocessen binnen het kader van de totale organisatie „relatief eenvoudig van aard zijn” is op zich juist. Het leiding geven aan het dusdanig optimaliseren van die deelprocessen dat de hoofddoelen worden gehaald, is echter voor de militaire manager op dit niveau minder eenvoudig en eist de volledige inzet van zijn persoon.

De CC en zijn omgeving

De meeste lezers hebben wel een beeld van de werkzaamheden van lagere managers in bedrijfsleven of overheidsorganisaties en van de omgevingsvariabelen waarmee die mensen te maken hebben — lokatie, sociale of politieke omstandigheden, plaatsgebonden mogelijkheden, technologie, milieu, e.d. — zoals die zich in fabrieken en kantoren voordoen. Het is interessant ook van de lagere militaire manager, de CC, eens na te gaan in welke omgeving hij verkeert, met welke factoren hij rekening moet houden en hoe zijn opstelling terzake dient te zijn. Wij willen daarvan een globale indruk geven:

— een CC heeft buiten zijn directe chef (de BC) ook nog te maken met een aantal „functionele chefs” in de persoon van bataljonsstafofficieren en, in grotere legerplaatsen, een kazernecommandant; laat echter geen misverstand erover bestaan dat hij uiteindelijk alleen aan zijn BC of andere directe chefs verantwoording is verschuldigd;

— een CC vervult zijn functie in zowel een statisch (kazerne)systeem als een mobiel (veld)systeem;

— een CC werkt grotendeels met „onvrijwillige werknemers” — i.c. dienstplichtige militairen — die periodiek door nieuwe ongeschoolden worden vervangen, reden waarom de CC in vrede tijd doorlopend bezig is met opleiden;

— een CC commandeert een qua personele en

materiële omvang relatief grote eenheid die bovendien, gezien de geringe ervaring van zijn onderhebbende dienstplichtigen, „chaosgevoelig” is;

— aan een CC worden hoge eisen gesteld als het gaat om het motiveren van zijn medewerkers; in het bijzonder geldt dat voor de specifieke gevechtstaken waarbij zware fysieke inspanningen worden geëist en een mentale bereidheid tot het toepassen van geweld;

— een CC verkeert in een voortdurend spanningsveld tussen de beschikbare (opleidings)tijd en de gewenste (deel)doelen van de organisatie;

— een CC dient als opleider en operationele manager de onder zijn beheer vallende wapen- en/of logistieke systemen door en door te kennen;

— een CC moet zich bewust zijn van de risico's die hij onophoudelijk loopt: omgaan met zwaar materieel en gevaarlijke stoffen, colonne rijden, nabootsingen van gevechtssituaties, rupsvoertuigen in beperkte onderhoudsruimten, schietoefeningen, enz.;

— een CC moet een groot organisatietalent aan de dag leggen en in hoge mate besluitvaardig zijn, vooral omdat zijn functioneren op geen enkele dag identiek is aan dat van de vorige of de volgende dag; ook de problemen die hij moet oplossen verschillen steeds weer;

— voorts wordt de omgeving van de CC bepaald door plaatselijke omstandigheden als infrastructuur, grootte van de kazerne of legerplaats, de geografische ligging van de kazerne; zulke factoren bepalen in belangrijke mate het leef- en werkklimaat omdat hij aan zijn medewerkers in de meeste gevallen ook nog legering en vulling van vrije tijd moet bieden;

— een laatste, maar zeker niet de onbelangrijkste omgevingsfactor van de CC wordt gevormd door de persoonlijke omstandigheden; een compagnie eist hem qua tijd en energie dermate op, dat zijn gezin een groot incasseringsvermogen moet hebben.

Uit het bovenstaande blijkt overduidelijk dat de omgeving van de CC in belangrijke mate wordt bepaald door mensen. Zijn opdrachtgevers alsook degenen aan wie hij opdrachten verstrekt, hebben eigenschappen die zijn functioneren zowel positief als negatief kunnen beïnvloeden. Bovendien vereist de frequente wisseling van personeel een

voortdurende aanpassing aan de immers daardoor veranderende omgeving. Het ligt voor de hand dat daarbij de grootste invloed uitgaat van de collega-beroepsmilitair. De dienstplichtige mist immers iedere ervaring en zal daardoor geneigd zijn het standpunt of het voorbeeld van een CC te volgen. Wisselende BC'n, wisselende staffunctionarissen en wisselend beroepskader in de compagnie zijn echter voorzien van evenzovele en zeer diverse „handvatten”. Vooral als een CC in een eenheid nieuw is binnengekomen, zal hem het volgende niet vreemd in de oren klinken: „Wij deden dit altijd anders . . .” — „Bij de vorige CC moesten wij dit nooit . . .” — „Toen ik CC was, toen . . .” — „In mijn compagnie . . .”.

Raadgevingen van ervaren medewerkers zijn waardevol voor zover zij leiden naar een betere besturing en betere output van de organisatie. Een CC moet ze kunnen wegen en beoordelen en zo mogelijk toepassen, daarbij tevens voorkomende dat hij zichzelf erin verliest: zijn inbreng is dan niet meer van hemzelf, waardoor hij een soort rol gaat spelen die onecht en krampachtig overkomt.

Uit de bovenstaande omgevingsverkenning en de

Oplossen van problemen . . .

invloed daarvan op het functioneren van een CC kunnen wij concluderen dat:

- een CC manager is binnen een complex bedrijfsproces;
- een CC probleemstellend en -oplossend moet kunnen denken;
- een CC geordend moet kunnen denken;
- bij een CC een kritisch-analytische houding moet worden aangekweekt wil hij de problemen van alledag doorzien;
- van een CC een doorgaans snelle besluitvorming alsmede een hoge besluitvaardigheid worden geëist.

De CC als uitvoerder

Met deze betiteling willen wij geenszins beweren dat de CC uitsluitend opdrachten van hogerhand uitvoert. Hoewel de nadruk in zijn functievervulling op de uitvoering ligt, verricht hij wel degelijk interne planning. In een vorig artikel betoogden wij reeds dat een CC zeer tijdig moet worden betrokken in de ontwikkeling van het bataljons oefenplan en de daarvan afgeleide maandprogramma's. Wederzijdse belangen kunnen dan worden besproken en afgewogen. Zijn interne planning, die moet leiden tot een goede uitvoering van de lesprogramma's en de (bouwsteen)oefeningen, eist daarna de volle aandacht op. Die volle aandacht voor voorbereiding vormt in de praktijk regelmatig een breekpunt.

Omdat de administratieve belasting in algemene zin de verantwoording van de CC naar buiten en naar boven beheerst en hij daarop ook controlebaar is, krijgt dat werk begrijpelijkerwijs voorrang en komt een goede en gedegen voorbereiding van het werk binnen de compagnie niet zelden in het gedrang. Het effect daarvan is onder meer dat:

- lesprogramma's te laat uitkomen, waardoor (dienstplichtige) kaderleden zich niet goed meer kunnen voorbereiden;
- verkenning van oefeningen of velddienst pas plaatsvindt als de compagnie al ter plaatse is;
- op het laatste moment nog functionarissen moeten worden aangewezen voor schietbaanfuncties, transport moet worden aangevraagd, vóór-eten geregeld, enz.;
- soldaten de indruk krijgen dat de lessen minder goed zijn geregeld en dus niet zo belangrijk

zijn, omdat met gemak wordt afgeweken van geplande uren;

- dat er wachttijden te velde ontstaan of niet volledig benutte lesuren, waardoor er sprake is van leegloop.

Een goede voorbereiding in de vorm van planning, voorbespreking en verkenning is onontbeerlijk wil men de beschikbare tijd en ruimte volop benutten voor opleiding en onderdeelvorming. De wil daartoe is zeker aanwezig en de voorbereiding op een aantal essentiële punten vindt ook plaats. Door gebrek aan tijd beperkt zich dat echter doorgaans tot organiseren van *wie doet wat, wanneer* en globaal *waar*; en hoe is de verzorging geregeld? Het doorpraten van de leerstof die moet worden overgedragen, de didactische werkvormen en de controle daarop zijn echter even essentieel. Het is niet verwonderlijk dat een CC, geconfronteerd met de richtlijnen van de VAOV-1Lk, de CI, de MIO en zijn chefs, regelmatig met de handen in het haar zit. Het op een goede wijze inschakelen van zijn collega-beroepsmilitairen in de compagnie kan hem al veel last van de schouders nemen. Het is geen schande dat een CC deze medewerkers te kennen geeft dat hij hun hulp nodig heeft omdat hij een bepaald probleem of een combinatie van problemen even niet overziet. Een vertrouwensrelatie in de zg. „ijzeren driehoek” tussen CC, CSM en plv CC kan daarbij van grote waarde zijn. Een CC doet er verstandig aan die relatie tot stand te brengen en in stand te houden, omdat hij dan ook met vertrouwen voorbereidend, uitvoerend en controlerend werk kan delegeren.

De CSM moet daarbij worden beschouwd als de compagniesinstructeur en niet uitsluitend als planner van kazernediensten, gebouwencommissaris en sleutelbewaarder van zijn compagnie. Hij raakt daardoor intensiever betrokken bij de opleiding en dat is, gezien de ruimere ervaring van de meeste CSM's, ook zeer zinvol. Tevens zou de CSM de CC kunnen bijstaan door de ontwerpprogramma's te maken voor de lessen in de kazerne of in de directe omgeving, alsmede de schietprogramma's voor de garnizoensschietbaan. In het verlengde daarvan kan hij tevens optreden als hoofdschietinstructeur klein-kaliberwapens, begeleider van de kaderleden en controleur.

Het valt ons op dat dit ideaalbeeld telkenmale in gesprekken met collega's van andere bataljons

aan de orde komt, en dat ook de leiding vindt dat de CSM op deze wijze dient te functioneren zodat de CC zich meer kan richten op de onderdeelsvorming en de schietopleiding op de zwaardere (boord)wapens tijdens schietseries. Ongetwijfeld een goede taakverdeling, maar een kernvraag daarbij is: Wie leidt de toekomstige CSM daartoe op? De benodigde kennis en vaardigheid daarvoor zijn gebonden aan wapen en dienstvak en ze dienen dan ook te worden verwerkt in de wapen- en dienstvaktechnische vorming van de hogere onderofficiersvorming.

De CC doet er goed aan ook zijn overige beroepspersoneel in te schakelen in bepaalde deeltaken ten behoeve van de gehele compagnie zonder daarbij de primaire taak van dat personeel bij bv. de pelotons te veel aan te tasten.

De werkzaamheden van de CC zelf worden door de gaande en komende man op zijn bureau alsmede door zijn, in de tijd gezien, zeer „verknipte” agenda bij voortduring gestoord. Vaak zal hij zijn bureau moeten delen met zijn plaatsvervanger — die óók de nodige aanloop heeft — waardoor hij minder geconcentreerd kan werken, gesprekken voeren, enz.

Hoewel wij ons thans op glad ijs gaan begeven, willen wij toch een poging doen het werk van de CC althans enigszins te structureren waardoor hij de beschikbare tijd zo efficiënt mogelijk gebruikt. Het strikt indelen van die tijd met behulp van zijn agenda is dan een eerste vereiste. Wij hebben daarbij vooral op het oog de periodes die hij met zijn compagnie in de kazerne doorbrengt en waarbij moet worden voorkomen dat hij grotendeels aan zijn bureau gekluisterd zit. Die agenda wordt deels gevuld met een beslag op zijn tijd dat hij niet zelf kan beïnvloeden, zoals:

- lesroosterbespreking met de S3 (wekelijks);
- BC/CC-bespreking (wekelijks);
- bespreking bouwsteenoefeningen;
- voorbespreking schietseries, beëdigingen;
- personeelsbesprekingen, enz.

Bij de indeling van de resterende tijd kunnen wij onderscheid maken tussen werkzaamheden of persoonlijke acties die geen uitstel gedogen en die worden veroorzaakt door actueel binnenkomende informatie. Deze werkzaamheden moeten mogelijk blijven omdat anders de noodzakelijke sou-

plesse in het management op dit niveau verloren gaat en dat werkt niet. De werkzaamheden en gesprekken echter die een vast ritme vertonen, dan wel zijn gericht op de volgende dag, de volgende week of nog later, kan hij wél structureren zoals:

- afdoen van administratieve handelingen, aangedragen door de compagniesadministrateur, de plaatsvervangend compagniescommandant, sergeant verzorging, enz.;
- de kaderbesprekingen;
- de controle van de lessen (een paar keer per dag 10 à 15 minuten!);
- het bezoek aan de schietbaan waar bv. een deel van de compagnie schietoefeningen uitvoert;
- het onderhoud aan de voertuigen;
- het bezoek aan de ziekenzaal;
- rapport CC;
- de persoonlijke gesprekken;
- compagnies-overlegorganen.

Bovendien worden grote delen van de agenda bedekt door oefeningen, schietseries, demonstraties, cursussen, e.d.

Een CC zal zich, dit lezende, wanhopig afvragen hoe hij het bovenstaande als uitvoerder moet concretiseren. Wij moeten hem echter sterk aanraden eens een poging in die richting te doen, want een CC die zich voortdurend en door iedereen laat storen, versnippert zijn werk — hetgeen leidt tot meer tijdsbeslag — neemt te veel ad-hocbeslissingen over zaken die mogelijk iets meer denkwerk vergen en besteedt, door het chaotische gebruik van zijn éígen tijd, te weinig tijd aan zaken en personen die ook zijn aandacht nodig hebben. Indien hij een zekere structurering van zijn werk consequent toepast, gaan ook de medewerkers in zijn directe omgeving rekening ermee houden. Ook het bataljonsniveau doet goed eraan, de CC niet bij voortduring lastig te vallen over deelaspecten die ook verzameld in een vaste bespreking kunnen worden opgebracht, tenzij dat strikt noodzakelijk is.

Voor vele CC'n is de periode tijdens oefeningen te velde vaak een verademing, omdat zij zich dan van de kazerneperikelen verlost weten, hun eenheid homogeen bijeen hebben en metterdaad als opleider of commandant kunnen optreden.

Om zoveel mogelijk tot een spreiding van werkzaamheden te komen en niet bij terugkeer in de kazerne wederom tegen een administratieve ach-

Opleiden van de enkele man . . .

terstand aan te kijken, verdient het aanbeveling bepaalde — beslist niet alle! — werkzaamheden te velde voort te zetten. Afspraken ter zake met het achterdetachement (meestal compagniesadministrateur) over post, ordonnansensysteem, e.d., zijn daarbij van belang. Het verblijf te velde leent zich verder uitstekend voor informele en mogelijk ook formele (beoordelings)gesprekken met dienstplichtige en vrijwillig dienende medewerkers. Er zijn zeker rustige momenten en ook rustige lokaties te vinden waar dergelijke (mogelijk minder eenvoudige) gesprekken goed tot hun recht kunnen komen.

Op de administratieve belasting van de CC op zich gaan wij niet verder in. Wij gaan ervan uit dat die op alle niveaus genoegzaam bekend is en wij hopen dat de organisatie in staat zal zijn dat probleem uit de vrij autonome functiegebieden die deze belasting veroorzaken, integraal aan te pakken en te vereenvoudigen zodat de CC meer gelegenheid krijgt werkelijk *commandant* te zijn.

De CC als commandant

De CC heeft op zijn eigen niveau een centrale leidinggevende rol in het proces dat ieder bedrijf beheerst, namelijk plannen, uitvoeren en controleren. Vervult hij die rol voornamelijk op grond van zijn formele gezag en houdt hij onvoldoende rekening met de krachten die uit de processen binnen zijn „eigen bedrijf” zelf alsmede uit de (maatschappelijke en politieke) omgeving voortkomen, dan is hij als manager te beperkt bezig en dreigt mislukking. Sommigen zijn geneigd dat te ontkennen, omdat zij menen dat de krijgsmacht gezien de gezagsstructuur medewerking en prestaties kan afdwingen. Wij zijn echter van mening dat geen enkele gezagsdrager zijn gezag uitsluitend meer kan ontlenen aan zijn uniform en zijn uitmon-

stering. In ons artikel „De bataljonscommandant” onderkennen wij reeds het *relationele gezag*, met andere woorden: de commandant weet met mensen om te gaan en boezemt hen vertrouwen in. Gezag gaat snel verloren wanneer mensen doorkrijgen, dat een commandant niet werkelijk hart voor hen heeft. Voorts speelt het *deskundighedsgezag* een belangrijke rol: de commandant kent zijn vak. Welk aspect van deze beide bij een commandant precies zal overheersen, hangt af van welk type mens hij is. Het is echter onwaarschijnlijk dat een commandant goed zal functioneren als hij van het ene aspect alles heeft en van het andere totaal niets.

Laten wij over de CC concreter worden. Het thema „de CC als commandant” houdt ons dermate bezig dat wij daaraan nog meer artikelen zouden kunnen wijden. Om dit onderwerp desondanks in een kort en overzichtelijk bestek te behandelen, groeperen wij onze beschouwing rond een aantal kenmerken of karakteristieken die het beeld van de CC meer specifiek tekenen. Het beeld dat wij schetsen, is gebaseerd op onze — deels uit schade en schande opgedane — ervaring.

Aard van zijn personeel

In algemene zin bestaan de meeste compagnieën grotendeels uit *jeugdige personeel*; dat geldt bepaald voor het dienstplichtige maar toch zeker ook wel voor het beroepspersoneel, afhankelijk weliswaar van de soort compagnie. De *dienstplichtigen* waarmee een CC te doen heeft, komen de krijgsmacht binnen op de leeftijd van 18 à 20 jaar; hij zal zich derhalve moeten kunnen inleven in de „wereld” van deze groep. Bovendien zal hij op fysiek gebied een prestatie moeten leveren die toch ten minste boven het gemiddelde van de groep ligt. Speciale aandacht bij opvang en begeleiding verei-

sen de dienstplichtige kaderleden. Niet zelden worden aan hen (delen van) hun functies ontnomen, omdat de CC ervan overtuigd is dat „ze het toch niet kunnen”; de mentaliteit of de opleiding zou daaraan dan debet zijn. Een dergelijke houding leidt ertoe dat zij de belangstelling voor hun niet eenvoudige functieervulling gaan verliezen, waardoor zij metterdaad slecht gaan functioneren. Ook zij dienen echter verder te worden opgeleid. De ervaring leert dat zij, wanneer zij volledig worden ingezet, onder een aanvankelijk onopvallend oog steeds beter gaan functioneren. Het uitschakelen of in de bevelsketen regelmatig passeren van deze groep werkt averechts.

Een andere categorie die het gezicht van een compagnie bepaalt zijn de *beroepsmilitairen*. Indien een CC en het overige beroepspersoneel in staat blijken als hecht team op te treden, zal daarvan het positieve effect op de gang van zaken in de compagnie niet uitblijven. Een voorwaarde daarbij is wel dat de CC die medewerkers en hun kwaliteiten op de juiste wijze weet te schatten en te waarderen, en hen ook werkelijk in zijn beleid trekt. Ook hier geldt dat informatie en communicatie leiden tot motivatie. Veel dienstplichtigen zijn vrij intelligent en laten zich slechts motiveren door duidelijk blijkende vakkennis en een doelgericht bezig zijn. Welnu, het optreden van de beroepsmilitairen is daarbij essentieel: als hun inzet hoog is, is de inzet van de dienstplichtigen ook hoog en worden hun fouten gemakkelijk vergeven; is hun inzet laag dan ontlenen de dienstplichtigen daaraan bijna automatisch — en niet geheel onbegrijpelijk — het recht het ook „rustig aan” te doen.

Kenmerken van zijn personele relaties

De persoonlijke relaties van een CC laten zich onderscheiden naar zijn algemene optreden tegenover zijn eenheid of delen daarvan en de wijze waarop hij zich opstelt in de individuele benadering van zijn medewerkers. In algemene zin zal hij aan (informeel) gezag winnen indien hij in staat blijkt zijn beleid en zijn optreden te baseren op onder meer openheid, eerlijkheid, relativering van de eigen belangrijkheid, bereidheid te luisteren alvorens te oordelen, en relatief veel aandacht voor zijn mensen, juist ook voor diegenen die ogenschijnlijk niet daarom vragen. Duidelijkheid en ondubbelzinnigheid in de communicatie tussen CC en compagnie leiden ertoe dat iedereen weet binnen welke grenzen hij zich kan bewegen. Gebleken is dat in het bijzonder dienstplichtigen maar moeilijk kunnen leven met vaagheden en onzekerheden. Zij zoeken de mazen van het net en de weg van de minste weerstand, maar zijn daarmee zelf allerminst gelukkig. De CC en zij die hem bijstaan in het leiden van de compagnie moeten zich voorts goed ervan bewust zijn dat zij bij hun dienstplichtigen te maken hebben met een sterk heteroog gezelschap waartegenover een „eenheidsworstbehandeling” niet werkt. Het kleineren van mensen die bv. met een hoge vooropleiding relatief eenvoudig werk moeten verrichten, en elk kleineren in het algemeen, dienen achterwege te blijven. Volwassen mensen rekenen op een volwassen benadering. De enkele onderhebbende dienstplichtigen die desondanks toch „uit de pas lopen”, dienen in dit verband individueel te worden benaderd. (Daarover later meer.) De diversi-

Vormen van het onderdeel . . .

teit van mensen qua opleiding, afkomst, mentaliteit, enz., betekent een verschil in aanpak; ongelijk dus maar zeker niet ongelijkwaardig. In dat verband past ook willekeur. Het is niet zelden ondoorzichtig voor gestraften, waarom de ene voor een vergelijkbaar krijgstuuchtelijk vergrijp een volstrekt andere straf krijgt dan de andere.

Indien de hiervoor genoemde karakteristieken in het optreden van de CC de nodige aandacht krijgen, ontstaat er bijna automatisch een open sfeer, waarin de meesten zich wèl bevinden, en die kan leiden tot een hoog moreel. Het moreel van de eenheid wordt verder beïnvloed door het persoonlijk engagement van de CC met zijn werk, wat tot uitdrukking komt in zijn voorbeeldfunctie op diverse gebieden. Wij zijn van mening dat zijn autoriteit, buiten zijn gedegen vakkennis, grotendeels is gebaseerd op de reeds vermelde persoonlijke relaties in zijn algemene optreden tegenover zijn eenheid. Aan de zakelijke eisen die de organisatie aan hem stelt, kan hij op deze wijze mogelijk beter voldoen dan op een manier die grotendeels is gebaseerd op formele autoriteit.

Nog een enkel woord over de meer individueel gerichte persoonlijke relaties van een CC. Een niet serieus gemeente, maar in dit verband toch bruikbare, opmerking die wij eens hoorden, luidde: „Een soldaat, die gedurende zijn dienstdiensttijd het CC-bureau niet van binnen heeft gezien, verdient te worden gewaardeerd met een tevredenheidsbevestiging”. Wat steekt er mogelijk achter een dergelijke opmerking? Klaarblijkelijk de CC als boeman, die voornamelijk een soldaat individueel ontmoet als hij een straf en een strafreden uitspreekt. In de praktijk zal het zo zeker níet liggen. Toch willen wij de aandacht erop vestigen dat de persoonlijke relaties met het kader, die vanwege de werkzaamheden bijna automatisch bestaan, niet de persoonlijke relatie met de rest van de compagnie moeten verhinderen. Het tegendeel moet het geval zijn. Een compagnie is van een dusdanige sterkte dat een CC na enige tijd iedere soldaat behoort te kennen. Hij behoeft niet alle bijzonderheden van iedereen uit het hoofd te weten, maar hij moet ze wel weten te herkennen als zij ter sprake worden gebracht. Een CC moet vermijden dat hij over zijn soldaten alles „van horen zeggen” heeft. Een persoonlijk gesprek, hoe kort ook, op de kamers, de schietbaan of op zijn bureau verschaft hem zinvolle informatie.

Zijn onderhebbenden constateren dan dat „hun CC” aandacht voor hen heeft, en dat hij ook aanspreekbaar is als zij problemen hebben. Vooral in de opvangperiode van een nieuwe eenheid zijn zowel de algemene als de individuele benadering van belang. Het kost veel moeite dienstplichtigen die reeds op de eerste dag „afknappen” op de aanpak in de compagnie, weer voor de organisatie te winnen. Het zal duidelijk zijn dat de aandacht van de CC voor het individu per man zal verschillen en afhankelijk zal zijn van de behoefte van de CC zelf of van de betrokkene.

Zijn zorg voor de personele omgeving

Waarin de lagere militaire manager, zoals de CC, zich sterk onderscheidt van zijn collega's in de meeste andere organisaties is, dat hij tevens verzorger in de ruimste zin des woords is. Hij is immers ook verantwoordelijk voor een goede huisvesting en de voeding; hij geeft impulsen voor het zinvol vullen van de vrije tijd, hij initieert misschien ideeën voor informele gebeurtenissen binnen zijn eenheid, hij organiseert ouderdagen of anderszins. Kortom, hij heeft bemoeienis met alles wat met de personele en sociale omgeving van zijn eenheid heeft te maken. Zijn dat misschien randverschijnselen die enigszins buiten het gebied van zijn echte functie vervulling vallen? Wij menen van niet. Eerder stelden wij reeds dat deze aspecten het leef- en werkklimaat bepalen en indirect weer invloed uitoefenen op het moreel en de motivatie van de mensen. Ook de zorg besteed aan bv. de wachthebbenden tijdens een weekeinde en het bezoek van de CC in de loop van zo'n weekeinde, geven reëel inhoud aan de aandacht die hij voor zijn personeel heeft.

In verouderde kazernes of legerplaatsen laat de kwaliteit van de kamers en sanitaire voorzieningen nogal eens te wensen over. Het is echter verbazingwekkend dat sommige CC'n en CSM's daarvan toch nog iets goeds weten te maken. Inventiviteit bij indeling van gebouw en kamers, de aankleding, maar zeker ook de „hygiënische discipline” verschaffen dan een situatie waarin men zich in en buiten de dienst plezierig kan voelen.

Zijn formele relaties

In een aantal relaties tussen de CC en zijn medewerkers vervult hij een strikt formele rol. Wij be-

doelen hier zijn rol als de commandant die, ondanks belangentegenstellingen, uiteindelijk knopen doorhakt en beslist; zijn rol als beoordelaar; als oplegger van straffen; als verschaffer van waarderingen; als voordrager voor bevorderingen, terugstellingen, ontslagen, enz.

Gezien de grote persoonlijke belangen die deze zaken voor de individuele medewerkers hebben, doet een CC goed eraan met uiterste zorgvuldigheid te werk te gaan. Ook hier vormen openheid, eerlijkheid en ondubbelzinnigheid belangrijke elementen in zijn gedrag en zijn uitlatingen. De CC dient naar onze mening niet alleen zorgvuldigheid te betrachten in wat hij op papier stelt, maar ook in de wijze waarop hij vorm geeft aan de voorbereiding en de behandeling van de hiervoor genoemde gebieden. Een, sinds het bestaan van de krijgsmacht, niet weg te denken begrip in dit verband is het „Rapport CC”, dat gestalte krijgt door het dagelijkse groepje onderhebbenden voor het bureau van de commandant die hij voor de meest uiteenlopende kwesties wenst te horen, te spreken of alleen maar te zien (bv. correcties op tenue). Niet zelden wordt onderschat hoe zwaar soldaten aan deze „confrontatie” met de CC kunnen tillen: het Rapport CC heeft voor hen toch een officieel draagvlak, en naar onze mening terecht. De CC moet dat inzien en ook ernaar handelen. Dat kan hij tonen door zich tijdens dat rapport niet te laten storen, te zorgen dat zijn bureau uitsluitend wordt gevuld met de opgeroepene(n), zijn getuigen of rapporteurs, vertrouwensman, of andere bij de zaak betrokken personen. Voor een vertrouwelijk gesprek dienen voorts inderdaad vertrouwelijkheid te zijn gewaarborgd, alsmede voldoende spreektijd en vertrouwelijke omstandigheden (laat de man even gaan zitten!). Waarnemingen hebben geleerd dat daaraan vaak onvoldoende wordt voldaan, waardoor veel onnodige onvrede wordt veroorzaakt. Hetzelfde geldt voor een beoordelingsgesprek. Een goed voorbereid en goed gevoerd gesprek maakt dat ook minder goede punten op de beoordeling op een correcte manier aan de orde komen, hoewel wij beseffen dat dit niet altijd eenvoudig is.

Een andere formele relatie kan de rol zijn die een CC op zich neemt als verdediger van een van zijn medewerkers voor de krijgsraad. Als een delict niet is gepleegd door iemand die op de ontwrichting van de gang van zaken van de compag-

Toekennen van waarderingen . . .

nie uit was, dan wel als een delict naar verwachting niet zal leiden tot een juridisch steekspel, laat de CC, indien hij zo iemand niet zelf verdedigt, een goede kans liggen zijn gezag en autoriteit meer gestalte te geven. De leden van een compagnie wachten doorgaans gespannen af met welke verhalen de „delinquent” van de krijgsraad terugkeert. Uitlatingen als „de kapitein heeft me gered!” of „de kapitein heeft me zo goed verdedigd dat het voorwaardelijk is geworden” hebben zonder meer effect op de wijze waarop men tegen de CC als commandant aankijkt. Het kost weer tijd en inspanning, maar het loont de moeite.

Wij willen over het formeel waarderen ten slotte kort zijn, maar niet omdat het minder belangrijk is. Goed waarderen is immers een kunst waarbij twee regels naar onze mening van belang zijn, te weten „beter een verkeerde straf dan een verkeerde waardering” en „overdaad schaadt”. Met andere woorden, een CC dient goed af te wegen wie hij waardeert en waarvoor hij waardeert, terwijl hij tevens moet kunnen schatten hoe de directe omgeving erop zal reageren. Te veel waarderingen leiden tot devaluatie; een waardering moet iets bijzonders blijven tussen commandant en individu.

Typerende spanningen

De mengeling van tegenstellingen tussen onder meer de compagnie en het hogere echelon, tussen algemene en individuele belangen, tussen de beschikbare tijd en de uit te voeren opdrachten, leiden tot een aantal spanningen in de dagelijkse

werksfeer van de CC en overigens ook in die van commandanten op andere niveaus. Wij behoeven daarover niet ongerust te zijn, want iedere organisatie heeft een zekere spanning nodig om alert te kunnen blijven reageren en niet in te slapen. Wel moet een commandant met die spanningen leren omgaan. Een zekere souplesse en een strikt zakelijke in plaats van een emotionele benadering van de problemen lijken ons in deze het raadzaamst. Voorts wordt een CC nog met andere spanningen geconfronteerd die zijn optreden toch kunnen beïnvloeden. In de paragraaf over de omgeving van de CC, eerder in dit artikel, gaven wij reeds aan dat een CC, gezien de voor de krijgsmacht specifieke werkzaamheden, vooral op het punt van de veiligheid van het personeel nogal veel risico loopt. Hij zal alles eraan doen zo veilig mogelijk te opereren, maar heeft nooit zekerheid omdat hij niet op ieder moment en iedere plaats zal kunnen ingrijpen.

Er bestaat ook nog een andere vorm van risico. Indien een CC tegen zijn eigen belangen in, en misschien zelfs enigszins tegen (geschreven) regels in, zijn medewerkers in bepaald opzicht in hun belangen tegemoetkomt, merken zij zeker dat hun commandant bereid is voor hen een zeker risico te lopen. Dat zal positief worden beoordeeld. Bovendien zal het de compagnie ook niet ontgaan dat een CC af en toe „strijd” moet leveren met zijn hogere echelon. Men voelt heel goed of de CC een „letterknecht” is of een levende vent. Welnu, een commandant, wiens loyaliteit tegenover de organisatie voor ons overigens een gegeven is, moet weten dat dat soort „mechanismen” (of spanningen) zich voordoen; hij moet daarop kunnen inspelen.

Voorts kunnen ook conflicten met bijvoorbeeld „moeilijke soldaten” of mogelijk een „moeilijke kamer” de nodige spanning bij een CC en ook zijn onderhebbend kader veroorzaken. Een (sluimerend) conflict ontkennen of negeren is een minder goede weg dan het direct te onderkennen en proberen iets eraan te doen. Het valt ons steeds weer op dat mensen conflicten krijgen met mensen, die qua gedrag ogenschijnlijk daarom vragen, maar juist door hun gedrag laten merken dat zij geen raad weten met zichzelf en meer dan gewone aandacht vragen. Welnu, laten wij dan die aandacht géven.

Ook kan een bron van spanning zijn gelegen in wat

wij wel aanduiden met de term „afzien”. Bij fysiek zware inspanningen van de gehele eenheid bij oefeningen of anderszins wordt van een commandant veel geëist. Hij moet niet alleen zelf de vereiste fysieke prestatie leveren, hij moet tegelijkertijd zijn hele compagnie, inclusief de „zwakke broeders”, meekrijgen terwijl hij bij een moment van rust daaraan zelf nauwelijks toekomt. Overbelasting en oververmoeidheid van CC'n bij grotere oefeningen zijn daarvan slechts een voorbeeld. Een CC moet over een sterk karakter en goede leidinggevende kwaliteiten beschikken, wil hij onder dit soort omstandigheden het hoofd koel houden. Gelukkig lukt dat vele CC'n.

Zijn eigen stijl

Zijn wijze van plannen en organiseren, onderkennen van hoofd- en bijzaken, denken en spreken, en houding en gedrag, bepalen in belangrijke mate de stijl van een commandant. Die stijl moet van hemzelf zijn. Een commandant die iemand anders probeert te imiteren, valt spoedig door de mand omdat zijn onderhebbenden ontdekken dat hij niet „echt” is. Honderdvijftig uit verschillende gezichtspunten observerende „maten” hebben veel eerder een CC door dan *hij* een van hen!

Een goede commandant is in staat „zowel boven als tussen” zijn medewerkers te staan, maar hij is en blijft hun commandant. Hoe informeel ook het contact zal zijn in bepaalde, soms feestelijke, situaties, zijn onderhebbenden zullen weinig respect voor hem kunnen opbrengen als hij dan ineens in spreken en doen gaat „meehuilen met de wolven in het bos”.

Een compagnie, die begrijpt dat de CC een druk bezette functie vervult, zal van hem zeker accepteren dat hij af en toe eens uit zijn rol valt. Respect is en blijft hem echter verzekerd indien hij desondanks zijn eigen, concrete stijl weet te handhaven.

Wij willen dit thema in ons betoog afronden en de hoop uitspreken dat onze beschouwing over de kenmerken en karakteristieken rond het functioneren van de „commandant als commandant” bij de ervaren lezer zal leiden tot herkenning en misschien erkenning. Geen van ons zal geheel voldoen aan het ideale beeld van een commandant. Daarvoor hebben wij te veel onze eigen karakteren persoonlijke eigenschappen. Berusting in on-

vrede, of over ons eigen functioneren en dat van onze eenheid, leidt echter tot teruggang. Streven naar verbetering en met elkaar zoeken naar de juiste weg om een goede commandant te kunnen zijn leiden tot vooruitgang.

Slot

De vredessituatie is, evenals bij de voorgaande artikelen, weer ons uitgangspunt geweest. Een thema „de CC op het gevechtveld” kunnen wij de lezer, bij gebrek aan persoonlijke oorlogservaring, dan ook niet presenteren. Wij zijn echter ervan overtuigd dat in tijden van spanning de leden van een compagnie hun CC als leider moeten willen accepteren, dat zij een onbegrensd vertrouwen in hem moeten hebben en bereid moeten zijn hem (zijn bevelen) onder alle omstandigheden (op) te volgen. Dat bepaalt voor een belangrijk deel de oorlogsinzetbaarheid van onze organisatie. De basis daarvoor wordt in vredetijd gelegd en eist derhalve onze volledige aandacht op.

Wij hebben slechts een beeld willen geven van een commandant op een managementniveau dat nogal onder druk staat, maar dat tevens de kwaliteit van de gehele organisatie bepaalt. Onze ervaringen en ons eigen leren kwamen voort uit een situatie waarin zeer intensief en in tijd gezien langer aaneengesloten met personeel binnen compagnieverband werd omgegaan, namelijk in compagnieën die verblijven in Seedorf, West-Duitsland. Of deze situatie, geschetst in dit artikel, veel afwijkt van die in Nederland laten wij over aan het oordeel van de lezer.

Uit het gehele betoog mogen wij overigens concluderen dat een CC een boeiende, inventiviteit vragende, spannende en zeldzaam diverse functie heeft. Vele jonge militaire managers zien kans deze met veel elan te vervullen; zij verdienen ons respect en onze steun.

Deze serie LEIDERSCHAP OP DE KORREL zal in een volgend artikel worden afgerond met een bijdrage van twee deskundigen op het gebied van organisatie en management.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

drs. M. J. Kraak

reserve tweede luitenant der infanterie, terreinanalist
wetenschappelijk medewerker TH Delft, afd. Geodesie

De militaire topografische kaarten 1:50.000 van Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland

Van de kaarten waarmee de Nederlandse militair werkt, is de Nederlandse topografische kaart 1:50.000 (de M733) de meest gebruikte. Het werken met een kaart kan problemen opleveren. Extra lastig wordt het wanneer men met twee verschillende topografische kaartseries moet werken. Dat is vooral het geval met de militairen van het Eerste Legerkorps, die zowel de Nederlandse (serie M733) als de Duitse topografische kaart 1:50.000 (serie M745) gebruiken.

Wanneer men beide kaartseries met elkaar vergelijkt, is het niet zo verwonderlijk dat het gebruik van beide series soms tot misverstanden leidt. Zo bevatten bijvoorbeeld de wegeclassificaties van de M733 en de M745 tegenstrijdigheden die alleen opvallen wanneer men de legende zeer nauwgezet raadpleegt.

Dit artikel tracht door systematisch vergelijken van beide kaartseries de belangrijkste verschillen aan te geven die bij het gebruik van de kaarten tot problemen leiden. De vergelijking gebeurt aan de hand van enkele geselecteerde kaartfragmenten, die in de kleurenbijlage zijn opgenomen.

De eerste twee paragrafen van het artikel gaan in op enkele algemene kenmerken van topografische kaarten, met bijzondere aandacht voor de Nederlandse en Duitse topografische kaarten 1:50.000; de daarop volgende paragraaf omvat de systematische vergelijking tussen beide kaartseries; de laatste bevat de bevindingen van de vergelijking.

Topografische kaarten

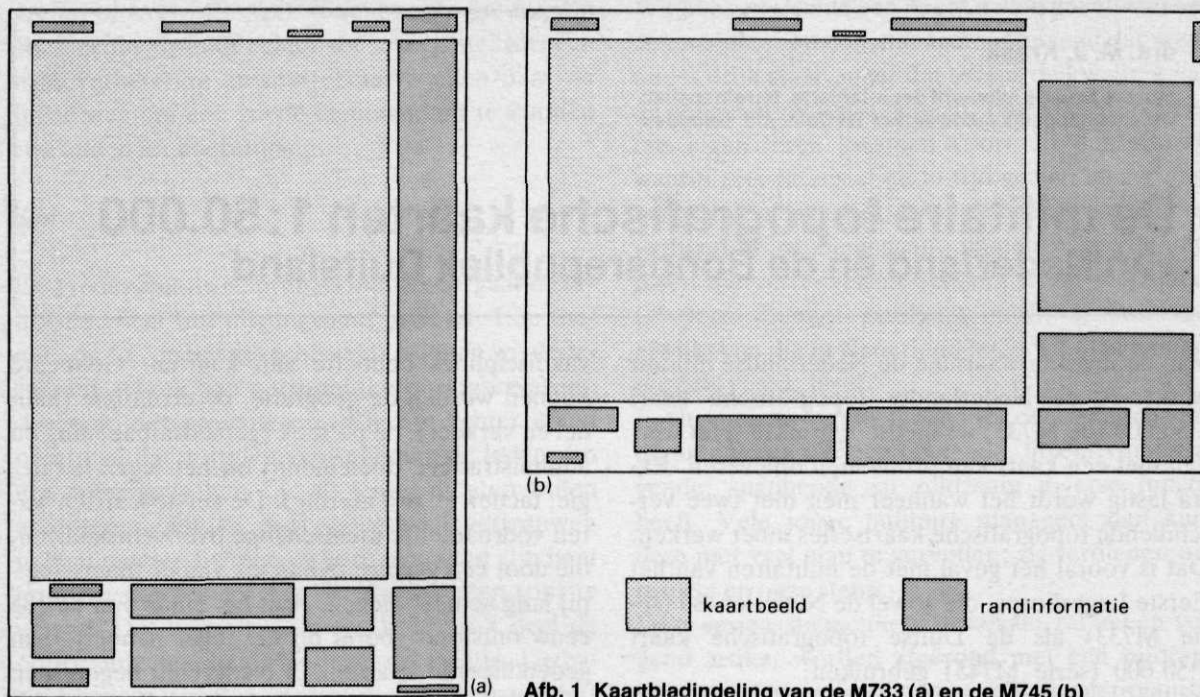
Het doel van een topografische kaart is een zo nauwgetrouw mogelijk beeld te geven van het aardoppervlak. De kaart is een weergave (de x- en y-positie) en identificering (de kaartsymbolen) van het aardoppervlak, binnen de beperkingen gesteld door de schaal.

Van de 15e eeuw af ontstond er bij verschillende

vakdisciplines behoefte aan kaarten. Genoemd kunnen worden de geografie, de economie (handel en verkeer), de politiek (gebiedsafbakening en administratieve doeleinden) en het leger (strategie, tactiek en oriëntering). De eerste kaarten waren voornamelijk kleinschalige overzichtskaarten, die door een geringe dynamiek van de maatschappij lang actueel bleven. Aan het einde van de 18e eeuw ontstond vooral bij het leger behoefte aan gedetailleerde kaarten. In Nederland begon men van 1850 af met systematische kartering van het land op schaal 1:50.000 (de Topografische en Militaire Kaart van het Koninkrijk van Nederland). Uit die kaartserie is de huidige topografische kaart 1:50.000 (de M733) geëvolueerd. De topografische kaart geniet niet alleen bij militairen grote belangstelling, maar ook diverse wetenschappen maken ervan gebruik (o.a. geografie, bodemkunde, geologie).

Een van de belangrijkste functies van de topografische kaart binnen de krijgsmacht is, dat deze de militair inzicht moeten geven in de aard van het landschap waar hij moet opereren. Met behulp van de kaart moet men zich kunnen oriënteren, het moet mogelijk zijn routes uit te zetten, afstanden en richtingen te bepalen, enz. Een juiste interpretatie van de kaart kan een duidelijk beeld geven van de geschiktheid van bijvoorbeeld de gekozen posities (zowel wat betreft de locatie als de terreineigenschappen).

Het kaartbeeld van een topografische kaart is opgebouwd uit *het kaartbeeld* en *de randinformatie* (zie afb. 1). De randinformatie omvat de gegevens die een juist gebruik van de kaart mogelijk maken. Men rekent daartoe de titel, de legende, de informatie betreffende het gebruik van het UTM-plaatsbepalingssysteem, e.d. De kaartgebruiker moet door het gebruik van de randinformatie conclusies kunnen trekken over bijvoorbeeld de waarde van de uit de kaart verkregen in-

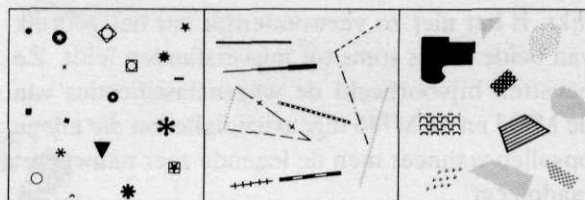
Afb. 1 Kaartbladindeling van de M733 (a) en de M745 (b)

formatie. Het kaartbeeld is opgebouwd uit allerlei symbolen die alle zijn te herleiden tot eenvoudige basissymbolen. Men onderscheidt punt-, lijn- en vlaksymbolen (zie afb. 2).

De militaire topografische kaarten 1:50.000 van Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland

Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland geven conform de NAVO-verplichtingen diverse series topografische kaarten uit. De kaartseries, die worden geïdentificeerd door een op een Amerikaans systeem gebaseerde code, voldoen aan een binnen de NAVO overeengekomen standaardisatie. Zo wordt bv. de Nederlandse topografische kaart 1:50.000 aangeduid met M733 en de Duitse met M745. De code is opgebouwd uit de volgende elementen

- een letter: deze duidt op een regionale kaartserie, waarbij de M staat voor Europa;
- het eerste cijfer: dat heeft betrekking op de schaalgroep waarbinnen de 1:50.000 valt (7 = 1:70.000 - 1:35.000);
- het tweede cijfer: daarmee wordt een subregio binnen de desbetreffende regio (hier M = Europa) aangegeven, waarbij 3 = Benelux en 4 = Duitsland;
- het laatste cijfer: dat heeft betrekking op een specifieke kaartserie binnen de schaalgroep.

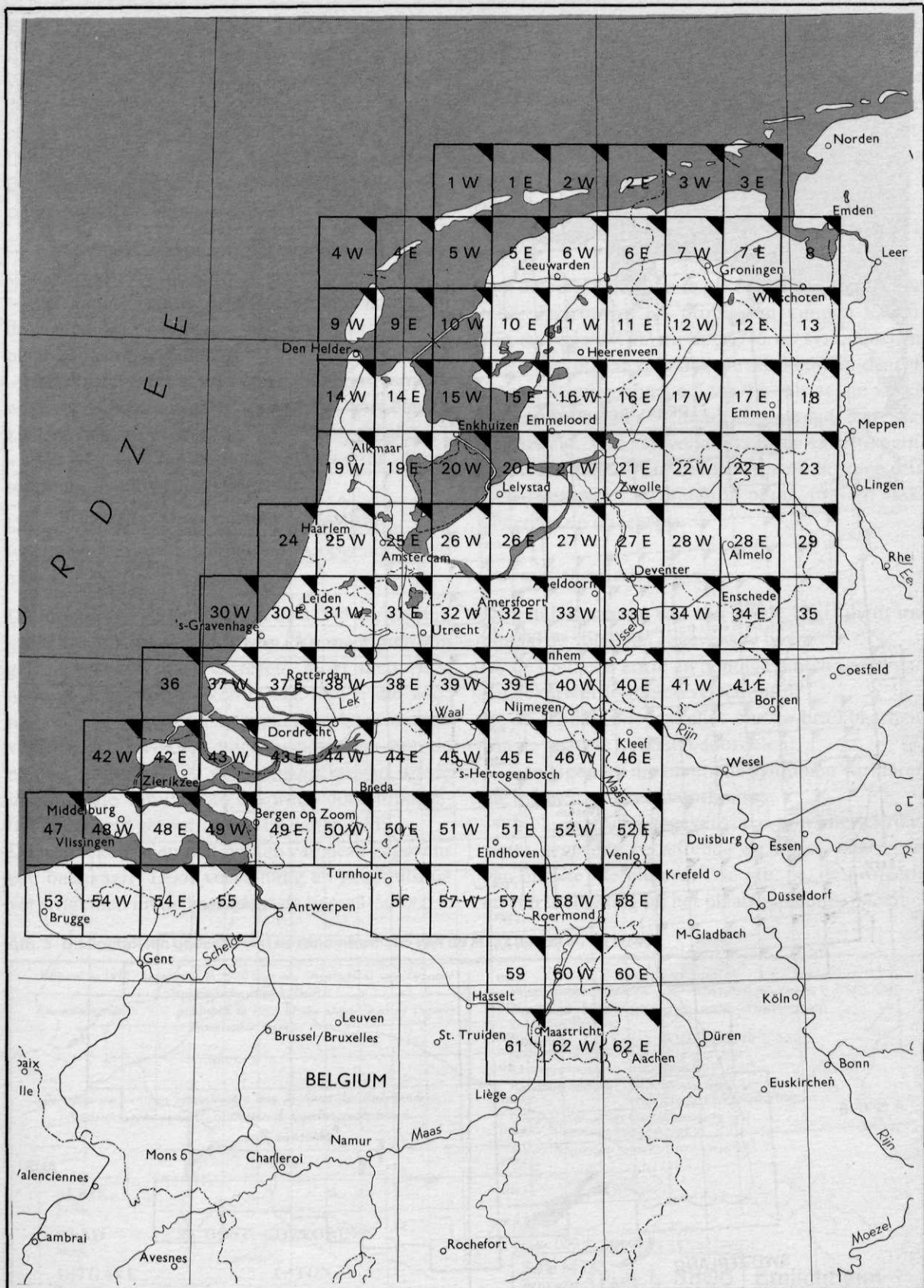
Afb. 2 V.l.n.r.: Punt-, lijn- en vlaksymbolen

De Nederlandse topografische kaart 1:50.000 wordt uitgegeven door de Topografische Dienst Nederland (TDN). Van deze kaartserie bestaan twee uitgaven, een civiele en een militaire (de M733). De voornaamste verschillen tussen beide uitgaven zijn:

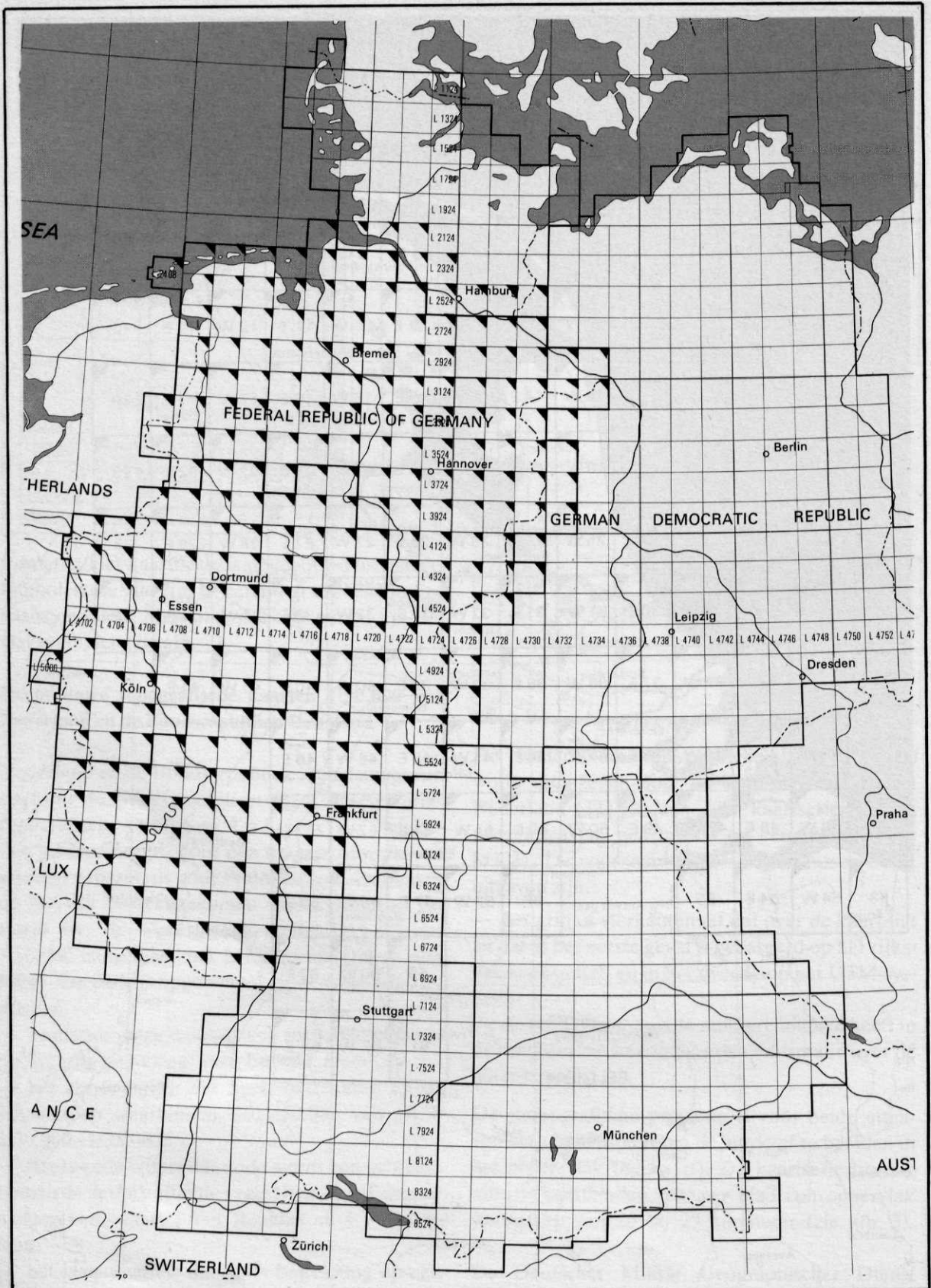
- het grid of vierkantennet dat over de kaart ligt en dat in het eerste geval is gebaseerd op het rijksdriehoekstelsel, en in het tweede op het UTM-systeem;
- de randinformatie: de militaire uitgave heeft in de rand van het kaartblad extra informatie over de plaatsbepaling.

De stereografische projectie is voor beide uitgaven het uitgangspunt om de aarde af te beelden in het platte vlak (de kaart). De kaartserie bestaat uit 110 kaartbladen, die per blad een oppervlak weergeven van 20 bij 25 kilometer (zie afb. 3).

De Deutscher Militär Geographischer Dienst (DMG) te Bonn verzorgt de uitgave van de Duitse

Afb. 3 Bladwijzer van de M733

Afb. 4 Bladwijzer van de M745

militaire topografische kaart 1:50.000. Als basis voor deze kaartserie dient de civiele topografische kaart. Deze in Gauss-Krügerprojectie uitgevoerde kaart wordt uitgegeven door de Landesverwaltungsämter (Abt. Landesvermessung) van de Duitse Länder.

De DMG heeft in deze civiele uitgave enkele wijzigingen en aanvullingen aangebracht in:

- het grid, dat door een net volgens het UTM-systeem werd vervangen;
- de randinformatie, en wel door aanpassing van de legende en toevoeging van gegevens voor het plaatsbepalingssysteem;
- het kaartbeeld, door het aanbrengen van een wegeclassificatie en het veranderen van enkele kleuren in de weergave van het bodemgebruik;
- het weglaten van de reliëfschaduwering, die in sommige civiele edities voorkomt.

De kaartserie bestaat uit 516 kaartbladen. Een weergave van de bladindeling is opgenomen in afb. 4.

De produktie van de M733 en de M745 verloopt in grote lijnen langs dezelfde weg. Wanneer men een gebied opnieuw gaat karteren, moet men eerst nieuwe luchtfoto's maken. Deze foto's, die voor meetkundig gebruik aan bepaalde eisen moeten voldoen, vormen het uitgangsmateriaal van de nieuwe kartering. De gegevens verkregen uit de interpretatie van de foto's worden door topografen in het veld gecontroleerd en aangevuld.

Daarna tekent men met behulp van deze gegevens een basiskaart. Door verkleining en generalisatie verkrijgt men uit de basiskaart de kaart 1:50.000.

Vervolgens wordt de kaart drukklaar gemaakt. De M733 heeft zes drukgangen (voor de kleuren zwart, rood, blauw, groen, bruin en geel) en de M745 vier (de kleuren zwart, rood, blauw en groen). Het ongelijke aantal drukgangen veroorzaakt aanzienlijke verschillen in het uiterlijk van het kaartbeeld.

Vergelijking tussen de series M733 en de M745

Om de verschillen aan te geven die bij gebruik van beide kaartseries tot problemen kunnen leiden, zijn de series M733 en de M745 op systematische wijze met elkaar vergeleken. Als leidraad daarbij dienen de afbeeldingen 5 t/m 14. Als eerste wordt de randinformatie behandeld, gevolgd door het kaartbeeld. Om de vergelijking te vereenvoudigen is de inhoud van het kaartbeeld ingedeeld in vier categorieën, te weten in punt-, lijn- en vlak-systemen en de tekst.

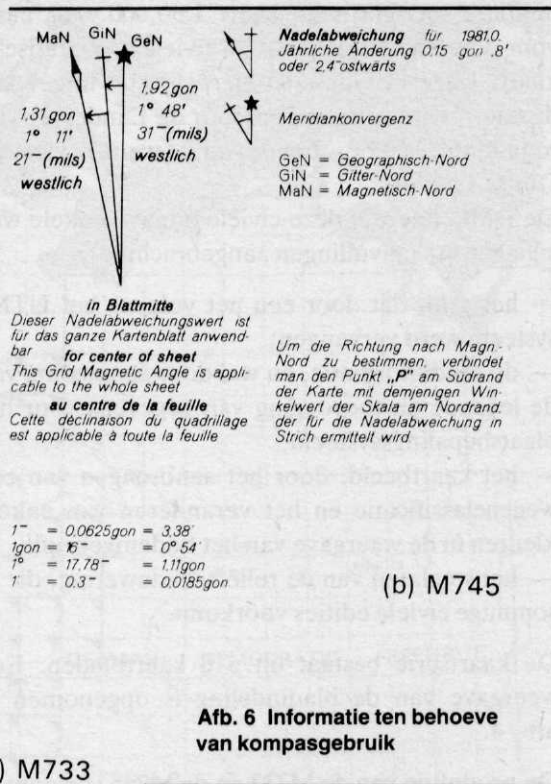
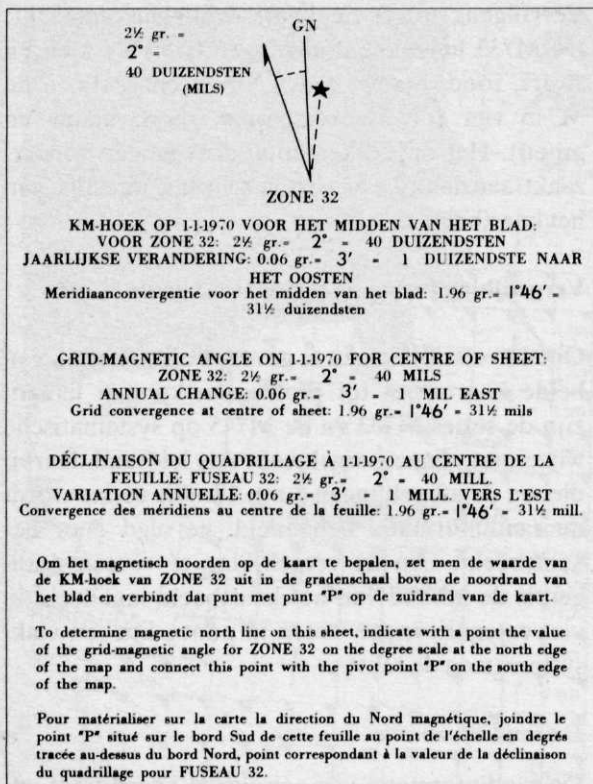
De randinformatie

De randinformatie van een goede kaart dient minimaal de volgende gegevens te bevatten:

- de titel: een korte en bondige omschrijving van het gekarteerde gebied/verschijnsel;
- de schaal: noodzakelijk om de bruikbaarheid van de kaart te kunnen beoordelen;
- een legende: die moet alle symbolen verklaren die in het kaartbeeld voorkomen;
- bibliografische gegevens: dat zijn allerlei relevante gegevens betreffende de kaart, zoals jaar van uitgifte, de uitgever (zie afb. 5), de projectie en een toelichting bij het plaatsbepalingssysteem.

Afb. 5 Bibliografisch gedeelte van de randinformatie van de M733 (links) en de M745

<p><i>Verkend in 1972, uitgegeven in 1975 door het Departement van Defensie Topografische Dienst, Delft.</i></p> <p><i>Reconnaissance in 1972, published in 1975 by the Department of Defence Topographic Service.</i></p> <p>DRUK: X-75</p> <p><i>De auteursrechten zijn voorbehouden aan de Staat der Nederlanden. Nadruk verboden. Unauthorized reprint prohibited.</i></p> <table border="1"><tr><td>SERIE</td><td>M 733</td></tr><tr><td>Series</td><td></td></tr><tr><td>BLAD</td><td>22 OOST. COEVORDEN</td></tr><tr><td>Sheet</td><td></td></tr><tr><td>UITGAVE</td><td>4-TDN 1975</td></tr><tr><td>Edition</td><td></td></tr></table>	SERIE	M 733	Series		BLAD	22 OOST. COEVORDEN	Sheet		UITGAVE	4-TDN 1975	Edition		<p>Herausgeber: Militärgeographisches Amt – Ausgabe 3-DMG 1981</p> <p>Bearbeiter: Niedersächsisches Landesverwaltungsamt, Landesvermessung</p> <p>Grundlage: Top. Karte 1:50000, Blatt Nr. L 3306 Niedersächsisches Landesverwaltungsamt, Landesvermessung – Ausgabe 1981 –</p> <p>Randbearbeitung: DMG-Muster Serie M745 – Ausgabe 5-DMG, 1972/1980 –</p> <p>Die geographischen Blatteckenwerte sind auf volle Sekunden abgerundet Vervielfältigungen jeder Art sind untersagt</p> <p>Folie: D112-XII.81-KII 31/81-Pm-DMG Druck: D06-III.82-400-KD 157/82-DMG</p> <table border="1"><tr><td>Serie M745</td><td>L 3306</td><td>Emlichheim</td></tr><tr><td>Ausgabe 3-DMG</td><td></td><td></td></tr></table>	Serie M745	L 3306	Emlichheim	Ausgabe 3-DMG		
SERIE	M 733																		
Series																			
BLAD	22 OOST. COEVORDEN																		
Sheet																			
UITGAVE	4-TDN 1975																		
Edition																			
Serie M745	L 3306	Emlichheim																	
Ausgabe 3-DMG																			

De militaire topografische kaarten voldoen aan de hierboven gestelde eisen. Dat is voornamelijk te danken aan de binnen de NAVO overeengekomen standaardisatie van militaire kaarten. Een van de consequenties van die standaardisatie is de meertaligheid van de randinformatie.

Volgens de Stanag dient een militaire kaart behalve de landstaal ook een NAVO-taal te bevatten, bij voorkeur Engels. Tevens mag de kaart nog een derde taal bevatten, zoals bij de serie 745 het Deens op kaartbladen die het Deense grondgebied overlappen.

Een belangrijk deel van de randinformatie is gewijd aan het UTM-plaatsbepalingssysteem en het gebruik van o.a. het kompas (zie afb. 6 en 7). Deze informatie is voor militair gebruik onontbeerlijk. Inhoudelijk verschillen de M733 en M745 (resp. a en b in de afb. 6 en 7) hier niet. Alleen de lay-out verschilt, maar dat hoeft bij het gebruik niet tot problemen te leiden.

De legende vormt voor de kaartgebruiker de sleutel tot het kaartbeeld. Helaas moet worden geconstateerd dat van zowel de M733 als de M745 de legendes niet volledig zijn. Dat de topografische kaart een zo natuurgetrouw mogelijk beeld van het landschap moet geven, stelt enkele eisen aan

de in het kaartbeeld gebruikte symbolen. Die moeten zo mogelijk associatief zijn, dat wil zeggen dat de gebruiker bij het zien van een symbool een verband legt tussen dat teken en de werkelijkheid. Het gebruik van kleur is daarvan een goed voorbeeld: blauw voor water en groen voor bos.

Legt men de legendes van beide kaartseries naast elkaar dan is er een zekere tendens naar uniformiteit zichtbaar (zie afb. 10, 11 en 12). Al bestaat er nog geen internationaal aanvaarde standaardisatie van kaartsymbolen, toch blijken er vele overeenkomsten te bestaan. Die komen voort uit de hierboven omschreven cartografische gedachte dat de kaartsymbolen een gedachtenassociatie moeten oproepen met de in het landschap aanwezige verschijnselen. De verschillen die toch nog bestaan, zijn te wijten aan onder andere verschillende redactionele inzichten bij de kaartmakers, of de specifieke eigenschappen van het gekarteerde gebied. Zo zal de een bijvoorbeeld vinden dat men een kerk het beste kan weergeven door een kruis, terwijl anderen een cirkel geschikter vinden. Juist die redactionele inzichten kunnen voor de kaartgebruikers tot problemen leiden, bijvoorbeeld in het geval van de weergave van het bodemgebruik of de wegeclassificatie (zie afb. 8 en 9).▷

ZONE-AANDUIDING van het VIERKANTENNET: GRID ZONE DESIGNATION DÉSIGNATION DE LA ZONE DU QUADRILLAGE	RÈGLE POUR OBTENIR LES COOR- DONNÉES HECTOMÉTRIQUES	STANDARD REFERENCE TO NEAREST 100 m	PLAATSAANDUIDING OP 100 m NAUWKEURIG
<p>1</p> <p>AANDUIDING van het 100 000 m VIERKANT: 100 000 m SQUARE IDENTIFICATION IDENTIFICATION DU CARRÉ DE 100 000 m:</p> <p>2</p>	<p>EXEMPLE: RK STEENWIJKSMOER</p> <p>1 Inscrire les lettres qui définissent le carré de 100 000 m où le point se trouve (voir diagramme 2):</p> <p>2 a Prendre la première ligne VERTICALE du quadrillage à GAUCHE du point. Inscrire les GROS chiffres de la numérotation de cette ligne: b Estimer en dixièmes l'intervalle entre la ligne et le point:</p> <p>3 a Prendre la première ligne HORIZONTALE du quadrillage en DESSOUS du point. Inscrire les GROS chiffres de la numérotation de cette ligne: b Estimer en dixièmes l'intervalle entre la ligne et le point:</p> <p>EXEMPLE:</p> <p>Si ces renseignements doivent être fournis à un poste situé à plus de 18° d'écart en latitude ou longitude, faire précéder la désignation de la zone du quadrillage (voir diagramme 1):</p>	<p>SAMPLE POINT: RK STEENWIJKSMOER</p> <p>1 Write down the letters identifying 100 000 m square in which the point lies (see diagram 2):</p> <p>2 a Locate first VERTICAL grid line to LEFT of point and write down LARGE figures labeling that line: b Estimate tenths from grid line to point:</p> <p>3 a Locate first HORIZONTAL grid line BELOW point and write down LARGE figures labeling that line: b Estimate tenths from grid line to point:</p> <p>SAMPLE REFERENCE:</p> <p>If reporting beyond 18° N-S or E-W, prefix Grid Zone Designation (see diagram 1), as:</p>	<p>VOORBEELD: RK STEENWIJKSMOER</p> <p>1 Noteer de letters van het 100 000 m vierkant waarin het punt ligt (zie diagram 2):</p> <p>2 a Bepaal de eerste VERTIKALE netlijn LINKS van het punt. Noteer hiervan de GROTE cijfers: b Schat de afstand van deze netlijn tot het punt in tienden van de vierkantszijde:</p> <p>3 a Bepaal de eerste HORIZONTALE netlijn ONDER het punt. Noteer hiervan de GROTE cijfers: b Schat de afstand van deze netlijn tot het punt in tienden van de vierkantszijde:</p> <p>DE PLAATSAANDUIDING IS DAN:</p> <p>Bij een melding over een afstand van meer dan 18° n-z of o-w, plaats men de zone-aanduiding van het vierkantennet er voor (zie diagram 1), aldus:</p>
			<p>LD</p> <p>44</p> <p>5</p> <p>38</p> <p>3</p> <p>LD445383</p> <p>32ULD445383</p>

LES LIGNES CHIFFRÉES EN NOIR CORRESPONDENT AU QUADRILLAGE KILOMÉTRIQUE UTM, ZONE 32, ELLIPSOÏDE INTERNATIONALE.

BLACK NUMBERED LINES INDICATE THE 1000 m UNIVERSAL TRANSVERSE MERCATOR GRID, ZONE 32, INTERNATIONAL SPHEROID.

ZWART GENUMMERDE LINIEN GEVEN HET 1000 m UTM VIERKANTENNET AAN, ZONE 32, INTERNATIONALE ELLIPSOÏDE.

(a) M733

UTM-Meldesystem

UTM-Reference System

UTM-Système de référence

UTMREF

Zonenfeld: Grid Zone Designation: Désignation de la zone du quadrillage:	Beisp. für die Angabe eines Punktes in diesem Blatt auf volle 100 m: Punkt: DALEN, KIRCHE	To give a standard reference on this sheet to nearest 100 meters: Sample point: DALEN, CHURCH	Pour désigner dans cette feuille un point à 100 mètres près: Exemple: DALEN, ÉGLISE	→	↑
<p>32U</p> <p>100-km-Quadrat: 100,000 m Square Identification: Identification du carré de 100 km:</p> <p>LD</p>	<p>Zuerst die großen Ziffern der nächsten senkrechten Gitterlinie links vom Punkt am oberen oder unteren Kartenrand ablesen:</p> <p>und die Zehntel von der Gitterlinie zum Punkt schätzen:</p> <p>Dann die großen Ziffern der nächsten waagerechten Gitterlinie unter dem Punkt am linken oder rechten Kartenrand ablesen:</p> <p>und die Zehntel von der Gitterlinie zum Punkt schätzen:</p> <p>Meldung innerhalb eines 100-km-Quadrates:</p> <p>Geht eine Meldung über das Gebiet eines 100-km-Quadrates hinaus, oder enthält das Kartenblatt ein überlappendes Gitter, so muß noch die Buchstabenbezeichnung des 100-km-Quadrates, in dem der Punkt liegt, vorangesetzt werden:</p> <p>Geht eine Meldung über ein Gebiet von 18° Länge u. Breite hinaus, ist außerdem noch die Bezeichnung des Zonenfeldes voranzusetzen:</p>	<p>Locate first vertical grid line to left of point and read large figures labeling the line either in the top or bottom margin:</p> <p>Estimate tenths from grid line to point:</p> <p>Locate first horizontal grid line below point and read large figures labeling the line either in the left or right margin:</p> <p>Estimate tenths from grid line to point:</p> <p>Grid reference:</p> <p>If reporting beyond 100,000 meters or if sheet bears an overlapping grid, prefix 100,000 Meter Square Identification, as:</p> <p>If reporting beyond 18° in any direction, prefix Grid Zone Designation, as:</p>	<p>Chercher le premier trait vertical du quadrillage situé à gauche du point et lire les gros chiffres inscrits en haut ou en bas de la feuille:</p> <p>Estimer la distance du point au trait en dixièmes de l'intervalle de deux traits:</p> <p>Opérer de même par rapport au premier trait horizontal situé au-dessous du point:</p> <p>Estimer la distance du point au trait en dixièmes de l'intervalle de deux traits:</p> <p>Coordonnées trouvées:</p> <p>Si la carte ou l'assemblage de cartes comporte plusieurs carrés de 100 km ou se trouve à cheval sur deux fuseaux mentionner les lettres d'identification du carré soit:</p> <p>Si l'assemblage des cartes dépasse 18° dans quelque direction que ce soit, mentionner la désignation du fuseau soit:</p>	<p>48</p> <p>4</p> <p>41</p> <p>2</p> <p>484412</p> <p>LD484412</p> <p>32ULD484412</p>	

(b) M745

afbeelding 7. Het UTM-plaatsbepalingssysteem

afbeelding 8. Kaartfragment 22 Oost/M733 (a) en L3306/M745 (b)

38

LD

30

- a Spoorbrug, Railway bridge, Pont de chemin de fer
 - b Brug, Road bridge, Pont
 - c Pontveer, Ferry, Bac
 - d Voetveer, Ferry for pedestrians, Nacelle
 - e Peilschaal, Tide-gauge, Echelle d'eau
 - f, g Kilometerraipaai en -bord
 - f, g Kilometreposts on riverbanks
 - f, g Bornes kilométriques sur les rives
 - h Baak, Beacon, Balise
 - i Dijk met versterkte taludbekleding
 - i Dike with reinforced slope covering
 - i Digue au talus de revêtement raffermi
 - j Stroomrichtingpijl
 - j Arrow showing direction of flow
 - l Flèche indiquant la direction du courant
 - k Eb en vloed aanduiding
 - k Indication of tides
 - k Indication de la marée
 - l Hoogwaterlijn, High water line, Laisse des hautes eaux
 - m Laagwaterlijn, Low water line, Laisse des plus basses eaux
 - n Dieptelijnen, Depth curves, Courbes isobathes
 - o Lichtpost, Beacon (light), Fanal
-
- a Brug, Bridge, Pont
 - b Schutsluis, Lock, Ecluse
-
- a Duiker, Culvert, Dalot
 - b Grondduiker, Earth culvert, Siphon
 - c Vonder, Footbridge, Passerelle
 - d Stuw, Barrage, Portereau
 - e Sluis, Sluice, Portereau

(a) M733

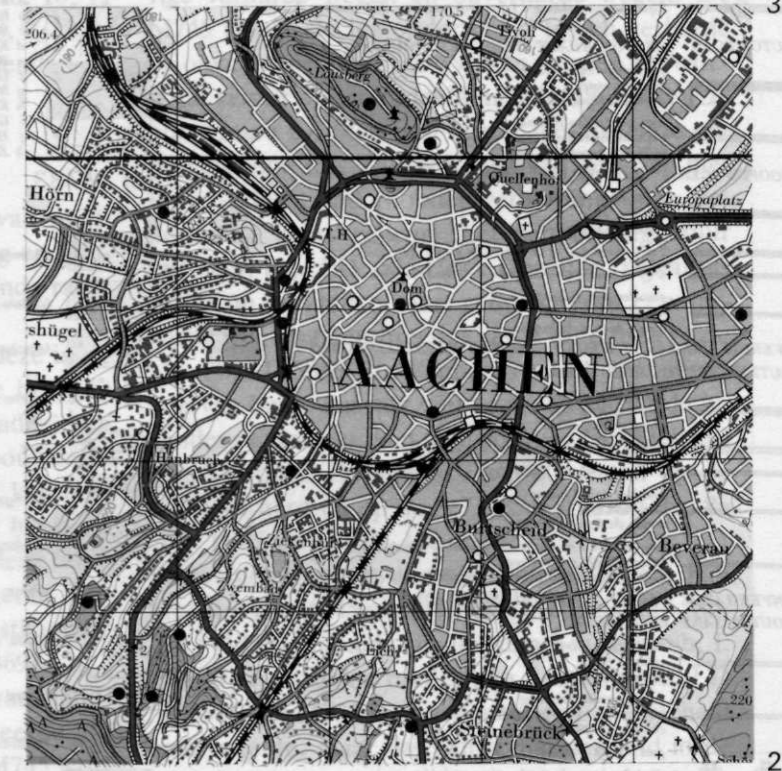
Brücken und Gewässer

- Eisen-, Stein- oder Betonbrücke
- Hebe- oder Drehbrücke
- Holzbrücke
- Steg
- Eisenbahnfähre
- Wagenfähre
- Personenfähre
- Furt
- Landungsbrücke
- Talsperre
- Schiffsschleuse
- Siel oder Stauschleuse
- Wehr
- Wasserfall

(b) M745

afbeelding 10. Legendefragment puntsymbolen

afbeelding 9. Kaartfragment 62 Oost/M733 (a) en L5302/M745 (b)

31

(a)

26

92

KD

97

31

(b)

26

Legendefragment lijnsymbolen

	Rijstrokenvermelding Lane-information Information de voies
AUTOWEGEN	MOTOR HIGHWAYS AUTOROUTES
	gescheiden rijbanen dividing strip chaussées séparées
	niet gescheiden rijbanen without dividing strip voies non séparées
HOOFDWEGEN	MAIN ROADS ROUTES PRINCIPALES
	gescheiden rijbanen dividing strip chaussées séparées
	7 m of breder, 7 m or over, 7 m ou de plus
	4-7 m breed, 4-7 m wide, 4-7 m de largeur
	smaller dan 4 meter less than 4 m wide moins de 4 m de largeur
OVERIGE VERHARDE WEGEN	OTHER METALLED ROADS
AUTRES ROUTES A REVÊTEMENT	
	gescheiden rijbanen dividing strip chaussées séparées
	7 m of breder, 7 m or over, 7 m ou de plus
	4-7 m breed, 4-7 m wide, 4-7 m de largeur
	smaller dan 4 meter less than 4 m moins de 4 m de largeur
	weg met losse of slecht onderhouden verharding loose or light surface road route à revêtement léger ou irrégulièrement entretunee
ONVERHARDE WEGEN	UNMETALLED ROADS
ROUTES SANS REVÊTEMENT	
	belangrijke landweg country road chemin vicinal
	onbelangrijke landweg unimportant country road chemin d'exploitation
	pad path sentier
	rijwielpad cycle track piste cyclable
	Wegen in aanleg (a), in ontwerp (b) Roads under construction (a), proposed roads (b) Routes en construction (a), en projet (b)
	Spoorweg: dubbelspoor (a), enkelspoor (b) Railway: double track (a), single track (b) Chemin de fer: à deux voies (a), à une voie (b)
	a Station b station met beperkte vervoermogelijkheid a Station b station with limited transport possibility a Gare b gare avec possibilité de transport limitée

(a) M733

A4	Verkeersnet
	Autobahn, Parkplatz, im Bau
	Autostraße, mit oder ohne Mittelstreifen
E 4 10	Europa-, Bundesstraßennummer
	Fern-, Bundes- bzw. Hauptstraße, 6 m oder breiter
	Nebenstraße, 4-6 m
	Fahrweg, befestigt
	Feld- und Waldweg
	Fußweg, Pfad, Klettersteig, Wattenweg
	Straßentunnel, Eisenbahntunnel
	Vollspurige Bahn, mehrgleisig
	Vollspurige Bahn, eingleisig
	Schmalspurige Bahn
	Straßen- und Wirtschaftsbahn
	Zahnradbahn, Seil- und Schwebebahn

(b) M745

Legendefragment vlaksymbolen

	a Weide met sloten, Meadow with ditches, Pâturage avec des fossés
	b Boomgaard, Orchard, Verger
	c Boomkweekerij, Tree nursery, Pépinière
	d Kassen of warenhuizen, Glasshouses, Serres
	e Bouwland, Arable land, Terrain cultivé
	f Loofhout, Deciduous forest, Bois à feuilles caduques
	g Naalldhout, Coniferous forest, Bois de conifères
	h Kreupelhout, griendhout, Brushwood, osier, Broussailles, oseraie
	i Gemengd loof- en naalldhout, Mixed forest, Bois mixte
	j Heide, Heath, Lande ou bruyère
	k Zand, Sand, Sable

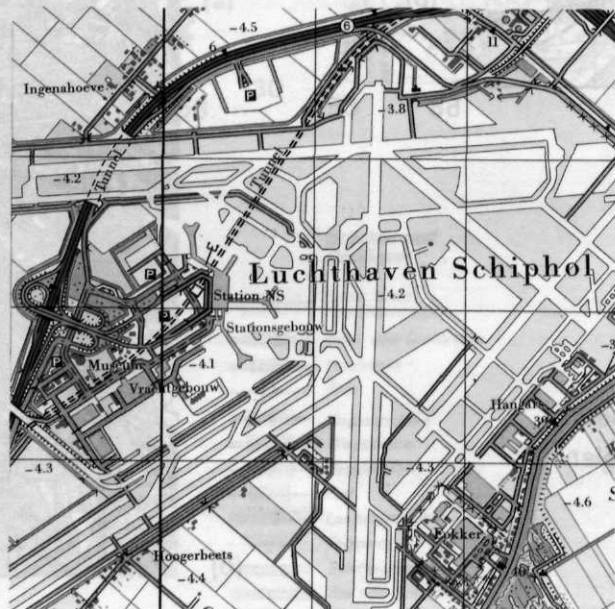
(a) M733

	Laubwald
	Nadelwald
	Mischwald
	Bäume und Gebüsch
	Park
	Weingarten
	Hopfenanpflanzung
	Wiese, Weide
	Heide, Strandhafer
	Sumpf, Moor, Schilf
	Torstich
	Garten
	Obstbaumgut
	Baumschule

(b) M745

afbeelding 13. Kaartfragment 25 West/M733

99

95

19

FT

23

Aan de hand van legendefragmenten (afb. 10, 11 en 12) en enkele kaartfragmenten (afb. 8, 9, 13 en 14) zal nader op deze tot problemen leidende verschillen worden ingegaan.

Puntsymbolen

De verschillen die bij de vergelijking van punt-symbolen naar voren komen, zijn gering en kunnen, wanneer de kaartgebruiker de legende raadpleegt, nauwelijks tot problemen leiden.

De Duitse kaart heeft als voordeel dat deze in de legende vermeldt uit welk materiaal de bruggen zijn geconstrueerd (zie afb. 10). Een nadeel van de kaart is dat de puntsymbolen in bebouwd gebied nauwelijks zichtbaar zijn (vergelijk kvt 9492 in afb. 9a en b). De Nederlandse kaart heeft als voordeel dat men in de legende verscheidene functie-eigenschappen van gebouwen aangeeft, bijvoorbeeld een gemeentehuis of een postkantoor (zie afb. 8a, resp. LD 570372 en LD 569369).

Enkele verschillen zijn het gevolg van landschappelijke kenmerken van het gekarteerde gebied. Op sommige kaartbladen van de M745 worden in reliëfrijke gebieden symbolen gebezigd voor watervallen en stuwdammen; daarentegen wordt op de M733 meer aandacht gegeven aan verkeerstekens langs vaarwegen (zie afb. 10).

De M745 biedt de infanterist extra oriëntatiemogelijkheden doordat men verschillende symbolen kent voor karakteristieke alleenstaande bomen. De M733 geeft deze, net als alle andere bomen, weer met zwarte stippen (zie afb. 8a en b; LD 576338).

Kleinere maar voor oriëntatie belangrijke verschillen kunnen optreden door de interpretatie van de luchtfoto's of door de generalisatie van de basiskaarten. Zo staat bij coördinaat LD 537344 in afb. 8a één opstal weergegeven en bij hetzelfde coördinaat in afb. 8b twee opstallen. Bij coördinaat LD 535347 doet zich de omgekeerde situatie voor. Zo zijn er nog vele andere kleine verschillen op te merken.

Lijnsymbolen

Het gebruik van lijnsymbolen op de kaarten van beide series kan tot problemen leiden. Militair gezien is vooral het verschil tussen de wegenclassificatie van groot belang. Op de M733 maakt men onderscheid tussen autowegen, hoofdwegen, ove-

rige verharde wegen en onverharde wegen. De M745 maakt slechts onderscheid tussen verharde en onverharde wegen. De wegen worden per categorie verder onderverdeeld naar hun breedte (zie afb. 11a en b). Men past echter niet dezelfde onderverdeling toe. De weergave van een weg met losse of slecht onderhouden verharding op de Nederlandse kaart gebeurt met een bloksignatuur (zie afb. 8a, LD 535374). Dezelfde signatuur wordt op de Duitse kaart gebruikt voor een verharde weg met een breedte van 4 tot 6 meter (zie afb. 8b, LD 535315). Wanneer men bij het gebruiken van beide kaarten niet zeer nauwgezet de legendes raadpleegt, kan men voor verrassingen komen te staan. Zo zijn de „witte” wegen op de M745 verhard en op de M733 onverhard (afb. 8a en b, kvt 5634 en afb. 11a en b).

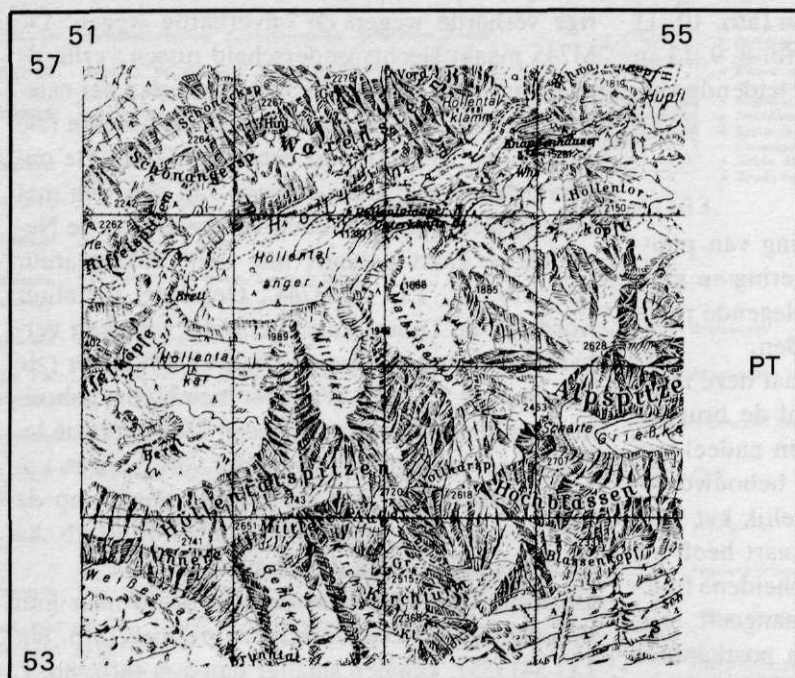
De waterwegen worden onderverdeeld naar hun breedte. De M745 onderscheidt greppels (afb. 8b, LD 541335), kanalen smaller dan 5 m (afb. 8b, LD 570349) en kanalen breder dan 5 m (afb. 8b, LD 530330). De M733 kent eveneens een onderscheid naar breedte, maar dat wordt niet vermeld in de legende. Het betreft hier het onderscheid: sloten smaller dan 3 m (afb. 8a, LD 541335), sloten tussen 3 en 6 m (afb. 8a, LD 563310) en sloten breder dan 6 m (afb. 8a, LD 530330). Bij het bepalen van de hinderniswaarde van een sloot is het van belang de breedte te kennen. Het is goed te weten dat beide series niet dezelfde classificatie gebruiken.

Bij zowel de M733 als de M745 onderscheidt men spoorwegen met enkel- en dubbelspoor. Men gebruikt echter verschillende symbolen om het enkelspoor (zie afb. 9a en b, KD 958300) en het dubbelspoor (afb. 9a en b, KD 930290) aan te geven. Ook is er een aantal verschillen die militair van minder belang zijn, bijvoorbeeld de weergave van de administratieve indeling van Nederland en de Bondsrepubliek.

Vlaksymbolen

Het gebruik van vlaksymbolen in een kaart is van grote invloed op het uiterlijk van het kaartbeeld. Het verschillend gebruik van de vlaksymbolen op de M733 en M745 valt direct op (zie afb. 8 en 9).

Op de Nederlandse topografische kaart geeft men de verschillende typen bodemgebruik weer door verschillende kleuren (zie afb. 12a) doch op de Duitse kaart, uitgezonderd het bos, gebruikt men

Afb. 14 Kaartfragment L8532-M745

daarvoor verschillende rastersignaturen (zie afb. 12b).

Aan de verschillen die niet direct met het bovenstaande redactionele inzicht verband houden, liggen landschappelijke kenmerken ten grondslag. De rotssignatuur (afb. 14) komt alleen op de zuidelijke kaartbladen van de M745 voor. Bepaald bodemgebruik, zoals wijngaarden en hopakkers (afb. 12b), komt door klimatologische omstandigheden alleen in Midden- en Zuid-Duitsland voor.

Tekst

De tekst in een kaart mag het kaartbeeld niet overheersen, maar mag ook weer niet te iel zijn. Er moet harmonie bestaan met het kaartbeeld. Dat kan men bereiken door ervoor te zorgen dat het schrift goed leesbaar is en fijn van uitvoering. Variaties in het schrift bieden een extra mogelijkheid informatie over te dragen. Men kan daarbij denken aan variaties in grootte (bv. de plaatsnaamgrootte gerelateerd aan het inwonertal); vorm (bv. onderscheid tussen natuurlijke en antropogene verschijnselen); richting (bv. cursief voor historische monumenten) en kleur (bv. blauw voor hydrografie). De legendes van beide kaartseries schieten te kort om deze wel toegepaste variaties in de tekst te verklaren. De in het kaartbeeld gebruikte afkortingen worden wel in de legende verklaard.

Bijzonderheden

De legendes van beide kaartseries kennen geen apart symbool voor vliegveld. Wanneer men consequent de legende volgt, blijkt dat de vliegtuigen starten en landen op bouwland (zie afb. 12a en afb. 13). Ook de tuinen bij huizen worden op de M733 als bouwland beschouwd (zie afb. 9a, vt 9327).

Het Duitse landschap is reliëfrijker dan het Nederlandse en in Zuid-Duitsland is het lokale reliëfverschil op sommige plaatsen zo groot dat hoogtelijnen niet meer voldoen bij de weergave van dat landschap. De hoogtelijnen zijn daarom vervangen door rotssignatuur (zie afb. 14). De hoogtelijnen zijn op de M745 normaal in roodbruin weergegeven, maar in gletsjers is dat blauw. Dat wordt in de legende niet verklaard.

Conclusies

De verschillen die bij de systematische vergelijking tussen de M733 en M745 naar voren komen, zijn te herleiden tot vier aspecten die onderling op elkaar van invloed kunnen zijn, en wel:

- het productieproces;
- de redactionele inzichten;
- de classificatiemethoden;
- de landschappelijke kenmerken.

Sommige van de verschillen kunnen het gebruik van beide kaartseries bemoeilijken.

De verschillen die optreden bij het productieproces zijn van directe invloed op het kaartbeeld. Het aantal gebruikte kleuren bij het drukken van de kaarten is bij de M733 groter dan bij de M745. Dat uiterlijke verschil wordt extra beklemtoond door de manier waarop de kleuren in het kaartbeeld zijn verwerkt. De interpretatie van de luchtfoto's en de generalisatie van de basiskaarten kunnen eveneens tot kleine verschillen leiden.

Kleine verschillen tussen symbolen, zoals de weergave van een parkeerplaats door een P in een cirkel (op de M745) of een P in een vierkant (op de M733) zijn terug te voeren op verschil in redactionele inzichten, maar behoren bij het goed raadplegen van de legende niet tot problemen te leiden.

Het landschap dat door beide topografische diensten moet worden gekarteerd, is in bepaalde opzichten zo verschillend van elkaar dat het noodzakelijk is daarvoor aparte kaartsymbolen te gebruiken. Problemen behoeven daaruit niet voort te vloeien.

Men zou zich de vraag kunnen stellen hoe het mogelijk is dergelijke verschillen te voorkomen en of dat inderdaad gewenst is. Het voorkomen is waar-

schijnlijk alleen mogelijk als een onafhankelijke instantie de karteringen voor alle NAVO-landen uitvoert. Dat zal waarschijnlijk nooit gebeuren, maar het is ook niet noodzakelijk, wanneer men ervoor zorgt dat in de diverse nationale kaartseries geen kaartsymbolen voorkomen die uiterlijk hetzelfde zijn, maar een verschillende betekenis hebben.

Een goede „opvoeding” van de kaartgebruiker is eveneens van belang. Wanneer de gebruiker het zich aanwent altijd nauwkeurig de legende te raadplegen, zijn vele misverstanden te voorkomen.

Dankbetuiging

De auteur is dank verschuldigd aan:

- Sectie Milgeo (LaS) en TDN, voor de bladwijzers en het reproductiemateriaal van de kaartfragmenten;
- BIMA/SMID, voor commentaar en advies (een uitgebreide legendevergelijking is voor geïnteresseerden bij de BIMA/SMID beschikbaar);
- Deutscher Militär Geographischer Dienst (DMG), voor het reproductierecht van de „Kartengrundlage”; licentie S 00016);
- Afdeling Geodesie TH Delft, voor het drukken van de kleurenbijlage.

MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!

Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!

(Buitenland f 40,-)

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over!

drs. P. H. Kamphuis

wetenschappelijk medewerker Sectie Militaire Geschiedenis LaS

Het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening en zijn actie tegen de afbraak van de defensie in het interbellum

Iedere generatie schrijft haar eigen geschiedenis, zo luidt een bekende stelling in de geschiedwetenschap. De aanhangers van de muze Clio zouden zich bij de keuze van onderzoeksthema en vraagstellingen vaak, al dan niet bewust, laten leiden door actuele gebeurtenissen. De toegenomen aandacht voor de geschiedenis van de vredesbeweging lijkt deze stelling te bevestigen. Hoe anders dan uit de opkomst van de moderne vredesbeweging met haar massale aanhang valt de nog steeds wassende stroom boeken over vredesapostelen uit vroegere dagen te verklaren?

De historische vredesonderzoekers hebben in het algemeen weinig oog voor de tegenkrachten die de door hen bestudeerde groepen of personen hebben opgeroepen. Wellicht speelt de betrokkenheid van veel auteurs bij de hedendaagse vredesbeweging hen daarbij parten. Hoe dat ook zij, door een eenzijdige gerichtheid dreigt thans een overtrokken beeld te ontstaan van de feitelijke invloed van vroegere vredesgroeperingen.

In het bijzonder voor het interbellum bestaat dat gevaar. De wortels die de ontwapeningsgedachte in de Nederlandse samenleving had geschoten, worden wel eens langer verondersteld dan zij in werkelijkheid zijn geweest. Immers, de snelheid waarmee in de jaren '30 de idee van eenzijdige ontwapening, die in het daaraan voorafgaande decennium wijd en zijd verbreid was, werd verlaten en vervangen door de bereidheid Nederland gewapenderhand te verdedigen, is op zijn minst opmerkelijk te noemen.¹ Natuurlijk zijn de tot somberheid stemmende gebeurtenissen in het buitenland, en dan vooral de opkomst van het nationaal-socialisme, van enorme betekenis geweest voor deze omslag. Toch kan de vraag worden gesteld of de antimilitaristische groepen tijdens hun hoogtij-

¹ I. Schöffer — Het trauma van de Nederlandse nederlaag. *Tijdschr. Gesch.* 84(1971)547.

Stemt onder geen voorwaarde op een partij, die eenzijdige ontwapening voorstaat . . .

dagen in de jaren '20 geen tegenkrachten in het leven hebben geroepen die, gebruikmakende van de donkere wolken in de jaren '30, het proces van mentaliteitsverandering niet onaanzienlijk hebben versneld.² Nader onderzoek naar de effecten van de tegencampagne lijkt gewenst.

In dit artikel staat de geschiedenis van het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening centraal. De oprichting van dat Comité markeerde het begin van een georganiseerde campagne tegen eenzijdige ontwapenaars en dienstweigeraars. Het merkwaardige verschijnsel doet zich voor dat — hoewel de geschiedenis van deze organisatie nog nooit diepgaand is bestudeerd — in tal van publikaties, variërend van het officiersblad *Carré* via het dagblad *Trouw* tot het met de vredesbeweging sympathiserende *Terugslag*, dit Comité en zijn opvolger (het Centraal Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening) op één lijn wordt gesteld met het tegenwoordige Interkerkelijk Comité voor Tweezijdige Ontwapening.³ Een reden te meer om de gangen van het Comité, waarin de vooroorlogse steunpilaren van Koningin, Vaderland en Krijgsmacht waren vertegenwoordigd, eens na te gaan.

² Jan Rogier wijst in *De geschiedschrijver des Rijks en andere socialisten* (2e dr., Nijmegen, 1979) op blz. 28 e.v. terecht erop dat prof. dr. L. de Jong in *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog, I Voorspel* nauwelijks aandacht besteedt aan pressiegroepen voor een krachtige landsverdediging. Ook in een voortreffelijk boek als dat van H. van den Berg en T. Koppes, *Dominees in het geweer; het christen-antimilitarisme van Kerk en Vrede 1924-1950* (Nijmegen, 1982) wordt de snelle teruggang van Kerk en Vrede in hoofdzaak toegeschreven aan het dreigende internationale klimaat.

³ Zie bv.: *Carré* 6(1983)(3)71, rubriek „Zo was het vroeger“; drs. J. Ridderbos — Gereformeerden tussen Schilder en CDU. *Trouw* (1983)(22 jan)H20; G. Walraven — Rechtse vredesbeweging. *Terugslag* 1(1982)(herfst)10.

Een debat in de Haagse Dierentuinzal heeft een staartje

De meeste landgenoten hadden zowel tijdens de „grote” oorlog van 1914-’18 als in de eerste jaren erna weinig moeite met de vraag waarom de belligerenten de Nederlandse leeuw met rust hadden gelaten. De gemobiliseerde krijgsmacht onder bevel van generaal C. J. Snijders zou voor voldoende afschrikking hebben gezorgd, terwijl de regering door haar strikte neutraliteitspolitiek de oorlogvoerenden geen aanstoot had gegeven. De Nederlandse beroepsmilitair voelde zich in de achting van zijn medeburgers gestegen en zag de toekomst zonnig tegemoet: was het nut van zijn professie immers niet onomstotelijk aangetoond?

IJskoud was de douche in militaire en geestverwante kring toen bleek dat de meeste politici kort van memorie waren. Natuurlijk, dat de SDAP in november 1918 met Troelstra’s revolutiepoging de „nationale gedachte” aan de kant had gezet en weer was teruggekeerd naar de vooroorlogse stellingen van eenzijdige ontwapening en verkettering van het militaire, vormde nauwelijks een verrassing. Dat echter de liberale en confessionele partijen niet ongevoelig bleken voor de roep om bezuinigingen op de defensiebegroting baarde wel grote zorg.

De publikaties over de gruweldaden op de Franse en Belgische slagvelden veroorzaakten een golf van emotionele afkeer van oorlogsgeweld en, bij velen, van defensie-uitgaven. De oprichting van de Volkenbond en het Nederlandse lidmaatschap ervan vormden een stimulans voor het traditionele denken in termen van een internationale rechtsorde. Als voorschot op het bereiken van dat laatste werd een vermindering van de militaire uitgaven aanvaardbaar geacht. Verbitterd accepteerden de beroepsmilitairen de bezuinigingsgolven die van 1920 tot 1935 hun begroting(en) troffen.⁴ Terzijde zij opgemerkt dat deze zogeheten „afbraak” geschiedde onder de politieke verantwoordelijkheid van regeringscoalities en Kamermeerderheden die bestonden uit de liberale en confessionele partijen; de na 1945 vaak door „rechts” geuite beschuldiging dat uitsluitend de gebroken geweer-tjes van de SDAP schuldig waren aan de deplora-

⁴ Tot 1 sept. 1928 bestonden er afzonderlijke ministeries voor Oorlog en Marine; op deze datum ontstond één ministerie van defensie.

bele toestand van de krijgsmacht in mei 1940, kan dan ook naar het rijk der historische mythes worden verwezen.⁵

Vooral het optreden van de Amsterdamse hoogleraar David van Embden, voorzitter van de Vrijzinnig Democratische Bond-fractie in de Eerste Kamer, zette bij de voorstanders van een sterke krijgsmacht veel kwaad bloed. Deze vrijzinnig-liberale voorman bepleitte in 1923, eerst in een serie artikelen in *De Telegraaf* en later in de Eerste Kamer, een drastische verlaging van het defensiebudget. Een klein land als het onze kon zich toch niet verdedigen tegen een grote mogendheid en waarom dan ten koste van veel geld de schijn ophouden, zo luidde de argumentatie waarmee hij de militaire uitgaven als verkwisting van de hand wees.⁶ Wilde Van Embden toen nog volstaan met bezuinigingen, nog geen jaar later (op 23 maart 1924) drong hij in een bewogen rede in de Eerste Kamer aan op nationale, dat wil zeggen eenzijdige, ontwapening. Het was vooral zijn stelling dat bewapening het oorlogsgeweld aantrok in plaats van afwendde, die bij velen — ook in zijn eigen partij — de bloeddruk deed stijgen. Zijn critici meenden dat de Amsterdamse hoogleraar de lessen van de Eerste Wereldoorlog niet goed had begrepen. Toen immers hadden leger en vloot het vaderland voor veel ellende gevrijwaard. Van Embden liet zich door die kritiek niet afschrikken. Zijn ethisch-emotionele verontwaardiging over moderne vernietigingswapens als strijdgassen en vliegtuigen bracht hem tot steeds radicalere uitspraken. Maar wat belangrijker was, hij slaagde erin een meerderheid in de Vrijzinnig Democratische Bond voor zijn denkbeelden te winnen en in november 1924, vier jaar nadat de SDAP daartoe was overgegaan, stelden de vrijzinnig-democraten zich op het standpunt van de eenzijdige ontwapening.

In pressiegroepen voor een krachtige landsverdediging als Volkswaarbaarheid, Ons Leger en Onze Vloot — de laatste nog geschokt over het verwer-

⁵ J. J. C. P. Wilson — *Vijf oorlogsdagen en hun twintigjarige voorgeschiedenis*. Assen (1960)26; H. L. Zwitzer en P. H. Kamphuis — De afbraak van de Nederlandse defensie tijdens het interbellum. *Carré* 6(1981)(7)32.

⁶ Prof. dr. D. van Embden — Onze militaire uitgaven. *Telegraaf* (1923)(26 t/m 29 apr). Voor nadere gegevens over v.E. zie: O. Vries — David van Embden, in: J. Charité (ed) — *Biografisch woordenboek van Nederland*, dl 1. Den Haag (1979)171.

pen van de Vlootwet in het najaar van 1923 — sloeg men het afglijden naar „nationale weerloosheid” met zorg gade. Tegenactie werd nodig geoordeeld. De voorzitter van Ons Leger, de inmiddels gepensioneerde generaal C. J. Sniijders, die in het hele land nog steeds grote bekendheid genoot, verklaarde zich bereid tot een openbaar debat met Van Embden.

De discussie, die onder grote belangstelling op 30 september 1924 plaatsvond in de Haagse Dierentuinzal, verliep evenwel anders dan de steunpilaren van de krijgsmacht hadden gehoopt. Tegenover Van Embdens optimistische geloof in de fundamentele goedheid van de mens kon Sniijders nauwelijks zijn sombere visie dat „oorlog een onafwendbaar natuurverschijnsel”⁷ is toelichten. Fanatieke aanhangers van de ontwapeningsleus maakten hem namelijk met gejoel en gefluit regelmatig het spreken onmogelijk. Toen generaal Sniijders tot zijn slotsom kwam, „. . . kwetterde het van uitroepen als: Sijmen zal wel betalen, en: Moeten er nog meer millioenen komen”.⁸ Zijn conclusies gingen dan ook in het kabaal verloren.

De aanhangers van de voormalige opperbevelhebber waren razend over deze bejegening van hun idool. De bij veel beroepsmilitairen en vrijwillige landstormers levende frustraties over het bezuinigingsmes vonden in de militaire pers een uitweg in tal van venijnige commentaren op het verloop van het debat, waarbij de voorstanders van eenzijdige ontwapening weinig vleierende kwalificaties ten deel vielen.

Te midden van de hoog oplaaierende emoties viel het commentaar van het maandblad *De Motorgids*, het „Orgaan gewijd aan de belangen van den Motordienst, den Automobielhandel en aanverwante bedrijven tevens Orgaan der Vereeniging van Officieren v/d Motordienst”, enigszins uit de toon. Uiteraard betreunde redacteur dr. J. C. Eringaard, reserve-majoor bij het Vrijwillige Landstormkorps Motordienst, de gang van zaken,

⁷ C. J. Sniijders — Ontwapening. *Ons Leger* 9(1923)(4). Dit artikel bevat de voordracht die S. op 6 maart 1923 had gehouden voor de Amsterdamsche Studenten Vereeniging.

⁸ *Telegraaf* (1924)(1 okt)6. Ook de verslagen in *Volkskrant* en *Algemeen Handelsblad* zijn een goede weergave van het debat. De belangstelling was zeer groot: ongeveer 2500 mensen in de zaal, terwijl er „nog duizenden in den tuin moesten zitten”. Deze laatsten werden, aldus het *Handelsblad*, „phonetisch bereikt door een voor aan den kathedr bevestigde, op het podium hinderlijk resoneerende, doos van een electrischen roeper”.

maar het uit de hand lopen van het debat weet hij vooral aan het massale karakter ervan: „Voor een eerlijke, rustige gedachtenwisseling tusschen twee hoogstaande, zij 't ook verschillend denkende mannen als de beide sprekers van dien avond was waarlijk geen massa noodig”.⁹ In hetzelfde commentaar zette de industrieel Eringaard zijn bezwaren tegen eenzijdige ontwapening uiteen, daarbij beklemtonend geen beroepsofficier te zijn opdat „de voorstanders van eenzijdige ontwapening niet kunnen zeggen dat ons standpunt vanwege angst voor de baan is ingegeven”.¹⁰ Dat laatste kregen beroepsmilitairen die zich in de discussie stortten nog wel eens voor de voeten geworpen.

Met de hoffelijke woorden gericht aan het adres van Van Embden was het evenwel in *De Motorgids* spoedig gedaan. Eringaard, van 1918 tot 1923 vrijzinnig-democratisch wethouder te Deventer, brak met zijn partij toen deze zich voor nationale ontwapening verklaarde. En, zoals vaker bij afscheidingen is gebeurd, hij behoorde weldra tot een van de bitterste bestrijders van zijn voormalige partij. Met grote inzet begon hij de aanhangers van de ontwapeningsleus te bestrijden, waarbij hij dankbaar gebruik maakte van de mogelijkheden die *De Motorgids* en de Vereeniging van Officieren van den Motordienst hem boden. Stof tot schrijven en ageren had Eringaard voldoende. De bekering van de VDB, de instelling door SDAP en NVV van een Commissie ter bestudering van het Militaire Vraagstuk op 22 oktober 1924, alsmede de oprichting op 8 oktober 1924 van de Groep van Godsdienstige Voorgangers en Gemeenteleden tegen oorlog en oorlogstoerusting, in 1926 herdoopt tot Kerk en Vrede, vormden duidelijke tekenen dat de ontwapeningsgedachte zich nog steeds snel verbreidde.

Zijn medeleden van de Vereeniging van Officieren van den Motordienst lazen zijn filippica's met instemming. Dat was niet verwonderlijk: deze officieren behoorden tot de „happy few”. Lange tijd was namelijk het bezit van een automobiel of motor, in het Nederland van die dagen nog zeldzame vervoermiddelen, een voorwaarde geweest om tot hun korps te mogen toetreden. Bovendien bestond de Motordienst in 1924 ten gevolge van de naoorlogse bezuinigingsdrift in hoofdzaak uit het

⁹ J. C. Eringaard — Het debat Sniijders-Van Embden. *Motorgids* 1(1924)(10)288.

¹⁰ Zie ⁹, blz. 289.

in 1920 opgerichte Vrijwillige Landstormkorps Motordienst, dus uit vrijwilligers die in hun vrije tijd het uniform aantrokken. Deze vrijwilligers waren niet alleen bereid de wapens op te nemen tegen een externe vijand, maar ook — „Als 't Moet”¹¹ — tegen staatsondermijnende elementen binnenslands. Van socialisme, communisme en eenzijdige ontwapening moesten deze leden van de maatschappelijke elite niets hebben, terwijl zij ook de moderne vakbeweging met argusogen volgden. Met trots vermeldde *De Motorgids* hoe dank zij de inzet van het korps de regering erin was geslaagd stakingsacties in Friesland en Drenthe te breken.¹² Staat, Overheid en Gezag werden in landstormkringen eerbiedig met hoofdletters geschreven en een ingewikkelde mengeling van angst voor en afschuw van het „rode” bevolkingsdeel hield de rijen gesloten. De verontwaardiging over het debat in de Dierentuinzal leefde bij hen nog sterk.

Het elan bij dit jonge officierscorps was groot en de leden, waarvan velen belangen hadden bij de autohandel of de wegenbouw, waren overtuigd van de zegeningen van de moderne techniek. Over hun politieke opvattingen kunnen wij kort zijn. Men hoorde thuis bij de Liberale Staatspartij Vrijheidsbond of bij de behoudende vleugels van de grote confessionele partijen.

Toen Eringaard tijdens de algemene ledenvergadering van de vereniging van Motordienstofficieren op 11 december 1924 een vurig pleidooi hield voor een actie tegen de eenzijdige ontwapeningspropaganda, kreeg hij een meerderheid van de Motordienstofficieren achter zich. Men was het zat! Vooral het argument dat reserveofficieren de aangewezen figuren waren om de tegencampagne in te zetten omdat zij niet van eigenbelang konden worden beticht, sprak aan en de vergadering stelde een commissie in die het voorstel-Eringaard op uitvoerbaarheid moest onderzoeken. De conclusie daarvan viel positief uit en op 10 januari 1925 kregen zes leden, waaronder Eringaard, opdracht

¹¹ „Als 't Moet” was het motto van de Bijzonder Vrijwillige Landstorm. Voor de geschiedenis ervan zie: J. C. van der Does — *Als 't Moet. November 1918 en de Bijzonder Vrijwillige Landstorm*. Den Haag (1959), en: P. Krijnen — *Zonodig met behulp van wapens. Geschiedenis van de rechtse paramilitaire organisaties in Nederland*. Amsterdam (1983).

¹² J. W. Wurfbaïn — Het Landstormkorps Motordienst bij de stakingen in Friesland en Drenthe in 1925. *Motorgids* 2(1925)(8)221. Zie ook: J. C. van der Does (¹¹), blz. 231 e.v.

„een ruimer comité van Nederlandsche burgers te vormen, dat zich tot taak zou stellen te waarschuwen tegen eenzijdige ontwapening”.¹³

Voortdurend maande Eringaard zijn mede-commissieleden tot grote spoed. Hij verwachtte namelijk, en vooral het indienen in maart 1925 door de SDAP-Tweede-Kamerfractie van een Ontwerp-ontwapeningswet staafde hem in die opvatting, dat het ontwapeningsvraagstuk een van de kernpunten in de verkiezingsstrijd zou worden. Daarom wilde hij zo snel mogelijk met de tegenactie beginnen. Op 7 april was het zover. Toen vond onder leiding van S. Prins, directeur van de Nederlandsche Basalt Maatschappij en voorzitter van de Vereeniging van Officieren van den Motordienst, de oprichtingsvergadering van het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening plaats. De reserveofficieren zetten de tegenaanval in!

Het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening

Tijdens de oprichtingsvergadering bleek dat Eringaard cum suis niet tevergeefs een beroep hadden gedaan op bevriende relaties, tot het Comité toe te treden. Achtendertig prominente landgenoten prijken op de lijst. Daaronder captains of industry als de oliemagnaat jhr. H. Loudon, de textielbaronnen G. A. van Heek, C. F. en D. W. Stork, en de chemisch-fabrikanten F. G. Waller en W. H. van Leeuwen. Het militaire element was vertegenwoordigd in de personen van generaal b.d. C. J. Snijders en de vice-admiraals b.d. W. Naudin ten Cate en H. W. G. van Bleyswijk Ris. Verder telde het Comité invloedrijke wetenschapsmensen onder zijn leden, zoals de hoogleraren jhr. mr. B. C. de Savornin Lohman en dr. C. A. Verrijn Stuart. De wereld van de politiek was rijkelijk vertegenwoordigd met als meest in het oog springende representanten de oud-minister van landbouw en financiën M. W. F. Treub, de voormalige gouverneur-generaal van Nederlands-Indië J. P. graaf van Limburg Stirum, het AR-kamerlid en voorman van de Bijzonder Vrijwillige Landstorm L. F. Duymaer van Twist, de AR-kamerleden V. H. Rutgers en C. van der Voort van Zijp, en de voormalig Vrij-Liberale parlementariër F. J. W.

¹³ Een comité tegen eenzijdige ontwapening. *Motorgids* 2(1925)(5)143.

Drion. Kortom, de crême de la crême van behoudend Nederland zat in het Comité. Van de katholieke elite waren slechts enkelen toegetreden, namelijk de industrieel L. P. J. Geldens (reservekapitein bij de Motordienst) en mr. dr. L. F. H. Regout. Wellicht speelden de scherpere scheidslijnen tussen het katholieke volksdeel en het protestants-christelijke, zoals die na de regeling van de positie van de bijzondere school in 1917 werden getrokken¹⁴, daarbij een rol.

De politiek-behoudende signatuur behoeft, gezien de samenstelling en de doelstelling, geen verbazing te wekken. Te meer niet aangezien het Comité, hoewel het uitdrukkelijk verklaarde zich buiten alle partijpolitiek te houden, zijn lidmaatschap alleen openstelde voor vertegenwoordigers van die partijen die zich niet vóór eenzijdige ontwapening hadden uitgesproken. Het Comité maakte met dit standpunt onmiskenbaar een duidelijke politieke keuze en uit de publikaties blijkt dat de toorn van de voorstanders van een krachtige landsverdediging in het begin vooral tegen de vrijzinnig-democraten en, in mindere mate, tegen de SDAP was gericht.

Impliciet werd de eenzijdige ontwapenaars het te grabbel gooien van het landsbelang verweten, terwijl ook het optreden van de werknemersvleugels in de confessionele partijen nauwlettend werd gevolgd; niet alleen vanwege hun opkomen voor de arbeiders, maar vooral omdat zij nogal eens bereid waren op de defensie-uitgaven te bezuinigen. Geen wonder dat vertegenwoordigers van de „linker”vleugels van ARP en CHU in het Comité ontbraken.

Tijdens het constituerende beraad werd mr. M. W. F. Treub tot voorzitter gekozen. Deze geniale individualist was onder meer minister van landbouw geweest, tijdens de Eerste Wereldoorlog had hij geruime tijd het departement van financiën geleid en na een kortstondig lidmaatschap van de Tweede Kamer was hij voorzitter van de Ondernemersraad voor Nederlandsch-Indië geworden.¹⁵ Treub was zijn carrière begonnen als radicaal-liberaal hoogleraar te Amsterdam die rond de eeuw-

wisseling eenzijdige ontwapening had bepleit¹⁶; maar in de jaren '20 waren zijn denkbeelden geëvolueerd tot die van een conservatief man. Regelmatig fulmineerde deze grillige pragmaticus tegen de vakbeweging, de ethische politiek in Indië, de zijns inziens verslappende nationale geest en de antimilitaristen. Deze laatsten heeft hij eens veelzeggend „pacifistische weekdieren” genoemd.¹⁷

Treub's rol als voorzitter lijkt beperkt te zijn geweest tot die van een deftig visitekaartje, goed voor publiciteit en voor het verwerven van fondsen in werkgeverskringen. Met dit laatste bijltje had Treub vaker gehakt, onder meer ten behoeve van de financiering van de Bijzonder Vrijwillige Landstorm.¹⁸ Het eigenlijke werk werd evenwel verricht door officieren van het Vrijwillige Landstormkorps Motordienst, namelijk door de reeds eerder genoemde Eringaard, Prins en Geldens, en door de beroeps-eerste-luitenant der grenadiers J. J. D. H. Verschoor, die bij de „Motordienst” was geplaatst. De banden tussen het Comité en de Vereeniging van Officieren van den Motordienst bleven nauw; de meeste bestuurszetels werden door de vrijwillige landstormers bekleed, en wel dra zou de *Motorgids* ook het officiële orgaan van het Comité worden.

Als voornaamste taak beschouwde het Comité het geven van voorlichting aan de kiezers over de „rampspoedige gevolgen, welke eenzijdige ontwapening voor ons land zou veroorzaken”.¹⁹ Nadrukkelijk ontraadde het Comité het uitbrengen van een stem op een van de ontwapeningspartijen, SDAP en VDB. In het bijzonder kante het Comité zich tegen de stelling dat Nederland als kleine natie zich niet kon verdedigen tegen een aanval van een grote mogendheid en dat derhalve het bezit van een krijgsmacht nutteloos was, zoals sommige ontwapenaars poneerden. In „De waarde onzer weermacht”, een artikel uit *De Motorgids* dat door het Comité in brochurevorm werd uitgegeven, wijst Eringaard erop dat Nederland gezien zijn ligging op het vasteland van Europa en het koloniale bezit nooit alleen tegenover een agressor zal staan en dat de Nederlandse krijgsmacht in

¹⁴ J. Bosmans — *Het maatschappelijk-politieke leven in Nederland 1918-1940. Algemene geschiedenis der Nederlanden*, dl 14. Bussum (1979)201.

¹⁵ N. E. H. van Esveld — M. W. F. Treub, in: J. Charité (ed) — *Biografisch woordenboek van Nederland*, dl 1. Den Haag (1979)588.

¹⁶ P. H. Kamphuis — *Het Algemeene Nederlandsche Vredesbond 1871-1901*. Den Haag (1982)155.

¹⁷ Aldus: M. van Harten — *Pacifistische weekdieren. Politisering van jongeren in de vredesbeweging tot 1933. Hist. vredesonderzoek* 2(1983)(3)8.

¹⁸ J. C. van der Does (¹¹), blz. 169.

¹⁹ Uit de vliegmachine. *Motorgids* 2(1925)(8)236.

oorlogstijd zal worden gesteund door bondgenoten. Een goede krijgsmacht zal dus vooral „een gevreesde aanvulling van één der oorlogvoerende partijen”²⁰ vormen en dus in vreedstijd een afschrikkende functie ten aanzien van een potentiële agressor vervullen. Met andere woorden: door een krachtige krijgsmacht zou een stabiliserende werking op de internationale samenleving worden uitgeoefend en werd de vrede het best gediend. Die visie werd door het Comité in groten getale verspreid, evenals de brochure van kapitein A. J. Maas, *Nationale ontwapening in strijd met nationale en met internationale plicht*, waarvan 50.000 exemplaren een weg onder de kiezers vonden. Aan financiële middelen had het Comité kennelijk geen gebrek: behalve het verspreiden van de twee genoemde brochures organiseerde het in juni een groot aantal openbare vergaderingen in het land. Belangrijkste sprekers van het Comité waren kapitein Maas, de anti-revolutionair C. van der Voort van Zijp die tevens actief was in de Vereniging Volkswaerbaarheid, de vice-voorzitter (later voorzitter) van Ons Leger luitenant-kolonel K. E. Oudendijk, en de historicus prof. P. J. Blok die het als zijn plicht zag het nationale verleden, en dan vooral de Opstand tegen Spanje, te laten spreken tot versterking van het nationale bewustzijn. Over het aantal deelnemers aan deze avonden moeten wij niet gering denken. In Den Haag bijvoorbeeld woonden ongeveer 2000 mensen op 25 juni 1925 de bijeenkomst van het Comité bij, die werd opgeleust door militaire muziek en voordrachten van de bekende declamator Albert Vogel.

Behalve de traditionele propagandamiddelen riep het Comité ook de moderne techniek te hulp. Reeds op 19 mei had de voormalige minister van binnenlandse zaken, de behoudende liberaal P. Rink, op verzoek van het Comité voor de Radioomroep der Nederlandsche Seintoestellen Fabriek onder de titel „Nationale veiligheid” een rede te-

gen eenzijdige ontwapening gehouden en op 23 juni kon kapitein Maas zijn opvattingen over de gas- en luchtoorlog, het thema waarover hij voortdurend met Van Embden in de clinch lag²¹, aan de luisteraars toevertrouwen. Op de dag voor de verkiezingen, op 30 juni 1925, haalde het Comité evenwel zijn grootste stunt uit. Een vliegtuig wierp toen een half miljoen pamfletten uit boven de gemeenten gelegen op de lijn Rotterdam-Den Haag-Haarlem-Amsterdam-Utrecht. De tekst ervan luidde als volgt:

Volk van Nederland!
 Nederlandsche steden en dorpen bezet door vreemde legers.
 Nederlandsche jongemannen gedwongen dienst te doen in vreemde legers.
 Nederlandsche spoorwegen opgevorderd ten dienste van vervoer van vreemde legers.
 Nederlandsche terreinen onder water gezet voor het front van vreemde legers.
 Nederlandsche levensmiddelen in de eerste plaats bestemd voor vreemde legers.
 Nederlandsche arbeiders arbeidend voor vreemde legers.
 Nederlandsche steden en dorpen gelegen in de strijdende liniën van vreemde legers.
 Dit wilt gij niet! WEERLOOSHEID betekent de meest HARDE DRUK.
 Stemt onder geen voorwaarde op een partij, die eenzijdige ontwapening voorstaat.²²

De uitslag van de Tweede-Kamerverkiezingen van 1 juli 1925 vormde een teleurstelling voor het Comité. De ontwapeningspartijen SDAP en VDB wonnen namelijk, de eerste zelfs vier en de laatste twee zetels. Eringaard zag in deze uitslag een bevestiging dat zijn Comité niet tegen hersenschimmen had gestreden. Integendeel, de zetelverdeling toonde aan dat het gevaar veel groter was dan velen hadden vermoed. Omdat de ontwapenaars „hunne verderfelijke, land-verraderlijke propaganda (. . .) met kracht zullen voortzetten”²³, bleef de tegenactie ook in de toekomst noodzake-

²⁰ J. C. Eringaard — De waarde onzer weermacht. *Motorgids*. 2(1925)(3)73.

²¹ A. J. Maas — *Nationale ontwapening? De lucht- en gasoorlog en Prof. Dr. D. van Embden*. Den Haag (1924); versus: D. van Embden — *Tekst van het Gifgasrapport van den Volkenbond. Met een antwoord van Prof. Dr. D. van Embden, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, op de brochure van kapitein Maas en andere bestrijding*. Amsterdam (1925). De eerstgenoemde brochure vertoonde, aldus de Canadese historicus Bout, „a lack of research”: J. J. Bout — *The nature and extent of anti-militarism and pacifism in the Netherlands from 1918 to 1940 and the degree to which they contributed to the quick defeat*

in May 1940, dl 2. Brit. Columbia (1972)243.

Sommige leden van het Comité poogden de betekenis van chemische wapens wel erg luchthartig te bagatelliseren: zo trachtte de journaliste W. Wijnandts Franken-Dyserinck, een van de prominenten van de Vrijheidsbond, in de *NRC* van 3 juli 1925 de door Van Embden aangebrachte scheiding tussen conventionele en moderne wapens te ontcrachten, o.m. door erop te wijzen dat „. . . 80 pCt. van de negers immuun zijn tegen gasen en dat de neger, die voor een granaatscherf immuun is, nog geboren moet worden”.

²² Zie ¹⁹, blz. 236.

²³ Zie ¹⁹, blz. 237.

lijk. Een probleem vormde evenwel de lege schatkist van het Comité.

Daarom verspreidde het Comité in augustus 1925 een pamflet waarin zijn doelstellingen werden uiteengezet en de lezers om een financiële bijdrage werd gevraagd. Tevens kondigde het Comité aan in oktober de werkzaamheden weer te hervatten. Een aparte circulaire werd naar alle officieren van land- en zeemacht gestuurd. Deze bevatte behalve de tekst van het pamflet een oproep om de dienstplichtige officieren te wijzen op „het groote belang, dat ons Vaderland bij ons werk heeft”.²⁴

Alvorens nieuwe activiteiten te ontplooiën, vond binnen het bestuur eerst een wijziging plaats. Treub, wiens briljante geest zich moeilijk leende tot langdurige concentratie op één onderwerp²⁵, trad als voorzitter af en werd vervangen door Eringaard. Van der Voort van Zijp ging het secretariaat voeren, maar moest dat in april 1926 alweer opgeven. Toen werd J. J. D. H. Verschoor secretaris en de tandem Eringaard-Verschoor bepaalde sindsdien de koers van het Comité.

Op 31 oktober 1925 belegde het bestuur een conferentie te Den Haag, waar samen met vertegenwoordigers van 16 verschillende organisaties vertrouwelijk van gedachten werd gewisseld over de vraag op welke wijze „het kind, de rijpere jeugd, den arbeider, de vrouw, den dienstplichtigen militair en den student te waarschuwen tegen de gevaren, welke eenzijdige ontwapening medebrengt”.²⁶ Deze conferentie leidde enkele maanden later tot een botsing met de redactie van het socialistische dagblad *Het Volk*. De krant, die de hand had weten te leggen op een vertrouwelijk verslag van de bijeenkomst, had opgewekt geconstateerd dat een dergelijke vergadering duidelijk aantoonde hoezeer de „gebroken geweertjes”-campagne voorspoedig verliep. Het Comité, waarover *Het Volk* en passant opmerkte dat vrijwel de „geheele reactie” erin was vertegenwoordigd²⁷, was immers anders nooit tot het organiseren van de conferentie overgegaan. Woedend diende Eringaard de krant van repliek.

Na de conferentie bleef het enkele maanden stil rond het Comité. De bestuursleden volstonden met het verwerven van fondsen, naar buiten trad

men niet. De belangrijkste oorzaak voor deze passieve opstelling moet worden gezocht in de kabinetscrisis die volgde op de verwerping van het gezantschap bij de Pauselijke Stoel, de zogenaamde „nacht van Kersten”, en die tot begin maart 1926 zou duren. Zowel over de aanleiding van de politieke crisis als over de mogelijke oplossing ervan werd binnen de coalitie verschillend gedacht, en die tegenstellingen lijken de werkzaamheden van het Comité te hebben verlamd. Desondanks bleef het bestuur vol goede moed. Vooral de oprichting van de Jongerenbond tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening op 21 december 1925 werd als een lichtpunt in de strijd beschouwd. De tegengestelde inzichten over de betekenis van een krijgsmacht hielden niet halt bij de schooldeuren. Binnen de scholen dreigde polarisatie tussen voor- en tegenstanders van de ontwapeningsleus, waarbij de eerstgenoemden in het offensief waren. Te Arnhem was de antimilitaristische propaganda van de Jongeren Vredes Actie veel scholieren van „rechtse huize” evenwel in het verkeerde keelgat geschoten. Leerlingen van het Arnhemse gymnasium wilden de propagandisten voor dienstweigering en eenzijdige ontwapening het leven zo zuur mogelijk maken en richtten daarom een Jongerenbond tegen Eenzijdige Ontwapening op. Uiteraard vonden de leden van het Comité het prachtig dat de „nationaal voelende” jongeren zo fel van zich afbeten. Financiële steun, sprekers en propagandamateriaal werden dan ook door het Comité ter beschikking gesteld, evenals dat door verenigingen als Ons Leger gebeurde. Na enige tijd beschikte de Jongerenbond over afdelingen in Den Haag en Nijmegen en zijn ledental groeide gestaag.²⁸

Toen met de installatie van het eerste kabinet-De Geer de ergste rimpels binnen de „rechtse” samenwerking weer waren gladgestreken, kon ook het Comité uit zijn winterslaap ontwaken. De publikatie van het *Verslag van de Commissie, ingesteld door SDAP en NVV tot onderzoek van het Militaire Vraagstuk* in januari 1926 bood daartoe voldoende aanleiding. Deze Commissie bevestigde de juistheid van de ontwapeningseis en vond dat de kleine staten een voorbeeldfunctie dienden te vervullen. Indien de kleine landen namelijk

²⁴ Tegen eenzijdige ontwapening. *Motorgids* 2(1925)(9)281.

²⁵ Zie 15, blz. 590.

²⁶ Een belangrijk verslag. *Motorgids*. 3(1926)(8)196.

²⁷ *Het Volk* (1926)(13 aug).

²⁸ R. Engelsman — Voor Koningin en Vaderland. De geschiedenis van het Nationaal Jongeren Verbond. *Holland, regionaal-hist. tijdschr.* 12(1980)49.

zouden ontwapenen, zo meende de Commissie die onder leiding van het Tweede-Kamerlid K. ter Laan het Verslag had opgesteld, „dan moeten de andere landen volgen, wijl de publieke opinie ook in die landen onweerstaanbaar zal worden”.²⁹ In het Verslag werd ook het bestaan van het Comité vermeld. De sociaal-democraten poneerden dat de oprichting ervan een gevolg was van de indiening van hun Ontwapeningswet³⁰, hetgeen feitelijk onjuist was en de toorn van Eringaard opwekte.³¹ Bovendien geloofden zij niet dat het Comité met zijn acties veel succes zou hebben aangezien „de sympathie voor alles wat met het militarisme samenhangt, is bezig te verdwijnen”.³²

Het Comité sloeg op een voor hem kenmerkende wijze terug. Allereerst liet het overdrukken maken van artikelen in militaire vakbladen waarin met het *Verslag* de vloer werd aangeveegd, en stuurde die naar de volksvertegenwoordigers, opdat zij voldoende tegenargumenten bij de hand zouden hebben. Voorts verspreide het Comité 20.000 overdrukken van twee artikelen uit het Haagse dagblad *Het Vaderland* van 7 en van 8 april, waarin de militaire medewerker van dat blad korte metten met het *Verslag* had gemaakt. Een zelfde aantal exemplaren liet het bestuur drukken van de lezing „De militaire positie van Nederland in verband met den Volkenbond” die de bekende volkenrechtsgeleerde professor J. P. A. François voor de Vereeniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap had gehouden.³³ De essentie van dat betoog was, dat ontwapening niet viel te rijmen met de aangegane Volkenbondsverplichtingen. Een select gezelschap van 400 prominenten kreeg bovendien kapitein L. C. Preij's brochure *Critische beschouwingen nopens het Verslag van de Commissie uit SDAP en NVV tot onderzoek van het militaire vraagstuk* aangeboden.

Deze werkwijze bleek het bestuur goed te bevalen. In de toekomst zou, wanneer actie nodig werd geacht en er voldoende geld beschikbaar was, regelmatig op de techniek van het doen vermenig-

vuldigen van bestaande publikaties of het financieren van nieuwe worden teruggegrepen. In het voorjaar van 1926 werd besloten de oprichting van plaatselijke of gewestelijke comités te stimuleren teneinde ook op lokaal niveau activiteiten te kunnen ontwikkelen. Dat streven was niet zonder succes: in augustus 1926 waren al twaalf van dergelijke comités actief en dit aantal zou zich verder uitbreiden.

Opvallend daarbij is evenwel dat deze organisaties vooral waren te vinden in garnizoensplaatsen, en dat officieren vaak in de besturen zitting hadden, hetgeen de nauwe band tussen het Comité en de krijgsmacht nog eens onderstreepte.

De aandacht van het Comité was afwisselend gericht op SDAP en VDB. Nadat in het voorjaar van 1926 duidelijk positie was gekozen tegen het *Verslag* van de sociaal-democratische ontwapenaars, lijken de in het najaar van 1926 verschenen brochures *Gedroogde bloemen* en *Het volk van Nederland* vooral te zijn gericht op de vrijzinnig-democratische achterban. In de laatste brochure bijvoorbeeld werd nadrukkelijk erop gewezen dat, zolang de fel begeerde internationale rechtsorde niet tot stand was gebracht (over de mogelijkheid daarvan was het Comité nogal sceptisch), de nationale legers niet konden worden gemist. Niet louter en alleen vanwege een mogelijke externe bedreiging van de staat. Zeker niet! Ook vanwege het „Roode Gevaar”, „wier eenig en waarlijk doel is vernietiging van den Staat om er hun „Heilstaat” voor in de plaats te stellen”³⁴, dat slechts met behulp van een sterk leger in toom kon worden gehouden. De goedwillende burgers moesten beseffen dat de leus van eenzijdige ontwapening slechts de revolutie dichterbij bracht, zo luidde de waarschuwing waarmee het Comité poogde in te spelen op de ook bij progressief-liberalen bestaande angstgevoelens ten aanzien van het socialisme. Keer op keer werd beklemtoond dat het niet aanging de veiligheid van het land op het spel te zetten ter wille van financiële besparingen. In *Gedroogde bloemen* werden de vrijzinnig-democraten zelfs openlijk ervan beticht de belangen van het vaderland in te ruilen voor kleine partij-politieke succesjes. De felheid van de brochure — Eringaard maakte van zijn hart bepaald geen moordkuil — werd mede ingegeven door de verbittering over de fundamentele vraagtekens die Van Embden

³⁴ *Volk van Nederland*, blz. 2 (zonder plaats en jaar).

²⁹ *Verslag van de Commissie ingesteld door SDAP en NVV tot onderzoek van het militaire vraagstuk*. Amsterdam (1926)7.

³⁰ Zie ²⁹, blz. 3.

³¹ Eene onbescheiden vergissing. *Motorgids* 3(1926)(5)112.

³² Zie ²⁹, blz. 3.

³³ François hield de lezing op een bijeenkomst van de Vereeniging Krijgswetenschap op 20 nov. 1925; de tekst is afgedrukt in *Org. Ver. Beoefening Krijgswetenschap 1925-1926*. Den Haag (1926)121.

steeds vaker ging stellen bij de leer van de rechtvaardige oorlog. Onder druk van chemische wapens en het luchtwapen geloofde de vrijzinnig-democraat dat de oorlogvoering in de toekomst zou worden gekenmerkt door een masaal vernietigingskarakter en daarom achtte hij iedere vorm van oorlogsgeweld immoreel; ook indien gebruikt ter zelfverdediging!

Deze fundamentele aanval op de eeuwenoude leer van de gerechtvaardigde oorlog schokte de leden van het Comité, hetgeen in de toonzetting van de geschriften tot uiting kwam. Zozeer zelfs dat een reserveofficier die zelf tegenstander van eenzijdige ontwapening was, er bij Eringaard op aandrong het beschimpen van Van Embden in *De Motorgids* te staken.³⁵

In de winter van 1926-1927 vonden weer openbare bijeenkomsten plaats, vaak uitgaande van de plaatselijke Comités. Een bijeenkomst te Maastricht met kapitein jhr. J. T. Alting von Geusau en pater B. de Greeve als voornaamste sprekers trok zo'n 2000 belangstellenden. Sommige plaatselijke comités poogden vooral de antimilitaristen in een kwaad daglicht te stellen. Toen in februari 1927 een „Vredescomité” te Alkmaar een vergadering belegde met de bekende communiste Henriëtte Roland Holst als spreekster, plaatste het lokale Comité aldaar de volgende advertentie in de kranten:

Het Alkmaarsche Vredescomité
Gaat met Mevrouw Roland Holst in zee,
Voor een kwartje mag iedereen gaan horen,
Hoe men Moskou het beste kan bekoren.³⁶

In het voorjaar van 1927 verschoof het accent in de gramschap van het Comité weer in de richting van de SDAP. De directeur van de Hogere Krijgsschool, kolonel P. J. van Munnekrede, zette op diverse plaatsen uiteen waarom de Ontwerp-ontwapeningswet niet deugde en zijn betoog, getiteld *De ontwapeningswet en de krijgsgeschiedenis*, werd in een oplage van 10.000 exemplaren ver-

³⁵ *Motorgids* 5(1928)(6)111.

³⁶ Allen Weerbaar. *Off. Orgaan van de Vereeniging Volkswaerbaarheid* 26(1927)(8). Het plaatselijke Comité te Alkmaar beschikte rijkelijk over dichtaderen, waaraan ook de volgende rijmen zijn ontsproten: *Ontwapening brengt vrede! — Zoo zegt d' S.D.A.P. — En ieder die niet nadenkt, — Die zegt het met hen mee . . .*, en: *Zou Nederland niet te verdedigen zijn, — Zoools de ontwapenaars beweren? — Onze hele historie is immers daar, — Om 't den heeren anders te leeren!* (Allen Weerbaar 26(1927)(1)).

spreid. Het Comité poogde in deze tijd bij de achterban van de SDAP in te breken door zijn brochures en pamfletten in volkswijken te laten verspreiden. Groot was dan ook de vreugde toen de Tweede Kamer in april 1927 de Ontwerp-ontwapeningswet afstemde. Een nieuwe „vijand” lag evenwel op de loer. De ethisch-religieuze tegenstanders van bewapeningsuitgaven, zoals verenigd in Kerk en Vrede, begonnen in het voorjaar van 1927 de aandacht van het Comité op te eisen en de eerste debatten tussen vertegenwoordigers van beide organisaties vonden toen plaats.

In het najaar van 1927 verzorgde het Comité nog enkele spreekbeurten, en het bleef doorgaan met het uitgeven van brochures. Deze geschriften werden geschreven door militairen of andere deskundigen en kenmerkten zich door een zakelijke behandeling van de materie. De toon ervan is vaak verzoenend.³⁷ Toch was de fut uit het Comité.

Twee factoren lijken daarbij een voorname rol te hebben gespeeld. Allereerst was zijn actie tégen iets gericht en had derhalve een louter negatieve boodschap. Vooral de Jongerenbond was al snel tot de ontdekking gekomen dat veel potentiële leden daardoor werden afgeschrikt. De middelbare scholieren wilden niet alleen tégen iets ageren, maar ook positief geformuleerde idealen nastreven. Op 17 december 1927 hakte de Jongerenbond de knoop door en besloot zich Nationaal Jongeren Verbond te gaan noemen. Deze jeugdorganisatie, die overigens in de zomer van 1940 als eerste Nederlandse vereniging door de Duitse bezetter werd verboden³⁸, maakte propaganda voor een sterke krijgsmacht, voor internationale samenwerking en voor de Rijkseenheidsgedachte. Het bestuur van de Jongerenbond leek de situatie goed te hebben getaxeerd. De nieuwe naam en actie sloegen aan en het NJV maakte een spectaculaire groei door: van ruim 200 leden in 1928 tot meer dan 5000 in 1933. In socialistische en antimilitaristische kring werd de vereniging als een geduchte tegenstander beschouwd.³⁹

Voor de volwassenen was een dergelijke beleids-

³⁷ J. J. Bout (21), dl 2, blz. 243. De volgende brochures zagen nog het licht: P. J. van Munnekrede — *De ontwapeningswet en de krijgsgeschiedenis*; *De Volkenbond en de weermacht*; prof. mr. J. A. Eigeman — *De roeping van land- en zeemacht*; J. J. G. baron van Voorst tot Voorst — *Het vraagstuk der algemeene ontwapening*.

³⁸ Zie 28, blz. 67.

³⁹ Zie 28, blz. 55.

verandering veel moeilijker te verwezenlijken. Een accentverschuiving naar pleidooien voor méér defensieuitgaven bijvoorbeeld zou het Comité onmiddellijk op het werkterrein van bevriende organisaties als Ons Leger, Onze Vloot en Volkswaarbaarheid brengen. Bovendien was er bij de aanhang sprake van veel dubbele lidmaatschappen, zodat de kans groot was dat weldra vraagtekens bij het bestaansrecht van het Comité zouden worden gesteld. Ondanks de artikelen van Eringaard in het huisorgaan *De Motorgids*, bedreigde immobilisme het Comité steeds sterker; de publikatie van eerste luitenant A. H. J. L. Fiévez, *Prof. dr. Van Embden en de gasoorlog*, in april 1928 was de laatste brochure van het Comité. Uiteraard ontging de gang van zaken bij het Comité niet aan de besturen van geestverwante organisaties. Voor sommige van hen, bijvoorbeeld Ons Leger, had het Comité duidelijk een voorbeeldfunctie vervuld. Deze traditionele verenigingen waren namelijk ervan doordrongen geraakt dat zij niet alleen in de eigen organen die „over het algemeen slechts in handen van bekeerden” kwamen, maar ook publiekelijk de strijd met het antimilitarisme moesten aangaan.⁴⁰ Eind 1927 besloten de besturen van Ons Leger, Onze Vloot en Volkswaarbaarheid in het volgende jaar een gemeenschappelijke actie te gaan voeren; een duidelijk bewijs voor de neergang van het Comité, aangezien in oktober 1926 het bestuur van Onze Vloot een overeenkomstig plan nog van de hand had gewezen met een verwijzing naar de activiteiten van het Comité.⁴¹ Het ledenbestand kende, zoals eerder vermeld, vele overlappingsen, en voor de financiering van de activiteiten werd veelal bij dezelfde bedrijven aangeklopt. Geen wonder, dat al spoedig geluiden te beluisteren vielen die op nauwe samenwerking aandrongen.

Begin januari 1929 nam de vereniging Volkswaarbaarheid het initiatief tot een aantal gesprekken tussen haar vertegenwoordigers en die van het Comité en Ons Leger.⁴² Deze bestuursleden bereikten spoedig overeenstemming over de oprichting van een overkoepelend Centraal Comité tot

⁴⁰ K. E. Oudendijk (K.E.O.) — Het anti-militarisme en onze vereniging. *Ons Leger* 14(1928)(6)45.

⁴¹ Dagelijks-bestuursvergadering van Onze Vloot van 29 dec. 1927 en 21 okt. 1926. *Notulenboek dag. best. Onze Vloot van 15 nov. 1923 — 19 sept. 1939*.

⁴² Voor Ons Leger werden de gesprekken bijgewoond door de

Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening. Iedere bestaande organisatie zou daarheen twee bestuursleden afvaardigen met het doel gemeenschappelijke acties tegen het antimilitarisme te bespreken. Voor het overige zouden de organisaties op eigen terrein volledige vrijheid bewaren. Op 8 maart 1929 was de oprichting van het Centraal Comité een feit. Onze Vloot werd niet tot toetreden genood. Behalve enig oud zeer tussen Volkswaarbaarheid en deze vereniging was de reden ervan de felle agitatie die Onze Vloot voerde tegen het beleid van de minister van oorlog.⁴³ Aangezien de oprichters hartelijke betrekkingen met deze bewindsman nastreefden, achtten zij het lidmaatschap van Onze Vloot niet opportuun. Dat staaltje van opportunisme legt het gezagsondersteunende karakter van de nieuwe organisatie goed bloot.

Als vertegenwoordigers van het oude Comité traden Eringaard en Verschoor tot het bestuur van de nieuwe koepel toe. En hoewel het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening formeel bleef bestaan, heeft het — in tegenstelling tot de partners in het Centraal Comité — geen afzonderlijke activiteiten meer ontplooid. Dat hoeft geen verbazing te wekken: de nieuwe organisatie had immers zowel het werkterrein als de stuwende krachten overgenomen. Met de oprichting van het Centraal Comité kwam de facto een einde aan de geschiedenis van het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening.

Conclusies

De geslaagde neutraliteitshandhaving tijdens de Eerste Wereldoorlog leidde niet tot een bredere maatschappelijke steun voor de krijgsmacht. Integendeel. Onder invloed van de verschrikkingen van de Franse en Belgische slagvelden kozen grote delen van de bevolking weldra voor de eenzijdige ontwapeningsleus. In de jaren '20 was de politieke steun voor de krijgsmacht minimaal en de budgetten van Oorlog en Marine stonden voortdurend bloot aan bezuinigingsdrift.

Beroepsmilitairen en vrijwillige landstormers

voorzitter en oud-minister van oorlog J. J. C. van Dijk en vicevoorzitter K. E. Oudendijk; Volkswaarbaarheid was vertegenwoordigd door de voormalige minister van marine H. Bijleveld en bestuurslid W. J. M. Linden; voor het Comité waren aanwezig J. C. Eringaard en J. J. D. H. Verschoor.

⁴³ Dagelijks-bestuursvergadering van Onze Vloot van 6 juni 1929 (zie ⁴¹).

voelden zich miskend, te meer omdat „the government did not try to eradicate the beliefs and sentiments which actively undermined or passively rejected a national defence force”.⁴⁴ De ministers waren al lang blij wanneer zij de begrotingsdebatten overleefden en voelden er weinig voor hun hoofden in een politiek wespennest te steken door krachtig voor de krijgsmacht op te komen.

Ook aan de „zindelijke burgerheren”, zoals H. J. L. Vonhoff de liberale burgerij eens heeft aangeduid⁴⁵, ging de ontwapeningsleus niet voorbij.

Onder invloed van de prominente vrijzinnig-democraat David van Embden, die steeds vaker en steeds pregnanter ethisch geïnspireerde vraagtekens ging stellen bij het bestaansrecht van de krijgsmacht, stelde de VDB zich in november 1924 op het standpunt van nationale ontwapening. Dat besluit, alsmede de onheuse bejegening van generaal b.d. C. J. Snijders op een door die partij georganiseerde bijeenkomst in de Haagse Dierentuinzaal, deed voor enkele reserveofficieren de emmer met irritatie overlopen.

Deze reserveofficieren, allen lid van het elitaire corps van Officieren van den Motordienst, richtten het Comité tot Waarschuwing tegen Eenzijdige Ontwapening op. Deze organisatie ging in woord en geschrift een felle tegencampagne tegen de eenzijdige ontwapenaars voeren. Het belangrijkste resultaat was dat de traditionele pleitbezorgers van de krijgsmacht, zoals Ons Leger, Onze Vloot en Volksweerbaarheid, werden wakker geschud uit hun preken voor eigen parochie en overtuigd raakten van de noodzaak zich krachtig te kanten tegen de afbraakgeluiden. Zodra zij daartoe overgingen, verloor het Comité evenwel een belangrijk deel van zijn bestaansrecht.

Twee zaken springen bij de tegenactie in het oog. Het Comité richtte zich niet uitsluitend tot de standgelijken, de maatschappelijke elite, maar trachtte ook de achterban van de SDAP te over-

tuigen van het onzalige van eenzijdige ontwapening. Voor de burgerij van toen wogen in een discussie argumenten zwaar en een groot aantal publicaties van het Comité was daarom geschreven door militaire of juridische deskundigen. Opvallend daarbij is enerzijds de zakelijke wijze waarop de militaire auteurs hun visie te berde brachten — en dat terwijl het bestaansrecht van hun professie fundamenteel ter discussie stond — en anderzijds het relatief grote aantal goede publicisten dat het kleine officierscorps van toen voortbracht.

De tegenargumenten waren vooral gericht tot de belangrijkste ontwapeningspartijen, SDAP en VDB. De strijd tegen de religieus geïnspireerde antimilitaristen stond op het tweede plan, en aan de Bijbel ontleende argumenten bestreed noch hanteerde het Comité. Het is derhalve onjuist dit Comité als voorloper van het ICTO te beschouwen, te meer niet aangezien in de discussie van toen de leer van de rechtvaardige oorlog centraal stond, en níét de toelaatbaarheid van specifieke wapensystemen.

Na verloop van tijd boette het Comité aan aantrekkingskracht in. Niet alleen het ontwaken van de traditionele verenigingen was daaraan debet, maar ook de louter negatief geformuleerde doelstellingen. Van het nastreven van positief geformuleerde idealen lijkt, zoals de geschiedenis van de Jongerenbond aantoonde, een grotere en waarschijnlijker duurzamer invloed uit te gaan.

Hoewel tegen een overdreven geloof in de betekenis van „lessen van het verleden” moet worden gewaakt, lijkt de laatste conclusie ook thans nog relevant te zijn. Wie de jeugd wil overtuigen van de noodzaak van een effectieve krijgsmacht, behoort zich een voortdurende voorlichtings- en public-relationsinspanning te getroosten en daarbij de vredebewarende rol van de krijgsmacht voorop te stellen; en niet, zoals sommigen menen, zich alleen maar af te zetten tegen voorstanders van eenzijdige stappen of hun goede trouw ter discussie te stellen.

⁴⁴ J. J. Bout (21), dl 1, blz. 22.

⁴⁵ H. J. L. Vonhoff — *De zindelijke burgerheren. Een halve eeuw liberalisme*, 2e dr. Baarn (1966).

mr. W. H. Zoomers

majoer der intendance

Het Landmacht(staf)-planningsysteem

In dit artikel zullen wij ingaan op het Landmacht(staf)-planningsysteem (LPS), dat door middel van automatisering de planningsprocessen van de KL zal gaan ondersteunen, en achtereenvolgens ingaan op de volgende vragen.

1. Waarom heeft de KL behoefte aan een LPS?
2. Hoe ziet het systeem in zijn algemeenheid eruit?
3. Hoe is de systeemconceptie voor LPS-1 uitgewerkt?
4. In welk subsystemen is het LPS-1 opgedeeld?
5. Hoe is de logische samenhang van de gegevens?

Waarom een LPS?

De organisatie van de KL is omvangrijk en complex. Binnen die complexe organisatie heeft de integrale planning een multidisciplinair karakter. Dat wil zeggen dat alle aspecten die voor de KL van belang zijn — hierbij kunnen wij denken aan personeel, materieel, operatiën, mobilisatievoorbereiding, infrastructuur, enz. — in de planning worden betrokken.

In theorie kan dit probleem op twee manieren worden benaderd, en wel hetzij door centrale planning hetzij door decentrale planning.

Centrale planning

Bij centrale planning gaan wij uit van één centrale planningsinstantie, waarin alle relevante aspecten worden gepland. Het voordeel daarvan is dat de coördinatie op eenvoudige wijze tot stand kan worden gebracht. Onder coördinatie verstaan wij in dit geval het afstemmen van de planningsactiviteiten op de verschillende aspecten.

Het grote nadeel van een centrale planningsinstantie is op langere termijn het verlies van materiedeskundigheid bij de planners omdat zij te lang

weg zijn uit het gebied waar hun deskundigheid ligt. Bovendien zijn langere communicatielijnen met die functiegebieden nodig.

Decentrale planning

De tweede manier waarop integrale planning in theorie kan worden verwezenlijkt, is door gebruik te maken van planningsinstanties per functiegebied, dus van decentrale planning. Elders is aangegeven dat wij vier functionele deelgebieden onderscheiden, namelijk operatiën, materieel, personeel, en economie en financiën. Het grote voordeel van één planningsinstantie per functiegebied is dat de materiedeskundigheid zeer groot kan zijn; men werkt immers midden in de betrokken materie. Een nadeel daarentegen is de moeilijkere coördinatie; de onderlinge afstemming tussen verschillende autonome planningsinstanties is immers veel moeilijker.

Binnen de KL hebben wij, zoals in de militaire organisatie gebruikelijk, gekozen voor de combinatie. Per functiegebied is er een eigen functioneel gerichte planningsinstantie. Wij kennen derhalve planningsafdelingen voor de Landmachtstaf, de DPKL, de DMKL en de DEBKL. De integrale planning — dus de afstemming tussen de vier planningsinstanties — geschiedt door de afdeling Planen van de Landmachtstaf, die dus een dubbele taak heeft, te weten de eigen operationele planning en bovendien de afstemming van de planning in de verschillende functiegebieden.

In een vorig artikel (*Mil. Spect.* 153(1984)(4)) is, op blz. 155, afb. 5, de planning in de KL schematisch weergegeven in een zogenaamde planningspiramide, waarvan de onderste laag wordt gevormd door de planning van de afzonderlijke projecten, de middenlaag door het KL-plan, en de top — de toekomstschets — in feite richtinggevend is voor de planning in de KL.

Al die processen samen vormen de planning in de KL (zie afb. 1).

Voor het voornemen die processen met behulp van automatisering integraal te ondersteunen, waren drie redenen doorslaggevend. Het bestaande systeem biedt namelijk onvoldoende ondersteuning:

- aan de integrale en de operationele planning die door de Landmachtstaf moet worden uitgevoerd;
- bij het opstellen en uitvoeren van het KL-plan; en
- voor het opstellen van de KL-bijdrage aan de defensieplanning en aan de planningscyclus van de NAVO.

Voor het ondersteunen van de planningsprocessen met behulp van automatisering zou het Landmacht(staf)-planningssysteem, het LPS, moeten dienen.

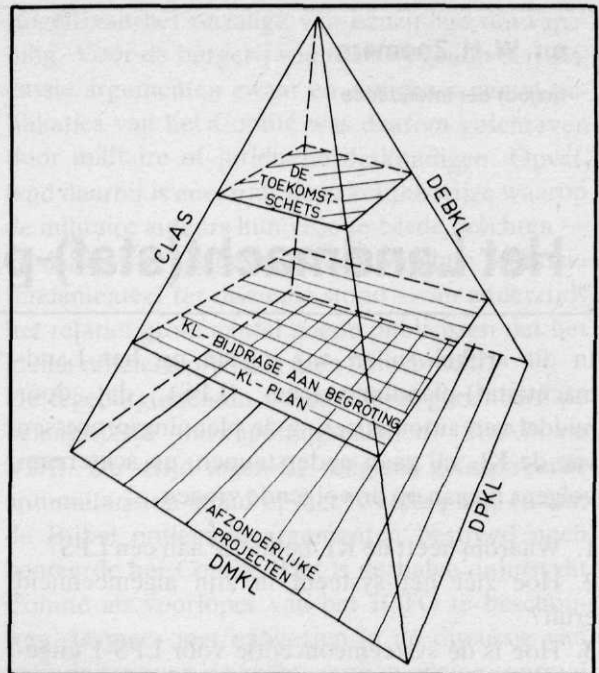
Om tot een opzet van een LPS te komen, is de volgende aanpak gekozen.

- Eerst zijn interviews gehouden met allen die bij de planning zijn betrokken.
- De resultaten van die interviews — in de vorm van wensen — zijn vervolgens gerangschikt.
- Daarna is op basis van die rangschikking een systeemconceptie voor het LPS ontwikkeld.

Uit de interviews bleek duidelijk dat de keuze die de KL had gedaan inzake de planning — per functiegebied één planningsinstantie, waarbij de afstemming tussen de functiegebieden geschiedt door de Landmachtstaf — onvoldoende in de organisatie van de KL was vertaald. Dat gold vooral voor de coördinerende taak van de Landmachtstaf.

De belangrijkste wensen van de gebruikers werden ingedeeld in drie probleemgebieden, namelijk dat van de beleidsbeslissingen, dat van de coördinatie en dat van de efficiency.

Op het gebied van de *beleidsbeslissingen* bleek behoefte te bestaan aan de mogelijkheid te kunnen beslissen op basis van snel toegankelijke gegevens betreffende in het KL-plan geplande hoeveelheden personeel, uitrustingsstukken, geld, enz., en dan uit verschillende gezichtshoeken, zoals per jaar, per project, enz. Voorts verlangde men een geautomatiseerde produktie van het KL-plan alsmede van de bijdragen aan de NAVO. Evenzo

Afb. 1 De KL-planningspiramide

wilde men de mogelijkheid hebben snel en op ad-hocbasis de consequenties van wijzigingen binnen de planning van individuele projecten te kunnen doorrekenen.

Op het terrein van de *coördinatie* werd de wens geuit snel en op elk gewenst moment te kunnen worden geïnformeerd over de status van de projecten, waarbij tevens de voortgang in de vorm van netwerkplanning wordt vastgelegd. Tevens bleek een sterke behoefte aan standaardisering van de methodiek van de projectplanning.

Ten aanzien van de *efficiency* gold dat automatisering van vele zaken die tot dan toe manueel werden gedaan — zoals berekenen van aantallen personeel, materieel en financiën uit verschillende gezichtshoeken — meer tijd zou overlaten voor het denkwerk.

Het LPS zou dus zó moeten worden ontwikkeld dat zoveel mogelijk aan de hierboven genoemde wensen zou worden tegemoetgekomen.

Algemene beschrijving van het systeem

Bestudering van de voornoemde wensen leidde tot het inzicht dat een LPS met vijf min of meer onafhankelijke subsystemen de beste oplossing zou kunnen bieden. Bij de indeling van die subsystemen is zoveel mogelijk rekening gehouden met lo-

gische groepering van gegevens, het passen in de verschillende niveaus van de planning, en het onafhankelijke gebruik van de verschillende subsystemen.

Het LPS is opgebouwd uit de volgende subsystemen.

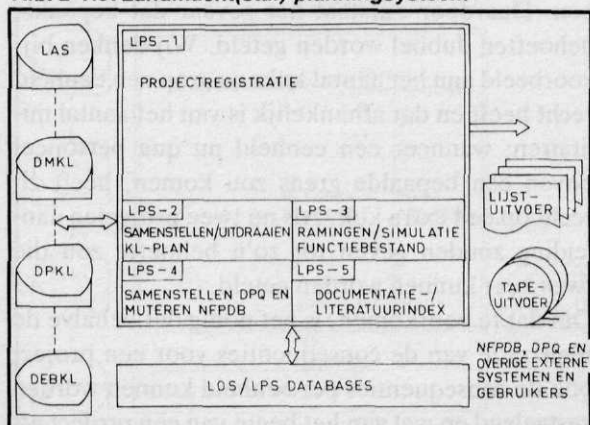
Subsysteem 1. Projectmanagement

Dit systeem is gericht op de ondersteuning van de coördinatie van het individuele project-planningsproces alsmede van de integrale coördinatie over die individuele projecten. Hierop komen wij later terug.

Subsysteem 2. Het KL-plan

Hoewel dit subsysteem qua volume niet het grootste is, is het naar verwachting wel een van de meest complexe. Het is bedoeld om de planning in de middelste laag van de planningspiramide, die van het KL-plan te ondersteunen. Het subsysteem plaatst aan de hand van diverse nog nader te bepalen parameters de individuele projecten uit de database in een door die parameters bepaalde volgorde. Die volgorde vormt het concept-KL-plan. Het is een cyclisch trial-and-errorproces, dat wordt uitgevoerd tot de gewenste volgorde is bereikt. Dit subsysteem is zo complex, omdat de parameters moeten worden verwerkt; die geven namelijk niet direct een sorteervolgorde aan, maar „hogere” criteria, zoals totaal-kasgeld per planjaar en voor het gehele KL-plan, personeelsplafonds, enz. Dat betekent dat het subsysteem diverse berekeningen zal moeten uitvoeren, wat wordt bemoeilijkt door de vaak complexe samenhangen tussen projecten.

Afb. 2 Het Landmacht(staf)-planningssysteem

Met het onderzoek voor de ontwikkeling van dit subsysteem is thans een aanvang gemaakt.

Subsysteem 3. Ramingen/simulatie functiebestand

Dit subsysteem zal voorzien in de ondersteuning van een van de taken van de operationele planning van de Landmachtstaf, en wel het berekenen van de toekomstige ontwikkeling van de behoeften aan personeel. Het zal worden ontwikkeld voor het probleemgebied efficiency, maar met de realisering zal pas worden begonnen na subsysteem 2.

Subsysteem 4. NAVO-rapportage

Dit subsysteem moet voorzien in het geautomatiseerd opleveren van de antwoorden voor de „Defence planning questionnaire” op basis van de gegevens die in de eerste twee subsystemen aanwezig zijn. Bovendien zal dit subsysteem de mutaties in de NATO Forces Planning Data Base voor de KL moeten verzorgen. Het zal voorts dienen voor problemen op het gebied van de efficiency. De realisering zal volgen na subsysteem 3.

Subsysteem 5. Documentatie/literatuurindex

Dit subsysteem zal worden ontworpen voor het ondersteunen van het proces in de top van onze piramide: de toekomstschets. De bedoeling is dat het alle stukken die betrekking hebben op de toekomstschets zodanig van bepaalde indexen voorziet dat het opvragen van documenten en literatuur per onderwerp mogelijk is.

Dit subsysteem zal als laatste worden gerealiseerd.

Schematisch is het bovenstaande weergegeven in afb. 2.

Het LPS-1

Na deze algemene beschrijving van het LPS keren wij nu terug naar het eerste subsysteem, het LPS-1, dat ten behoeve van de projectregistratie wordt ontwikkeld en naar verwachting eind 1984 zal kunnen worden gebruikt.

Achtereenvolgens worden besproken:

- de doelstelling van het LPS-1;
- de systeemconceptie ofwel de wijze waarop LPS-1 de doelstelling nastreeft;
- de opsplitsing van het LPS-1;

— de structuur waarin de gegevens van LPS-1 worden vastgelegd.

De doelstelling van het LPS-1

Het hoofddoel van het LPS-1 is de ondersteuning van de individuele projectplanning, alsmede van de integrale coördinatie van de projecten. Daarvoor is het nodig dat de gegevens per project op een vaste, gestandaardiseerde manier worden verzameld, vastgelegd en gepresenteerd. Belangrijk is daarbij dat alle instanties die een bijdrage aan een project kunnen of moeten leveren tijdig worden onderkend en erbij betrokken. Nog belangrijker is echter dat alle gevolgen van een project tijdig worden onderkend zonder dat er dingen worden vergeten. Het LPS-1 moet daarbij als het ware ook als checklist kunnen fungeren. Mede door dat laatste wordt het dan mogelijk de projecten onderling te vergelijken, tegen elkaar af te wegen en op elkaar af te stemmen.

Hoe streeft het LPS-1 zijn doelstelling na?

Uitgangspunt voor de filosofie achter het LPS-1 is de planningsverantwoordelijkheid zoals die binnen de KL is verdeeld over de autonome functiegebieden. Zoals wij eerder al hebben uiteengezet, legt dat een zwaar accent op de Landmachtstaf die immers verantwoordelijk is voor de coördinatie tussen de functiegebieden. Ook in de systeemconceptie moest dat accent zijn terug te vinden. De systeemconceptie van het LPS-1 rust op de volgende vier pijlers:

- de te volgen planningmethodiek;
- het functioneren als checklist voor de projectplanning;
- de garantie dat de gegevens ook per eenheid worden vastgelegd;
- het functioneren van het LPS-1 als gereedschapskist.

DE MATRIX-PLANNINGMETHODIEK

Ons oude, beproefde militaire besluitvormingsproces is gebaseerd op het principe van de eenhoofdige leiding. Zo'n systeem betekent dat de stafofficier niet autonoom is, maar ondergeschikt aan de *commandant*. Bovendien is dat proces gericht op de tactische situatie. In het juli-nummer toonden wij aan dat wij het bvt-proces niet konden

gebruiken voor de projectplanning en daarom een nieuwe planningmethode moesten ontwikkelen.

Dat leidde — zoals in de vorige bijdrage uiteengezet — tot de matrix-planningmethodiek, de MPM, met haar magische kubus (zie afb. 5 in die bijdrage). Voor de volledige planning moet die kubus zodanig worden gevuld dat geen nieuwe aspecten meer worden onderkend. Kern van de methode is dat iedereen die maar bij de planning betrokken is op simpele wijze zijn bijdrage aan een project kan inbrengen. Dat kunnen dus de hoogste chefs zijn, de generaals, maar ook de eenvoudige uitvoerende (militaire) ambtenaren.

Het LPS moet de uitvoering van de MPM optimaal ondersteunen.

DE CHECKLISTFUNCTIE

Als een belangrijk gemis in de planning van afzonderlijke projecten werd ervaren dat er geen lijsten van onderwerpen bestonden waarmee men bij de planning rekening moet houden en waarover tijdens de planningsfasen gedachtenvorming nodig is teneinde bij de realisatie van het project niet voor verrassingen komen te staan.

In het kader van de matrix-planningmethodiek heeft een analyse plaatsgevonden die ertoe heeft geleid dat voor alle consequenties checklists zijn opgesteld die door het LPS moeten kunnen worden opgeslagen en gepresenteerd, en waarbij ook wijzigingen en aanvullingen op eenvoudige wijze moeten kunnen worden verwerkt.

DE EENHEIDSGEWIJZE BENADERING

Het LPS-1 is in beginsel op het project gericht. Het komt echter vaak voor dat verschillende projecten op een en dezelfde eenheid betrekking hebben. Daardoor ontstaat het gevaar dat bepaalde behoeften dubbel worden geteld. Wij denken bijvoorbeeld aan het aantal koks waarop een eenheid recht heeft en dat afhankelijk is van het aantal militairen; wanneer een eenheid nu qua personeel boven een bepaalde grens zou komen, heeft zij recht op een extra kok. Als nu twee projecten aanleiding zouden geven tot zo'n behoefte zou die twee keer kunnen worden geteld.

Om dat te voorkomen, is het nodig dat behalve de registratie van de consequenties voor een project ook de consequenties per eenheid kunnen worden vastgelegd en wel van het begin van een project af.

Alleen dan kan immers de invloed van verschillende projecten op eenheden worden bewaakt.

Voor dat vastleggen per eenheid wordt binnen de Landmachtstaf een heel eigen systeem ontwikkeld, het LAS-Organisatiesysteem. De ontwikkeling daarvan loopt echter zo'n twee jaar achter op het LPS, zodat wij ons tot die tijd toch enigszins zullen moeten behelpen, door die zaken ook te registreren in het LPS, waar zij wel direct kunnen worden opgevraagd maar niet rechtstreeks geteld. Het LPS gaat ervan uit dat van het begin van de projectplanning af op eenheid gerichte planorganisaties aanwezig zijn en in het kader van de projectplanning verder worden ontwikkeld en ingevuld.

DE FUNCTIES VAN HET LPS-1

Eigenlijk kan het LPS-1 worden beschouwd als een gereedschapskist met een hoeveelheid gereedschap. Zoals de timmerman zijn werk kan doen met behulp van zijn gereedschap kan de planner werken met het LPS. Het is namelijk niet goed mogelijk het denkproces van de individuele projectplanning te automatiseren. Dat zou immers al te gemakkelijk zijn. Neen, de eigenlijke planningsintelligentie blijft een heel wezenlijk deel uitmaken van het proces. En door gebruik te maken van moderne hulpmiddelen blijft er hopelijk wat meer tijd over om die intelligentie nog beter te benutten.

Een voorbeeld daarvan is bijvoorbeeld de wijze waarop tellingen worden uitgevoerd. Wanneer wij aan de computer zouden vragen hoeveel vrachtauto's er in alle projecten samen op een gegeven moment zijn gepland, en de computer zou ons het

antwoord geven, dan zouden wij daarmee precies niets kunnen doen. Immers, wat zou de waarde van zo'n getal zijn? Wij zouden namelijk niet weten welke projecten zijn „meegenomen”, en evenmin in welk stadium die projecten verkeren, dat wil zeggen of zij al volledig zijn gepland dan wel eerst in het beginstadium verkeren.

Als pijler onder het LPS hebben wij daarom gehanteerd dat voor elke telling de gebruiker expliciet moet aangeven welke projecten wel en welke niet moeten worden meegeteld. Dat leidt weliswaar tot enig extra werk, maar met de resultaten kan de gebruiker wat doen. Een van de belangrijkste argumenten daarvoor is, dat de snelheid waarmee het personeel wordt overgeplaatst zo hoog is dat deze simpele, doch iets arbeidsintensievere methode het personeel ook bewuster laat werken. Niet alleen de telfuncties in het LPS zijn gereedschap met een elementaire taak; het geldt eigenlijk voor alle functies. Een produkt dat wij uit het LPS willen hebben, komt tot stand door het gebruik van een aantal functies achter elkaar. Die werkwijze biedt de planningsfunctionarissen de nodige flexibiliteit, en aan de andere kant wordt het te strakke keurslijf vermeden dat zou ontstaan als het proces zelf zou worden geautomatiseerd. Wij kunnen het vergelijken met enerzijds de verstelbare sleutel van een monteur die in elke situatie kan worden gebruikt en anderzijds de grote set niet-verstelbare sleutels die allemaal maar op één bout passen.

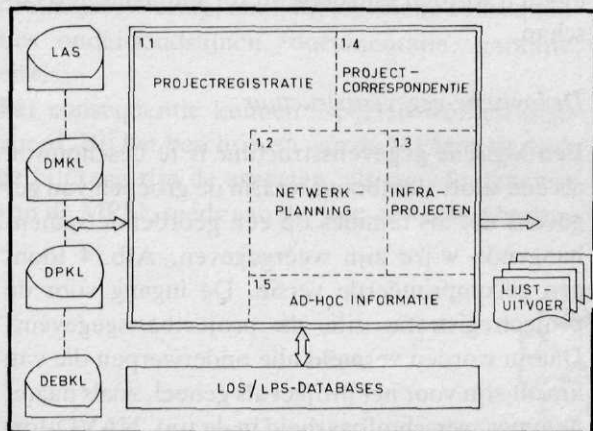
Laten we dit laatste nog even samenvatten. De systeemconceptie van het LPS rust op vier belangrijke pijlers:

- ten eerste op de matrix-planningmethodiek die uiteindelijk tot de magische kubus leidt;
- ten tweede op de checklistfunctie;
- ten derde op de aanwezigheid van de vastlegging van gegevens per eenheid;
- tenslotte het gebruik van het LPS-1 als een gereedschapskist waarin allerlei elementaire stukken gereedschap zitten.

De opsplitsing van LPS-1 in subsystemen

Eerder zijn wij ingegaan op de plaats van LPS-1 in het totale LPS. In het kort volgt hier waaruit het LPS-1 zelf bestaat. Wij onderkennen vijf subsystemen (zie afb. 3):

Afb. 3 Het LPS-1

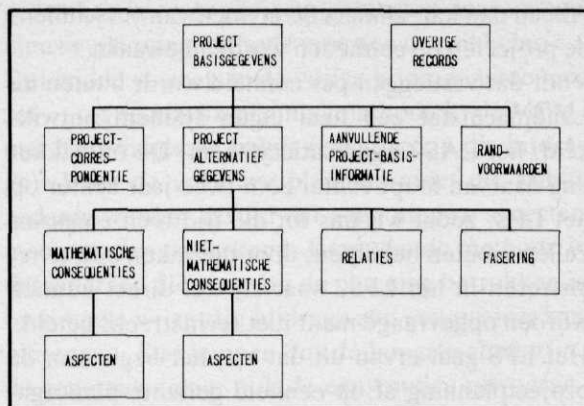
- LPS 1.1. De eigenlijke projectregistratie;
- LPS 1.2. Het subsysteem voor netwerken;
- LPS 1.3. De projectregistratie voor infrastructuurprojecten;
- LPS 1.4. De projectcorrespondentie;
- LPS 1.5. De Report writer of Query-language.

Het *LPS 1.1.* vormt de body van LPS-1. Het registreert namelijk de projecten, hun consequenties en de relaties. Dit subsysteem bestaat uit een hoeveelheid mogelijkheden de verschillende gegevens in het systeem te brengen of uit het systeem op te vragen. De gebruikers ervan komen uit alle lagen van het ministeriële deel van de KL. Zij kunnen de mogelijkheden van het LPS alleen benutten voor die projecten waarbij zij metterdaad zijn betrokken. Door een speciale toestemming voor elke gebruiker wordt namelijk voorkomen dat iedereen zich overal mee bemoeit en ook kennis neemt van zaken die hem niet aangaan. Wij proberen daarbij een goed evenwicht te vinden tussen de alom gewenste veiligheid en de noodzaak ergens kennis van te kunnen nemen.

Het tweede subsysteem, het *LPS 1.2.*, bevat alles wat met de werkplanning te maken heeft. Omdat wij hebben gekozen voor één standaardmethode die voor alle projecten moet gelden, hebben wij voor een eigen subsysteem gekozen. Het is de bedoeling dat elk project een of meer netwerkplanningen gebruikt om zijn activiteiten, de onderlinge relaties daartussen en de benodigde tijdsduur vast te leggen. Op die wijze wordt niet alleen de netwerkplanning gestandaardiseerd en gestructureerd, maar zo krijgt de KL ook middelen om gemakkelijk de voortgang bij de diverse projecten te kunnen controleren. De gebruikers van dit subsysteem zullen naar verwachting weer uit de hele organisatie komen.

Het *LPS 1.3.* is eigenlijk een LPS 1-LPS 2-combinatie voor infrastructuurprojecten. Omdat in de planning bij de KL de infrastructuur niet alleen een eigen budget heeft, maar ook een heel eigen plannings- en bouworganisatie, hebben wij voor de infrastructuurprojecten een eigen LPS (1.3.) ontwikkeld dat zowel de registratie verzorgt van de infraprojecten als het opstellen van meerjarenplannen. Het LPS-Infra is thans operationeel en werkt tot tevredenheid van de gebruiker.

Het *LPS 1.4.* houdt zich voornamelijk bezig met

Afb. 4 Structuur database

het registreren van de documenten die per project in de loop van de tijd tot stand komen.

Het *LPS 1.5.* is het gevolg van de wens van de planners zelf te kunnen beschikken over een hulpmiddel om op een eigen wijze te kunnen werken met de informatie die in het LPS 1 aanwezig is. Wij kunnen dat systeem, dat gebruik maakt van een Report writer en een Query-language, beschouwen als een middel om meer incidenteel nodig gereedschap te maken. Een gebruiker kan daarbij verschillende bestaande stukken gereedschap, die hij anders na elkaar zou moeten gebruiken, aan elkaar koppelen zodat hij iets sneller kan werken.

Het gevaar ontstaat hier natuurlijk dat wij in conflict kunnen komen met een van de pijlers van de systeemconceptie, het functioneren als gereedschapskist. Toch achten wij het verstandig en intelligent gebruik van zo'n systeem een welkome aanvulling. Wij zullen echter moeten afwachten hoe dit subsysteem in de praktijk zal functioneren. Als vaak van bepaalde incidenteel nodige stukken gereedschap gebruik wordt gemaakt, zullen die moeten worden omgebouwd tot standaardgereedschap.

De logische-gegevensstructuur

Een logische-gegevensstructuur is te beschouwen als een soort stamboom waarin de groepen van gegevens net als families op een geordende samenhangende wijze zijn weergegeven. Afb. 4 toont een gecomprimeerde versie. De ingang voor de projectregistratie zijn de projectbasisgegevens. Daarin worden vermeld alle onderwerpen die van kracht zijn voor het project als geheel, zoals naam, nummer, verschuifbaarheid in de tijd, NAVO-for-

ce goals, enz. Deze kunnen later worden aangevuld met de aanvullende projectbasisinformatie, zoals rationalisatie, standaardisatie, Finabel, Nederlandse industrie, enz. Dan volgen daaronder de alternatiefgegevens die worden vastgelegd per onderkende wijze om het project te kunnen uitvoeren. Elk alternatief heeft dan ook zijn eigen consequenties, relaties en fasering.

Als alternatieven kunnen bijvoorbeeld worden beschouwd:

- de aanschaf van een Duitse tank in vergelijking met een Amerikaanse;
- de indeling van wapens in verschillende aantallen per eenheid;
- verschuiving van een project in de tijd zodat eventueel kan worden aangesloten bij buitenlandse produktielijnen, waardoor de kosten lager worden.

Hoewel het aantal alternatieven op zich onbeperkt is, zal in de praktijk blijken dat men zich toch bepaalde beperkingen zal opleggen teneinde het geheel werkbaar te houden.

Bij de consequenties worden de mathematische en de niet-mathematische onderscheiden. Onder het eerste verstaan wij de consequenties die kunnen worden geteld en dus zijn uitgedrukt in aantallen: personeel, materieel en financiën. Bij de niet-mathematische gaat het om de consequenties waarover iets moet worden gezegd, die dus in onderwerpen en tekst worden uitgedrukt.

Juist hierin ligt ook een grote kracht van het LPS, omdat het hier gaat om de checklistfunctie: het levert de onderwerpen op waarover iets per soort consequentie zou moeten worden gezegd. Bij de operationele consequentie kennen wij bijvoorbeeld manoeuvre, vuursteun, beweeglijkheid, commandovoering, enz.; bij logistieke consequenties onderhoudslijnen, documentatie, garantie, enz.

Per consequentie kunnen aspecten worden ingevoerd. Bij het beschrijven van de MPM in de vorige bijdrage zijn de aspecten, als tweede dimensie van de MPM, reeds aan de orde geweest. Op deze

plaats wordt nogmaals onderstreept dat het bij aspecten in wezen gaat om het in de computer registreren van „kladblaadjes”, die per onderkende consequenties vragen of opmerkingen kunnen bevatten. Die aspecten kunnen worden ingebracht door iedereen die bij de planning is betrokken, op welk niveau dan ook. Zo wordt de kans aanzienlijk geringer dat er bij de planning iets wordt vergeten, en voorts hopen wij dat de betrokkenheid van het personeel groter zal worden omdat het een bijdrage kan leveren aan het project dat voor hen toegankelijk is; een bijdrage bovendien die niet over het hoofd kan en zal worden gezien of in een onderste lade zal verdwijnen, omdat zij voor alle betrokkenen zichtbaar is.

Tot de relaties worden gerekend:

- de projecten die zijn gerelateerd, waardoor eerder wordt onderkend dat men in een bepaald project niet zo maar iets kan veranderen, zonder dat het voor andere projecten gevolgen heeft;
- de instanties die bij een alternatief zijn betrokken, waardoor directere toegang tot die personen en kortere informatielijnen mogelijk zijn.

Het vermelden van de randvoorwaarden per project maakt het mogelijk zeer vlot de vergelijking te maken met de onderkende consequenties, zodat tijdig kan worden bijgestuurd.

Het gebruik

Het gebruik van het LPS zal geschieden d.m.v. terminals die vanwege de classificatie van de vast te leggen informatie per functiegebied in „restricted areas” zijn opgesteld, waarbij de informatie in een eigen computer voor de Landmachtstaf wordt vastgelegd.

De invoering van het LPS 1, naar verwachting tegen het einde van 1984, zal een grote rechtstreekse bijdrage leveren aan de snelheid, nauwkeurigheid en volledigheid van de projectplanning, maar indirect ook aan de overige planningsprocessen uit onze planningspiramide.

Angsthazen of realisten?

Een bijdrage aan de discussie over kernbewapening, door L. Stilma, 72 blz. Uitg.: G. F. Callenbach, Nijkerk, 1983. Prijs: f 12,50.

In dit informatieve boekwerkje doet de publiciste Lize Stilma verslag van de gesprekken die zij heeft gevoerd met een aantal prominente leden van de Nederlands Hervormde Kerk die zich hebben verenigd in de Stichting Hervormd Beraad Vredsvraagstukken om daarin de gemeenschappelijke verontrusting tot uitdrukking te brengen die zich manifesteerde nadat de Hervormde Synode in 1980 haar omstreden pastorale brief over de kernbewapening deed uitgaan. Het boekje beoogt, zoals de ondertitel ook vermeldt, een bijdrage te leveren aan de discussie die in kerkelijke kringen reeds heeft geleid tot verkettering en polarisatie, niet in de laatste plaats als gevolg van de oversimplificatie van het uiterst ingewikkelde probleem, die spreekt uit de manier waarop het college van kerkelijke autoriteiten tot zijn standpunt is gekomen. Het lijkt geen twijfel, aan een gedegen bijdrage tot het gesprek op theologische basis over de kernbewapening is stellig behoefte: te veel harde uitspraken verraden dat zij meer voortspruiten uit angst dan uit een realistische benadering, en de grote massa der door de synodale stellingen in verontrusting en gewetensnood geraakte kerkleden kan de persoonlijke verantwoordelijkheid — het grote goed van de Reformatie — slechts dragen als ter zake deskundigen haar de juiste voorlichting aanreiken. De opvattingen van die deskundigen — de

predikanten Windig, Elderenbosch, Van Voorst Vader en Dekker, de oud-ambassadeur jhr. mr. Beelaerts van Blokland, de lgen b.d. jhr. De Savornin Lohman, en de voormalige minister van defensie drs. De Geus — werden geventileerd in afzonderlijk gevoerde gesprekken, en door de schrijfster in vijf verschillende hoofdstukken geboekstaafd, nadat zij zelf de ontwikkelingen had geschetst die tot de huidige situatie hebben geleid, zowel in de wereld als in de kerk. Op deze wijze is zij erin geslaagd een duidelijke weergave te presenteren van het standpunt van de initiatiefnemers van de Stichting Hervormd Beraad Vredsvraagstukken, die overigens in hun streven naar een vruchtbare dialoog met de leiding van hun kerk bij herhaling hebben moeten ervaren hoe zinloos het is aan dovemans deur te kloppen.

Hoewel dit boekje kennelijk aanvankelijk is bedoeld geweest als een soort morele steun voor Hervormden die zich in de hoek gedrongen voelden door de politieke uitspraken van hun Generale Synode, bevat het een zeer goed uitgebalancete schets van het vraagstuk van de kernbewapening en de positie die belijdende Christenen daaromtrent kunnen innemen. Het verdient een ruime lezerskring. W. WALTHUIS

What did you do in the war, Daddy?

A visual history of propaganda posters, door P. Stanley (ed.), 128 blz., geïll. Uitg.: Oxford University Press, Melbourne, 1984. Prijs: £ 19,50.

In de verzamelingen van het Australian War Memorial bevindt zich een indrukwekkend aantal — niet minder dan achtduizend — aanplakbiljetten die alle op de een of andere manier hebben te maken met de oorlogvoering en de daarmee verwante problemen. Verscheidene van die affiches werden vervaardigd door kunstenaars van naam. Toch verschillen zulke posters duidelijk van hetgeen de beeldende kunstenaar gewoonlijk pleegt te maken.

Immers, normaliter is de artist erop uit de toeschouwer een ruimere kijk te verschaffen op de natuur en het leven rondom ons dan de mens uit zichzelf heeft. Het propagandabiljet daarentegen was erop gericht het blikveld van de toeschouwer te verenigen en hem in zekere zin te indoctrineren, waarbij een pakkende afbeelding in combinatie met een kernachtige leuze of slagzin diende als het didactische instrument. In een elf bladzijden tellende inleiding beschrijft Stanley tot welke gevolgtrekkingen hij over dit onderwerp is gekomen tijdens zijn onderzoek als wetenschappelijk medewerker van de sectie Geschiedkundig Onderzoek van het Australian War Memorial; hij bespreekt daarin de ontwikkeling van zowel de artistieke vormgeving als de propagandistische inhoud van de affiches. Hij maakt duidelijk dat de unieke combinatie van plaat en tekst in deze gecombineerde vorm eigenlijk niet mag worden gelijkgesteld met „propaganda zonder meer” en evenmin mag worden beschouwd als een bewijs van de onnozelheid van een generatie die zich daardoor liet beïnvloeden: hij toont aan dat zulke aanplakbiljetten de weerspiegeling zijn van de gevoelens en vooral de motivatie van de mensheid ten tijde van een oorlog. Niet alleen zijn eigen beschrijving duidt in die richting, ook de door hem uitgekozen voorbeelden van posters illustreren dat. In totaal bevat dit interessante boekwerk de reproducties van 136 affiches uit de beide wereldoorlogen en de Koreaanse en Vietnamese oorlogen; 57 daarvan zijn in kleur afgedrukt. De door Stanley geselecteerde voorbeelden zijn afkomstig uit veertien verschillende landen, en kunnen zeker representatief worden geacht voor de in die landen gelegde accenten bij het overheidsstreven de toeschouwer te beïnvloeden door middel van „iets dat op een muur is geplakt met het doel de voorbijganger te overtuigen”, zoals een Britse postertekenaar het zelf omschreef. Al met al een boek dat beslist niet lang in de winkels zal blijven liggen als eenmaal de liefhebbers erop afkomen; en dat zal heus niet lang duren!

W. WALTHUIS